

Editoriaal / Editorial

Welke regulering en welke audit voor de “organisaties van openbaar belang”: genoteerde vennootschappen, banken, verzekeringen?

Het Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat heeft onlangs een boek uitgegeven over het statuut van de “organisaties van openbaar belang”, met specifieke aandacht voor de bijzonderheden van de controle van deze organisaties door een bedrijfsrevisor.

Volgens de Belgische wetgeving omvatten op dit moment de organisaties van openbaar belang de genoteerde vennootschappen, de kredietinstellingen en de verzekeringsondernemingen. Het Europees recht verplicht immers de nationale wetgevers om de oprichting van deze entiteiten en de controle van hun jaarrekeningen strikter te omkaderen vergeleken met het merendeel van de economische actoren. Bijgevolg, en onder voorbehoud van uitzonderingen, dienen deze organisaties te beschikken over een auditcomité, moet de natuurlijke persoon belast met de externe controle van hun rekeningen regelmatig vervangen worden en moet de kwaliteit van het werk van hun externe auditoren zelf vaker het voorwerp uitmaken van een controle door een derde.

En de Europese Commissie stelde op 30 november 2011 voor om de definitie van organisaties van openbaar belang uit te breiden, om in het bijzonder de instellingen voor collectieve belegging in effecten erin op te nemen (COM(2011)778). Tevens heeft ze voorgesteld om de vereisten ten opzichte van de wettelijk auditors van organisaties van openbaar belang te versterken (COM(2011)779) door bijvoorbeeld te voorzien in een verplichting tot periodieke vervanging van het werkzame auditkantoor (“externe rotatie”) evenals een zeer strikte beperking, bijna verbod, op niet-audit diensten die door het auditkantoor en het multidisciplinaire netwerk waar het deel van uitmaakt, kunnen worden verstrekt.

Een heterogeen statuut

Wanneer men dit echter van dichtbij bekijkt, valt het op dat het statuut van de huidige drie takken van de familie van de organisaties van openbaar belang niet homogeen is. Ten eerste maakt het Europees recht het mogelijk om de banken- en verzekeringsondernemingen gemakkelijker vrij te stellen van bepaalde huidige van kracht zijnde regels dan de genoteerde vennootschappen.

Daarnaast worden er bijzondere toezichtregelingen – die eveneens leiden tot de specifieke taken die door de externe auditor uitgevoerd moeten worden

Quelle régulation et quel audit pour les « entités d'intérêt public » : sociétés cotées, banques, assurances ?

Le Centre d'information du révisorat d'entreprises vient de publier un ouvrage consacré au statut des « entités d'intérêt public », particulièrement en ce qu'il comporte des spécificités au niveau du contrôle de ces entités par un réviseur d'entreprises.

Les entités d'intérêt public comprennent actuellement en droit belge les sociétés cotées, les établissements de crédit et les entreprises d'assurances. Le droit européen oblige en effet les législateurs nationaux à encadrer de manière plus serrée l'établissement et le contrôle des états financiers de ces entités, par rapport à la généralité des acteurs économiques. C'est ainsi, sous réserve d'exceptions, que ces entités doivent se doter d'un comité d'audit, que la personne physique en charge du contrôle externe de leurs comptes doit changer régulièrement, et que la qualité du travail de leurs auditeurs externes doit elle-même faire l'objet d'un contrôle extérieur plus fréquent.

Et la Commission européenne a proposé le 30 novembre 2001 d'étendre la définition des entités d'intérêt public, pour y inclure notamment les organismes de placement collectif en valeurs mobilières (COM(2011)778). Elle a également proposé de renforcer les exigences à l'égard des contrôleurs légaux des comptes des entités d'intérêt public (COM(2011)779), en prévoyant par exemple une obligation de remplacement périodique du cabinet d'audit en charge (« rotation externe ») ainsi qu'une très stricte limitation, proche de l'interdiction, des services non-audit qui peuvent être rendus par le cabinet d'audit et le réseau multi-disciplinaire dont il ferait partie.

Un statut hétérogène

Mais si l'on y regarde de plus près, on observera que le statut des trois branches actuelles de la famille des entités d'intérêt public n'est pas homogène. Déjà, le droit européen permet d'exempter plus facilement les banques et les assurances, par rapport aux sociétés cotées, de certaines des règles présentement en vigueur.

D'un autre côté, des régimes spécifiques de surveillance, se traduisant également par des devoirs spécifiques dans le chef de l'auditeur externe,

Uw advies interesseert ons: aarzel niet ons uw suggesties mee te delen op het adres info@icci.be.

Votre avis nous intéresse : n'hésitez pas à nous faire part de vos suggestions à l'adresse info@icci.be.

Michel DE WOLF
Voorzitter IBR/Président IRE

– ingevoerd voor elk van de takken, ofwel voor de genoteerde vennootschappen enerzijds en de ban-
ken en verzekeringsondernemingen anderzijds. Het
Belgisch Wetboek van vennootschappen voorziet
evenwel talrijke bepalingen die uitsluitend op de
genoteerde ondernemingen kunnen worden toege-
past, ofwel op de bredere groep van vennootschap-
pen die een openbaar beroep op het spaarwezen
doen of hebben gedaan, en die zelf als zodanig geen
deel uitmaken van de familie van de organisaties
van openbaar belang.

Is dit algemeen begrip van “organisaties van openbaar belang” derhalve nuttig?

Uitgaande van het principe dat de wetgever – en
zeker de Europese wetgever – niet zomaar regels
uitvaardigt, mag men er redelijkerwijs van uitgaan
dat het begrip van “organisatie van openbaar belang”
wel degelijk bestaansrecht heeft. Dit concept omvat
waarschijnlijk in de eerste plaats het geen Staten, be-
slissingscentra en publieke opinie beschouwen als de
hoofdactoren in het evenwicht van de privésector.

Op het continent heeft men vooral de banken voor
ogen. Elders, meer bepaald in Londen, zijn de geno-
teerde vennootschappen betrokken. Wat de verze-
keraars betreft: zijn ze niet verwant aan de bankiers
(de term “bankverzekeraar” is niet nieuw)? Bieden
ze geen spaar- of investeringsformules aan, net als
de beursgenoteerde ondernemingen? Ontvangen
ze geen massale bedragen met het oog op pen-
sioenfinanciering?

In functie van tijd en plaats kan prioriteit verleend
worden aan het toezicht op de banken, of aan het
toezicht op de genoteerde vennootschappen. Toen
de “organisaties van openbaar belang” op Europees
niveau gedefinieerd werden in de richtlijn 2006/43,
sloeg de balans door naar de genoteerde vennoot-
schappen, zodat de gevolgen van het statuut van
organisatie van openbaar belang minder gemakke-
lijk het voorwerp konden zijn van afwijkingen voor
de genoteerde ondernemingen dan voor de banken
en verzekeringsondernemingen.

In die periode (die vandaag al heel ver achter ons
lijkt te liggen!) dacht men – ten onrechte, zoals de
toekomst intussen heeft uitgewezen – dat de Eu-
ropese banken immuun waren voor crisissituaties.
Vandaag waait er een andere wind en is men voor
alles begaan met de systeemrisico’s, vooral bij de
banken – daarom werd in België het toezicht op
deze risico’s overgedragen van de FSMA (voorheen
CBFA) naar de NBB. Binnenkort zal de versterking
van de kapitaalvereisten voor de kredietinstellingen
– naar aanleiding van de vorige crisis – misschien
tot een beperking leiden van bankkredieten voor
de ondernemingen en dus tot het bij voorkeur
opnieuw aantrekken van kapitaal op de aandelen-
markten. Dit zou logischerwijze moeten gepaard
gaan met bijkomende reglementeringen voor de
genoteerde vennootschappen.

sont mis en place pour chacune des branches, ou
alors pour les sociétés cotées d'une part, et les
banques et assurances d'autre part. Le Code belge
des sociétés comprend quant à lui de nombreuses
dispositions applicables exclusivement aux socié-
tés cotées, ou alors à un groupe plus large, celui
des sociétés faisant ou ayant fait publiquement
appel à l'épargne, lesquelles ne font pas en tant
que telles partie de la famille des entités d'intérêt
public.

Ce concept générique des « entités d'intérêt pu- blic » est-il dès lors utile ?

Partant du principe que le législateur, surtout euro-
péen, ne dispose pas pour ne rien signifier, l'on peut
raisonnablement supposer que la notion d' « entité
d'intérêt public » présente en effet une certaine utili-
té. Et en premier lieu, qu'elle représente probable-
ment le point de rencontre de ce que les Etats, leurs
élites et leurs opinions considèrent comme acteurs
cardinaux dans l'équilibre de l'économie privée.

Pour les uns, surtout sur le continent, il s'agit avant
tout des banques ; pour les autres, notamment à
Londres, il s'agit des sociétés cotées. Quant aux
assureurs, ne sont-ils pas proches des banquiers
(l'expression « bancassurance » n'est pas neuve),
ne proposent-ils pas des formules d'épargne ou
d'investissement alternatives aux sociétés cotées,
et ne sont-ils pas le réceptacle d'enjeux majeurs en
termes de financement des retraites ?

Selon les temps et les lieux, la priorité peut aller plus
à la surveillance des banques, ou à celle des socié-
tés cotées. Au moment où les « entités d'intérêt
public » ont été définies sur le plan européen par la
directive 2006/43, le balancier allait davantage vers
les sociétés cotées, de sorte que les conséquences
du statut d'entité d'intérêt public pouvaient moins
facilement faire l'objet de dérogations dans le chef
des sociétés cotées que des banques et des assu-
rances.

A cette époque - qui peut paraître aujourd’hui bien
lointaine ! - on croyait, faussement comme l’avenir
allait le démontrer, que les banques européennes
ne pouvaient pas défaillir. Aujourd’hui, la roue a
tourné, et la préoccupation va d’abord aux risques
« systémiques », que l’on craint de manière prépon-
dérante du côté des banques, d’où en Belgique le
transfert de leur surveillance de la FSMA (ancienne-
ment CBFA) vers la BNB. Demain, le renforcement,
à la suite de la crise précédente, des exigences
de fonds propres dans le chef des établissements
de crédit, conduira peut-être à une restriction du
financement bancaire des entreprises, et donc à
une nouvelle faveur pour la levée de capitaux sur
les marchés boursiers. Celle-ci devrait logiquement
s’accompagner d’une régulation additionnelle des
sociétés cotées.

Dus inderdaad, ondanks de verschillende accenten in de loop der jaren, bevat het begrip “organisatie van openbaar belang” een zekere relevantie op het vlak van juridische regelgeving van de economie.

Naast de ietwat vreemde benaming kan men echter betreuren dat de toepassingssfeer van het begrip nog niet grondig werd bestudeerd in functie van zijn doeleinden.

Een voort te zetten overdenking

De criteria die tot nu toe gebruikt werden, namelijk de bank- of verzekeringsactiviteit of de notering, zijn zeker relevant maar zijn ze wel volledig aangepast? Hebben alle banken, alle verzekeringsondernemingen en alle genoteerde ondernemingen werkelijk een karakter van “openbaar belang”?

Dient men, bijvoorbeeld, niet de kleine banken die zich, naast hun aandeelhouders, uitsluitend op de interbancaire markt financieren, vrij te stellen tenminste van bepaalde vereisten? De kleine verzekeraars die enkel actief zijn in minder belangrijke marktsegmenten, bijvoorbeeld zij die slechts heel geringe bedragen vertegenwoordigen in de rechtsbescherming? Of de kleine beurskapitalisaties die een verwaarloosbaar aandeel van de toekomstige pensioenen zullen vormen?

En omgekeerd, zijn er geen economische actoren die niet genoteerd zijn en die geen bank- of verzekeringsactiviteiten hebben, maar die ook als van “openbaar belang” kunnen worden beschouwd? Men zou kunnen denken aan heel grote ondernemingen die veel werknemers tewerkstellen en waarvan het faillissement een sociaal drama kan betekenen, met een zware negatieve invloed op de openbare financiën. Of aan de uitbaters van kerncentrales.

De overdenking dient derhalve niet enkel te gaan over de versterking van de regelering van de audit van de organisaties van openbaar belang, maar ook over het toepassingsgebied. Het begrip van organisatie van openbaar belang en van audit zelf zijn tenslotte slechts instrumenten ten dienste van het model van een meer “veilige” economie, meer beschaafd zou men vroeger gezegd hebben.

Michel DE WOLF

Voorzitter van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren
Professor aan de UCL en de ULg

Donc, oui, et malgré les inflexions au fil du temps, le concept d’« entité d’intérêt public » présente une pertinence certaine en termes de régulation juridique de l’économie.

Mais outre l’appellation quelque peu étrange, on peut cependant regretter que le champ d’application du concept n’ait pas fait l’objet à ce jour d’une analyse approfondie au regard de ses objectifs.

Une réflexion à poursuivre

Les critères utilisés jusqu’à présent – l’activité, bancaire ou d’assurance, ou la cotation – sont certes pertinents, mais sont-ils vraiment complètement adaptés ? Toutes les banques, toutes les entreprises d’assurances, toutes les sociétés cotées présentent-elles vraiment un caractère d’« intérêt public » ?

Ne faudrait-il pas, par exemple, exempter à tout le moins de certaines exigences les petites banques qui ne se financent, au-delà de leurs actionnaires, que sur le marché interbancaire ? Les petits assureurs qui ne sont actifs que sur des segments mineurs du marché, comme ceux qui ne couvrent que des montants très limités dans la protection juridique ? Les petites capitalisations boursières, non susceptibles de représenter une part significative des pensions de demain ?

Et en sens inverse, ne connaît-on pas des acteurs économiques qui, n’étant ni cotés ni actifs dans la banque ou l’assurance, mériteraient d’être considérés aussi comme d’ « intérêt public » ? On pourrait songer aux très grandes entreprises employant de nombreux travailleurs, dont la faillite constituerait un drame social susceptible de peser lourdement sur les finances publiques. Ou aux exploitants de centrales nucléaires.

Ainsi donc, la réflexion ne doit pas porter seulement sur le renforcement de la régulation de l’audit des entités d’intérêt public, mais aussi sur son champ d’application. Car finalement, le concept d’entité d’intérêt public et l’audit lui-même ne sont que des instruments au service du projet d’une économie plus « sûre », plus civilisée aurait-on dit jadis.

Michel DE WOLF

Président de l’Institut des Réviseurs d’Entreprises
Professeur à l’UCL et à l’ULg

Les manquements du législateur fiscal belge vis-à-vis du droit européen : le rôle de la Cour de justice en matière de fiscalité directe

EDOARDO TRAVERSA
Professeur à l'UCL
Avocat au barreau de Bruxelles
- Of Counsel, Liedekerke

VINCENT DECKERS
Assistant à l'UCL
Avocat au barreau de Bruxelles

Rappel des compétences fiscales de l'Union européenne

Dans l'Union européenne, l'abolition des frontières fiscales s'inscrit dans l'objectif premier du Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne (ci-après TFUE) à savoir la réalisation du marché intérieur (art. 26 TFUE)¹. Le droit de l'Union européenne influence les systèmes fiscaux nationaux, principalement de deux manières².

D'une part, l'application du droit européen général a des incidences fiscales. Le TFUE contient des règles générales, comme l'interdiction des entraves aux libertés économiques (libre circulation des travailleurs, des capitaux, des services et des marchandises, auxquelles s'ajoute la liberté d'établissement – voir art. 45 à 66 TFUE), l'interdiction de taxes d'effet équivalent à des droits de douane et des impositions intérieures discriminatoires (art. 30 et 110 TFUE) ou l'interdiction des aides d'Etat aux entreprises (art. 107 et 108 TFUE).

Ces règles doivent être respectées par les Etats membres dans tous les domaines de leurs compétences souveraines, y compris dans leurs législations fiscales. La Cour de justice de l'Union européenne a été très active dans ce domaine et a développé une jurisprudence considérable³.

D'autre part, l'Union européenne dispose de compétences fiscales *sensu stricto*, limitées certes, mais non négligeables. Il existe ainsi plusieurs directives fiscales, que les Etats membres ont dû transposer dans leurs législations nationales. La plus importante est sans aucun doute la directive 2006/112/CE concernant la taxe sur la valeur ajoutée, qui ne laisse aux Etats membres qu'une marge d'appréciation assez réduite dans sa transposition.

Outre la TVA, la matière des accises fait aussi l'objet de plusieurs directives d'harmonisation. Il existe par ailleurs quelques autres directives, tant en matière d'impôts directs, qu'indirects, dont l'objectif est plus limité, comme en matière de fiscalité des sociétés, les directives dites « mère-fille », « fusions » et « intérêts-redevances »⁴. Ces compétences fiscales ne s'accompagnent pas – du moins pour le moment⁵ – d'un pouvoir en matière de recettes, le budget de l'Union européenne étant déterminé selon d'autres règles.

Tant en matière de libertés économiques du Traité qu'en ce qui concerne l'interprétation des directives fiscales, la Cour de justice a rendu des arrêts importants qui ont conduit à des modifications de la législation belge en matière d'impôts directs.

Certes, il convient de préciser de manière préliminaire que certains arrêts de la Cour concernant d'autres Etats membres sont porteurs d'impllications considérables sur l'impôt sur les revenus en Belgique. L'on songe par exemple aux arrêts *Amurta et Aberdeen Property Fininvest* concernant la double imposition internationale des dividendes d'investissement, notamment via des fonds spécialisés, à la suite desquels la Commission a entamé une procédure d'infraction contre la Belgique⁶, ou encore à l'arrêt *Persche*, sur la déductibilité des liberalités à des organismes établis dans d'autres Etats membres⁷, qui a amené la Belgique à revoir sa législation (Code des impôts sur les revenus, art. 104, 9°).

Faute de place, toutefois, nous nous limiterons aux seuls arrêts de la Cour concernant spécifiquement des dispositions fiscales belges. Nous proposons d'en retracer un bref historique, en distinguant la fiscalité des entreprises et celle des particuliers.

1 Parmi les publications précédentes des auteurs en matière de fiscalité européenne, qui ont servi de base au présent article, voir notamment E. TRAVERSA, *l'autonomie fiscale des Régions et des collectivités locales des États membres face au droit communautaire. Analyse et réflexion à la lumière des expériences belge et italienne*, Bruxelles, Larcier, 2010 ; E. TRAVERSA et E.-J. NAVÉZ, « Droit fiscal européen (1er mars 2010 – 28 février 2011) », *JDE*, 2011, p. 178-183 ; E.-J. NAVÉZ et V. DECKERS, « La censure des dispositions successorales fiscales par la Cour de justice des Communautés européennes : une tentative de clarification », *Liber Amicorum Jacques Autenue*, Bruxelles, Bruylant, 2010, p. 513-546 ; E. TRAVERSA et E.-J.

NAVÉZ, « Droit fiscal européen (1er mars 2009 – 28 février 2010) », *JDE*, 2010, p. 180-184 ; E. TRAVERSA, « Chronique de droit fiscal communautaire (1er mars 2008 – 28 février 2009) », *JDE*, 2009, pp. 175-180 ; E. TRAVERSA, « Droit fiscal communautaire (1er mars 2007 – 28 février 2008) », *JDE*, 2008, pp. 180-186 ; E. TRAVERSA, « Chronique de droit fiscal communautaire (1er mars 2006 – 28 février 2007) », *JDE*, 2007, p. 170-176.

2 B. TERRA et P. WATTEL, *European Tax Law*, 5ème éd., Kluwer Law International, 2008 et les chroniques annuelles (depuis 1994) de droit fiscal communautaire dans le *Journal des Tribunaux – Droit Européen* par E. TRAVERSA (depuis 2004), F. ROCCATAGLIATA (2004), et entre autres, D. BERLIN, J. MALHERBE, M. DE WOLF et O. BERTIN (1994-2003). Voy. également B. PEETERS (éd.), *Europées belastingrecht*, Bruxelles, Larcier, 2005, 851 p.

3 Voy., notamment, en matière de fiscalité directe, J. MALHERBE, P. MALHERBE, I. RICHELLE et E. TRAVERSA, *Direct Taxation in the Case-Law of the European Court of Justice*, Bruxelles, Larcier, 2008, 330 p., ou encore M. WATHELET et N. BONHOMME, « La commission et la jurisprudence de la Cour en matière

de fiscalité directe », in *Liber amicorum Jacques Autenue*, Bruxelles, Bruylant, 2010, p. 479 à 512.

4 Le texte de ces directives est disponible sur le site EUR-LEX de l'Union européenne, dans la partie « Législation en vigueur » (<http://eur-lex.europa.eu/fr/index.htm>).

5 Voir cependant la proposition de la Commission visant à instaurer une taxe européenne sur les transactions financières et à transformer partiellement la TVA en une ressource propre de l'Union européenne.

6 C.J.C.E., 8 novembre 2007, aff. C-379/05, *Amurta c. Inspecteur van de Belastingdienst/Amsterdam*, Rec., p. I-9569 ; C.J.C.E., 18 juin 2009, aff. C-303/07, *Procédure engagée par Aberdeen Property Fininvest Alpha Oy*, Rec., p. I-05145. La Belgique a d'ailleurs été assignée devant la Cour de justice par la Commission en raison du précompte mobilier belge retenu sur les dividendes et intérêts distribués à des sociétés d'investissement (affaire pendante C-370/11).

7 C.J.C.E., 27 janvier 2009, aff. C-318/07, *Persche c. Finanzamt Lüdenscheid*, Rec., p. I-359.

Fiscalité des entreprises

A. Discrimination des entreprises ayant une activité transfrontalière dans l'application des règles de détermination des bénéfices et des pertes fiscales

Le droit européen impose aux Etats membres d'appliquer aux entreprises non résidentes des règles ordinaires de détermination des bénéfices imposables semblables à celles applicables aux entreprises résidentes. En 2000, la Cour de justice a ainsi appliqué de manière remarquée les principes européens de non-discrimination à la manière dont le législateur belge prenait en compte les bénéfices des établissements stables étrangers de sociétés résidentes pour le calcul de l'impôt belge (arrêt AMID)⁸. En effet, jusqu'alors, les sociétés résidentes belges possédant un établissement stable dans un autre Etat étaient pénalisées par une règle contenue à l'article 75 AR/CIR 92 les obligeant à compenser les pertes belges avec les bénéfices d'établissements étrangers, même lorsque ces bénéfices n'étaient pas imposables en Belgique en vertu d'une convention préventive de la double imposition.

La Cour a considéré que la législation fiscale belge violait la liberté d'établissement dans la mesure où la perte subie par la société AMID ne peut être déduite du revenu imposable dans aucun des Etats membres concernés, alors qu'elle serait déductible si les établissements de ladite société étaient situés exclusivement en Belgique⁹. Par cet arrêt, la Cour de justice a contraint la Cour de cassation à revoir sa jurisprudence constante, du moins en ce qui concerne les situations intra-européennes¹⁰.

La Cour a également sanctionné la Belgique pour une règle de détermination du bénéfice applicable uniquement aux entreprises non résidentes, qui était appliquée sans discontinuité depuis les années 1920 (arrêt TALOTTA)¹¹. La Cour a considéré que le fait d'imposer aux seules personnes non résidentes, à défaut d'éléments probants, des bases minimales de taxation viole la liberté d'établissement (actuel art. 49 TFUE), qui protège outre les sociétés, les personnes physiques exerçant une activité indépendante¹².

Il est à noter que, sous l'influence du droit européen, la disposition du CIR fixant ces minima d'imposition, à savoir l'article 342, a été complétée dès 2005 par un paragraphe 3 précisant que : « *En cas d'absence de déclaration ou de remise tardive de celle-ci, les minima imposables établis par le Roi en exécution du § 2 sont également applicables à toute entreprise et titulaire de profession libérale* »¹³. Il s'agit d'une conséquence paradoxale de l'application des principes de non-discrimination, qui conduit parfois à étendre un régime défavorable applicable aux non-résidents à l'ensemble des contribuables.

Enfin, on remarquera que si le droit européen n'admet pas aisément que des méthodes différentes de détermination du bénéfice imposable soient prévues pour les entreprises résidentes et non résidentes, il n'en va pas de même des différences dans les modalités de perception de l'impôt en tant que telles. Dans l'arrêt *Truck Center*, concernant la taxation d'intérêts transnationaux (en dehors du cadre harmonisé de la directive 2008/49/CE), la Cour a admis que la Belgique puisse appliquer une retenue à la source sur les seuls intérêts payés à une société résidente dans un autre Etat membre. En effet, selon la Cour, l'absence de retenue à la source lors du paiement d'intérêts à une société résidente peut être prise en compte pour établir une éventuelle discrimination, en raison du fait que ces intérêts peuvent encore être taxés en tant que bénéfices de la société résidente¹⁴.

B. Application de règles fiscales anti-abus aux seules situations transfrontalières

Les libertés de circulation peuvent aussi trouver à s'appliquer à des dispositions fiscales nationales traitant de façon moins favorable les opérations que les résidents réalisent à l'étranger ou avec des personnes établies à l'étranger, par rapport aux opérations que les résidents réalisent dans le pays ou avec des personnes qui y sont établies.

C'est le cas de nombreuses dispositions dites « anti-abus »¹⁵. Ainsi, l'arrêt *LAMMERS et VAN CLEEF*¹⁶ constitue une variante belge de la jurisprudence *LANKHORST-HOHORST* (C-324/00) et *Thin Cap GLO* (C-524/04) en matière de sous-capitalisation. Dans cet arrêt, la Cour a déclaré incompatible avec la liberté d'établissement l'article 18, alinéa 2 du

8 C.J.C.E., 14 décembre 2000, aff. C-141/99, *AMID c. Belgique*, Rec., p. I-11619, points 9 à 12.

9 Voy. J. MALHERBE, P. MALHERBE, I. RICHELLE et E. TRAVERSA, *Direct Taxation in the Case-Law of the European Court of Justice*, Bruxelles, Larcier, 2008, pp. 77 et 85.

10 Voy. sur ce point l'arrêt *VELASQUEZ* rendu par la Cour de cassation le 29 juin 1984, *F.J.F.*, 1984, p. 279.

11 C.J.C.E., 22 mars 2007, aff. C-383/05, *TALOTTA c. Belgique*, Rec., p. I-2555. Pour un commentaire approfondi, voir D. GARABEDIAN et E. TRAVERSA, « Bases minimales d'imposition pour les non-résidents et interdiction des discriminations et entraves dans la jouissance des libertés de circulation garanties par l'ordre juridique de l'Union européenne », *R.C.J.B.*, note sous C.J.C.E., 22 mars 2007, aff. C-383/05, *TALOTTA c. Belgique*, et C.J. Benelux, 19 mars 2007, aff. A 2006/2, *Metabouw/Etat belge*.

12 E. TRAVERSA, « Droit fiscal communautaire (1er mars 2007 – 28 février 2008) », *JDE*, 2008, p. 182.

13 Art. 342, § 3 CIR, tel qu'inséré par l'article 41 de la loi-programme du 11 juillet 2005, *MB*, 12 juillet 2005. Voy. également Projet de loi-programme, Exposé des motifs, *Doc. parl.*, Ch. repr., 2004-2005, n° 1820/001, p. 30 (« Ce système de minima qui s'inscrit dans le cadre de la taxation par présomption légale, et notamment de la taxation par comparaison avec au moins trois contribuables similaires prévue au § 1er de l'article 342 CIR 92, est en effet actuellement applicable uniquement aux entreprises étrangères opérant en Belgique. Pour ces entreprises, l'article 182 AR/CIR 92 fixe forfaitairement et par secteur des minima de bénéfices imposables. L'extension de ces minima à toute entreprise ou tout titulaire de profession libérale permettrait dès lors d'éviter l'écueil que représente trop souvent pour le fisc l'obligation d'établir une taxation d'office suffisamment

Il s'agit d'une conséquence paradoxale de l'application des principes de non-discrimination, qui conduit parfois à étendre un régime défavorable applicable aux non-résidents à l'ensemble des contribuables.

motivée en l'absence de déclaration fiscale »).

14 C.J.C.E., 22 décembre 2008, *Truck Center*, points 41 à 49. Le raisonnement de la Cour nous semble néanmoins contestable.

15 Voy., à ce sujet, M. BOURGEOIS et E. TRAVERSA, *IFA 2010 - Onderwerp I: Dubbelbelastingverdragen en belastingontwikkeling: toepassing van anti-ontwijking/bepalingen*, *Belgisch rapport*, *TFR*, 2010, 390, p. 887-899.

16 C.J.C.E., 17 janvier 2008, aff. C-105/07, *LAMMERS & VAN CLEEF*.

Le droit européen est de peu d'utilité en ce qui concerne la double imposition des dividendes et intérêts transfrontaliers, du moins telle qu'elle résulte de l'actuelle réglementation belge.

Code des impôts sur les revenus en vertu duquel les intérêts versés par une société à un de ses administrateurs sont requalifiés en dividendes et sont, à ce titre, imposables, lorsque le capital emprunté excède ses fonds propres, au motif que cette disposition ne s'applique qu'aux seuls intérêts versés par une société belge à une société établie dans un autre Etat membre.

Un autre disposition anti-abus contenue dans la législation belge qui a été examinée par la Cour de justice – sans toutefois donner lieu à un constat d'incompatibilité – est l'article 26 du Code des impôts sur les revenus en matière de prix de transfert. Cette disposition vise, entre autres, à réintégrer dans la base imposable d'une entreprise résidente les « avantages anormaux ou bénévoles » qu'elle a concédés à une société liée établie à l'étranger. Cependant, cette mesure anti-abus aboutit à ce que de tels avantages ne sont pas imposés si le bénéficiaire est une société résidente belge.

Dans l'arrêt *Société de gestion industrielle (S.G.I.)*¹⁷, la Cour a reconnu le caractère restrictif de la mesure au regard de la liberté d'établissement, mais a néanmoins jugé qu'elle était justifiée par la nécessité de prévenir l'évasion fiscale et de sauvegarder la répartition équilibrée du pouvoir d'imposition entre Etats membres¹⁸. La position de la Cour dans cet arrêt est compréhensible. En effet, si la Cour avait déclaré l'incompatibilité de l'article 26 du CIR, l'ensemble des Etats membres de l'Union européenne auraient été contraints de revoir leurs législations en matière de prix de transfert, alors qu'il s'agit d'un instrument essentiel de prévention des transferts occultes de bénéfices à l'intérieur des groupes multinationaux.

Toujours concernant les règles fiscales belges anti-abus, il convient aussi de mentionner l'affaire pendante SA SIAT contre Belgique. Cette affaire concerne le refus par l'administration fiscale belge d'admettre la déduction au titre de charges professionnelles sur pied de l'article 54 du Code des impôts sur les revenus, d'une commission versée par une société belge à une société holding de droit luxembourgeois¹⁹ au motif que cette dernière n'était pas assujettie à un impôt analogue à l'impôt belge sur les sociétés.

En ses conclusions présentées le 29 septembre 2011, l'avocat général a considéré que le droit européen s'opposait à l'article 54 du Code des impôts sur les revenus en ce qu'il ajoute une condition à la déduction des frais professionnels correspondant à la rémunération de prestations de services réalisées par une personne établie dans un autre Etat membre dans lequel cette dernière n'est pas soumise à un impôt sur le revenu ou est soumise à un régime de taxation notamment plus avantageux que celui de l'Etat membre d'imposition, à savoir que le contribuable prouve que cette rémunération correspond à des opérations réelles et sincères et ne dépasse pas les limites normales, alors même que, en principe, les frais professionnels

sont déductibles de l'impôt sur le revenu lorsque de telles circonstances ne sont pas présentes. Il s'agit, dès lors, selon l'avocat général, d'une restriction disproportionnée et non justifiée à la libre prestation des services²⁰.

C. Mise en œuvre des directives d'harmonisation et dividendes transfrontaliers intragroupes

La Cour de justice est également compétente pour interpréter les directives fiscales d'harmonisation. Il arrive en effet que les Etats membres - chargés de la transposition de ces dernières - outrepassent la marge de manœuvre qui leur est octroyée et restreignent indûment les avantages dont les contribuables bénéficient en vertu du droit européen. C'est dans ce cadre que la Cour a rendu l'important arrêt Cobelfret²¹, où la Cour a déclaré incompatible avec la directive mère-fille le régime belge des revenus définitivement taxés (RDT), alors qu'il est censé transposer celle-ci. En effet, selon la Cour, le régime belge aboutissait à taxer indirectement les dividendes de sociétés d'autres Etats membres dans le cas où la société mère résidente se trouvait en perte. La Cour n'ayant pas accédé à la demande de la Belgique d'en limiter les effets dans le temps, les répercussions budgétaires de la mise en œuvre de cet arrêt par la Belgique se sont révélées considérables²².

Dans l'ordonnance *KBC et Beleggen, Risicokapitaal, Beheer n.v.*²³, la Cour a confirmé sa jurisprudence Cobelfret²⁴ sur l'incompatibilité avec la directive mère-fille de la réglementation belge prévoyant la non-reportabilité des excédents de R.D.T. versés à des sociétés belges. Bien que des questions aient été posées par les juridictions de renvoi en ce sens, la Cour n'a pas considéré qu'il y avait obligation en vertu du droit européen d'étendre nécessairement la jurisprudence Cobelfret aux dividendes purement nationaux, d'une part, et en provenance d'Etats tiers, d'autre part, laissant le législateur belge en grande partie libre de le faire²⁵.

Les affaires Cobelfret et KBC sont assez surprenantes, étant donné que la directive « mère-fille » avait été transposée dans le Code des impôts sur le revenu au début des années 90. La Commission européenne avait toutefois déjà mis en garde la Belgique de ce risque d'incompatibilité, qui n'en avait que très partiellement tenu compte. Ceci montre qu'il est indispensable – particulièrement dans un cadre de restrictions budgétaires – d'une part, de s'assurer de la compatibilité des dispositions fiscales avec le droit européen dès avant leur adoption, et d'autre part, de prendre au sérieux les positions exprimées par les institutions européennes.

Personnes physiques

Mis à part les entreprises (personnelles et sous la forme de sociétés), les particuliers bénéficient aussi de l'application du droit européen.

17 C.J., 21 janvier 2010, aff. C-311/08, *SGI*.

18 C.J., 21 janvier 2010, aff. C-311/08, *SGI*, points 55 et 69.

19 Régie par la loi luxembourgeoise du 31 juillet 1929 sur le régime fiscal des sociétés de participations financières.

20 Conclusions de l'avocat général Pedro CRUZ VILLALON du 29 septembre 2011 dans l'affaire *SIAT SA c. Etat belge*, C-318/10, pendante devant la Cour, points 74 et 75.

21 C.J.C.E., 12 février 2009, aff. C-138/07, *Cobelfret, Rec.*, p. I-731.

22 Voir à ce sujet, O. HERMAND, P. DELACROIX et C. WILS, « Une nouvelle déduction fiscale est née: les excédents RDT » – Commentaire du nouvel article 205, § 3 du CIR, *R.G.F.* 2010, n° 2, p. 3-22.

23 C.J.C.E., 4 juin 2009, aff. jointes C-439/07 et C-499/07, *KBC et Beleggen, Risicokapitaal, Beheer n.v., Rec.*, p. I-04409.

24 C.J.C.E., 12 février 2009, aff. C-138/07, *Cobelfret*.

25 Voir à ce sujet la loi du 21 décembre 2009 portant des dispositions fiscales et diverses et la Circulaire du 23 juin 2009, Ci.RH.421/597.150 (n° 32/2009) et son addendum du 12 octobre 2009, disponible sur www.fisco-net.be.

A. Dividendes et intérêts transfrontaliers perçus par les personnes physiques résidentes belges

Le droit européen est toutefois de peu d'utilité en ce qui concerne la double imposition des dividendes et intérêts transfrontaliers, du moins telle qu'elle résulte de l'actuelle réglementation belge.

Dans l'arrêt *KERCKHAERT et MORRES*²⁶ concernant la taxation dans l'Etat de résidence des actionnaires, la Cour admet ainsi la compatibilité au regard du droit européen, en particulier de la libre circulation des capitaux, du système belge d'impôt sur le revenu, en ce qu'il soumet au même taux d'imposition tous les dividendes, qu'ils soient d'origine belge ou étrangère, sans prévoir dans ce dernier cas un mécanisme d'imputation de la retenue prélevée dans l'Etat membre de la source²⁷. Selon la Cour de justice, en effet, la cause de l'éventuelle double imposition n'est pas à rechercher dans une différence de traitement injustifiée contenue dans la législation belge mais dans « *l'exercice parallèle par deux Etats membres de leur compétence fiscale* »²⁸.

Dans *DAMSEAU*, la Cour confirme la compatibilité avec le droit de l'Union européenne de la double imposition juridique²⁹. Toujours dans le cas de dividendes versés par une société française à un résident belge, et imposés tant en France qu'en Belgique, la Cour admet par ailleurs la conformité de la Convention préventive de la double imposition franco-belge à la libre circulation des capitaux, en tant que celle-ci autorise les deux Etats à imposer les dividendes transfrontaliers sans prévoir, corrélativement, une obligation à charge de l'Etat de résidence de l'actionnaire de prévenir la double imposition subséquente³⁰.

Tout en reconnaissant les désavantages qui peuvent résulter de l'exercice parallèle des compétences fiscales des Etats membres, la Cour a confirmé qu'en l'absence de critères généraux de répartition, ceux-ci ne constituent pas une restriction interdite par le Traité européen³¹.

Dès lors que la jurisprudence belge semble également considérer que la double imposition juridique des dividendes ne viole pas les conventions préventives conclues par la Belgique³², le contribuable reste bien souvent sans remède juridique possible; cette situation de double imposition internationale reste toutefois un obstacle considérable aux investissements transfrontaliers, et donc au Marché intérieur. C'est pourquoi la Commission a récemment proposé dans une communication du 11 novembre 2011 des pistes de solutions alternatives pour mettre fin de manière globale aux situations de double imposition les plus fréquentes³³.

En matière de fiscalité mobilière, il existe cependant certaines situations où le droit européen peut venir au secours du contribuable. C'est le cas de la situation rencontrée dans l'arrêt *DIJKMAN*³⁴, où la Cour de justice a considéré discriminatoire l'application des additionnels communaux à l'IPP, aux

intérêts et dividendes de placements réalisés et perçus à l'étranger. Ces additionnels sont, en effet, applicables à de tels revenus étrangers, tandis que les revenus de même nature provenant de placements ou d'investissements effectués par l'en-tremise d'une banque belge, sont soumis au précompte mobilier libératoire, et ne doivent pas être déclarés. Ils échappent ainsi à la taxe communale additionnelle. La Cour a reconnu que la législation belge introduit une différence de traitement, incompatible avec la libre circulation des capitaux, tant en fonction de l'origine des revenus mobiliers des contribuables résidents, qu'en fonction du prestataire qui leur verse lesdits revenus³⁵.

B. Revenus d'une activité professionnelle exercée dans un Etat autre que l'Etat de résidence

L'on rappellera, concernant la question des revenus d'activité professionnelle, que l'arrêt qui a servi de base pour établir les principes de la jurisprudence de la Cour concerne indirectement la Belgique. En effet, l'arrêt *SCHUMACKER* concerneait un résident belge travaillant en Allemagne, qui s'était vu refuser l'application de l'avantage fiscal du *splitting*³⁶ qui était réservé aux seuls résidents allemands³⁷.

La Cour a considéré que « *l'article 48 du traité doit être interprété en ce sens qu'il s'oppose à l'application d'une réglementation d'un Etat membre imposant un travailleur ressortissant d'un autre Etat membre, qui réside dans ce dernier Etat et exerce une activité salariée sur le territoire du premier Etat, plus lourdement qu'un travailleur résidant sur le territoire du premier Etat et y occupant le même emploi, lorsque, comme*

26 C.J.C.E., 14 novembre 2006, aff. C-513/04, *Mark KERCKHAERT et Bernadette MORRES c. Belgische Staat*, Rec., p. I-10967.

27 E. TRAVERSA, « Chronique de droit fiscal communautaire (1er mars 2006 – 28 février 2007) », *JDE*, 2007, p. 171.

28 C.J.C.E., arrêt *KERCKHAERT et MORRES* (C-513/04), point 20. La Cour de justice précise cependant « *qu'il appartient aux Etats membres de prendre les mesures nécessaires pour prévenir les situations telles que celle en cause au principal, en utilisant, notamment, les critères de répartition suivis dans la pratique fiscale internationale* » et fait référence à la convention préventive de la double imposition signée entre la France et la Belgique, bien que la Cour considère que « *ladite convention ne fait toutefois pas l'objet de la présente demande préjudiciable* » (point 23).

29 C.J.C.E., 16 juillet 2009, aff. C-128/08, *DAMSEAU*, Rec., p. I-06823.

30 C.J.C.E., 16 juillet 2009, aff. C-128/08, *DAMSEAU*, Rec., p. I-06823, point 23.

31 Prenant acte de cette décision, la Commission s'est, par ailleurs, désistée dans l'affaire C-307/08 qui était également pendante devant la Cour. Voy. également la communication COM(2003)810 final du 19 février 2003 sur « *l'imposition des dividendes au niveau des personnes physiques dans le marché intérieur* ».

32 Voir notamment Cass., 16 juin 2000, *Pas.*, 2000, I, p. 377. Voir aussi C. Const., 8 juillet 2010, n° 87/2010.

33 COM(2011) 712.

34 C.J., 1er juillet 2010, aff. C-233/09, *DIJKMAN*. Sur cet arrêt et ses conséquences en droit belge, voy. notamment L. DE BROE et N. BAMMENS, « *Gemeentebelasting op buitenlands roerend inkomen schendt EG-recht* », *Fisc. Int.*, 2010, n° 320, p. 1 ; M.-P. DONÉA, C. MARCUS et A. GUIGUI, « *La taxati-*

on des revenus mobiliers des personnes physiques : actualités », in *La taxation du patrimoine privé*, Louvain-la-Neuve, Anthémis, 2011, p. 157 et s.

35 E. TRAVERSA et E.-J. NAVÉZ, « *Droit fiscal européen (1er mars 2010 – 28 février 2011)* », *JDE*, 2011, p. 179.

36 « *Le régime allemand du « splitting » a été institué pour atténuer la progressivité du barème de l'impôt sur le revenu. Il consiste à additionner le revenu global des conjoints pour l'imputer ensuite fictivement à chaque conjoint à hauteur de 50 % et l'imposer en conséquence. Si le revenu de l'un des époux est élevé et le revenu de l'autre faible, le « splitting » nivelle la base impotable et atténue la progressivité du barème de l'impôt sur le revenu* » (C.J.C.E., 14 février 1995, aff. C-279/93, *Finanzamt Köln-Alstadt c. SCHUMACKER*, Rec., p. I-225, point 7).

37 Sur cet arrêt, voy. J. MALHERBE, P. MALHERBE, I. RICHELLE et E. TRAVERSA, *Direct Taxation in the Case-Law of the European Court of Justice*, Bruxelles, Larcier, 2008, pp. 54-55.

38 C.J.C.E., 14 février 1995, aff. C-279/93, *Finanzamt Köln-Alstadt c. SCHUMACKER*, Rec., p. I-225, point 47.

en l'espèce au principal, le ressortissant du second Etat tire son revenu totalement ou presque exclusivement de l'activité exercée dans le premier Etat et ne perçoit pas dans le second Etat des revenus suffisants pour y être soumis à une imposition permettant de prendre en compte sa situation personnelle et familiale»³⁸.

Bien que cet arrêt concerne la législation fiscale allemande, il a également été mis en œuvre par la Belgique. En effet, selon le Code des impôts sur les revenus et son commentaire administratif, sont assimilés à des résidents belges les non-résidents qui n'ont pas de foyer d'habitation en Belgique, mais qui recueillent exclusivement ou principalement des revenus professionnels à hauteur de 75 % de leurs revenus professionnels mondiaux³⁹.

C. Déductibilité des primes de pension versées à des organismes établis dans d'autres Etats membres

En matière de pensions, la Belgique refusait ainsi la déductibilité des cotisations versées, dans le cadre d'un contrat d'assurance vie, à des assureurs établis dans un autre Etat membre, alors que cette déductibilité était admise pour les cotisations versées à des assureurs belges, au motif que celle-ci était liée à l'imposition ultérieure des rentes ou autres versements opérés par les assureurs en exécution de leurs contrats. La Cour a considéré dans un premier temps dans deux arrêts de 1992 concernant la Belgique, *BACHMANN et Commission contre Belgique*⁴⁰ qu'une telle différence de traitement était justifiée par la cohérence du système fiscal belge⁴¹. Il s'agit de la seule fois où la Cour a admis qu'une telle différence de traitement pouvait être justifiée de la sorte.

Par la suite, la jurisprudence de la Cour de justice a évolué. Dans un arrêt *Commission contre Belgique* de 2007, la Cour considère incompatible avec les libertés de circulation diverses dispositions fiscales dont l'effet était de pénaliser la souscription de pensions complémentaires auprès d'assureurs non établis en Belgique, notamment par le refus de la déductibilité des cotisations patronales, ou de la réduction d'impôt pour les cotisations personnelles versées à de tels fonds, ou encore par la taxation du transfert de capitaux ou de la

valeur de rachat en cas de passage d'un assureur résident vers un assureur établi dans un autre Etat membre⁴².

D. Droit de succession et de mutation par décès (immeubles et entreprises familiales)

Les libertés de circulation ne s'appliquent pas uniquement aux impôts sur les revenus, mais peuvent viser également les droits de succession et les droits de mutation par décès⁴³.

Dans l'arrêt *GEURTS et VOGTEN*⁴⁴ la Cour a condamné le régime d'exonération des sociétés familiales mis en place par la Région flamande, en ce qu'il limitait le bénéfice de l'exonération aux entreprises familiales employant, durant les trois années précédant la date du décès du *de cùjus*, au moins cinq travailleurs en Région flamande, à l'exclusion des entreprises employant des travailleurs dans un autre Etat membre⁴⁵. Depuis lors, l'article 60bis a été adapté par la Région flamande et, dorénavant, « l'exonération n'est accordée que si l'entreprise ou la société a au moins payé 500.000 euros de charges salariales aux travailleurs occupés dans l'Espace économique européen dans les douze trimestres précédant le décès »⁴⁶.

Par la suite, dans l'arrêt *ECKELKAMP*, la Cour de justice a une nouvelle fois déclaré incompatible avec le droit européen une disposition successorale adoptée par la Région flamande (ici, l'article 18 du Code des droits de succession), en ce qu'elle aboutissait à soumettre à une taxation plus élevée la transmission pour cause de mort d'un immeuble appartenant à un non-résident, en refusant la déductibilité des pertes y afférentes, quel que soit le traitement fiscal de ces dernières dans l'Etat de résidence du défunt⁴⁷. Cet arrêt vient ainsi confirmer la jurisprudence *Amurta*⁴⁸ dans laquelle la Cour avait déjà affirmé l'impossibilité, pour un Etat membre de justifier une violation du droit européen en invoquant l'existence d'un avantage concedé unilatéralement par un autre Etat membre⁴⁹.

Une autre mesure adoptée par la Région flamande, à savoir la portabilité des droits d'enregistrement telle qu'introduite en Région flamande

39 CIR, art. 244, tel que modifié par la loi du 30 janvier 1996 modifiant diverses dispositions en matière d'impôt des non-résidents, M.B., 30 mars 1996 ; Com. IR, 243/94 à 243/117, disponible sur www.fisconet.be.

40 C.J.C.E., 28 janvier 1992, aff. C-204/90, Rec., p. I-249, et C-300/90, Rec., p. I-305.

41 E. TRAVERSA, « Chronique de droit fiscal communautaire (1er mars 2006 – 28 février 2007) », *JDE*, 2007, p. 173.

42 C.J.C.E., 11 septembre 2008, aff. C-11/07, *ECKELKAMP*, point 63.

43 C.J.C.E., 8 novembre 2007, *Amurta*, aff. C-379/05, Rec., p. I-09569.

44 Voy. M. DASSESE, « Fiscalité successorale : les arrêts *ECKELKAMP* et *ARENS-SIKKEN* », *Act. fisc.*, 2008, 41/01.

45 E. TRAVERSA, « Droit fiscal communautaire (1er mars 2007 – 28 février 2008) », *JDE*, 2008, p. 182.

46 Art. 60bis, § 5, alinéa 1er du Code des droits de succession applicable en Région flamande tel que modifié par l'article 20 du décret flamand du 21 décembre 2007 contenant diverses mesures d'accompagnement du budget 2008, M.B., 31 décembre 2007.

47 C.J.C.E., 11 septembre 2008, aff. C-11/07, *ECKELKAMP*, point 63.

48 C.J.C.E., 8 novembre 2007, *Amurta*, aff. C-379/05, Rec., p. I-09569.

49 Voy. M. DASSESE, « Fiscalité successorale : les arrêts *ECKELKAMP* et *ARENS-SIKKEN* », *Act. fisc.*, 2008, 41/01.

50 Toutefois, l'avocat général estime, au contraire, que cette disposition adoptée par la Région flamande est compatible avec le droit européen. Voir Conclusions de l'avocat général Eleanor SHARPSTON du 21 juillet 2011 dans l'affaire *Commission c. Etat belge*, C-250/08, pendante devant la Cour, point 95.

42 C.J.C.E., 5 juillet 2007, aff. C-522/04, *Commission c. Belgique*, Rec., p. I-5701. La Cour confirme ainsi la position adoptée dans un

arrêt antérieur *Commission contre Danemark* (C.J.C.E., 30 janvier 2007, aff. C-150/04, *Commission c. Danemark*), qui peut être lu comme l'abandon de la jurisprudence *BACHMANN* de 1992. Voir E. TRAVERSA, « Chronique de droit fiscal communautaire (1er mars 2006 – 28 février 2007) », *JDE*, 2007, p. 173.

43 E.-J. NAVEZ et V. DECKERS, « La censure des dispositions successorales fiscales par la Cour de justice des Communautés européennes : une tentative de clarification », *Liber Amicorum Jacques Autenne*, Bruxelles, Bruylant, 2010, p. 523.

44 C.J., 25 octobre 2007, aff. C-464/05, *GEURTS et VOGTEN*, Rec., p. I-9325. Sur cet arrêt, voy. G. PARISI, « La transmission des entreprises familiales en exonération de droits sous le feu de la législation européenne », *J.D.E.*, 2008, p. 76 et s. ; E.-J. NAVEZ et V. DECKERS, « La censure des dispositions successorales fiscales par la Cour de justice des Communautés européennes : une tentative de clarification », *Liber Amicorum Jacques Autenne*, Bruxelles, Bruylant, 2010, pp. 519-520.

Au-delà de la jurisprudence : les futurs défis du droit européen

par l'article 61/3 du Code des droits d'enregistrement fait actuellement l'objet d'une procédure pendante devant la Cour, la Commission ayant estimé que cette mesure était discriminatoire⁵⁰.

La Région wallonne a également dû revoir sa législation en matière de droits de succession. Tout d'abord, la manière dont elle avait essayé de se conformer aux injonctions de la Commission dans le cadre d'une procédure d'infraction en matière de legs transfrontaliers a été jugée trop restrictive par la Cour de justice. Celle-ci a en effet considéré que la Région wallonne ne pouvait résérer le bénéfice du taux réduit des droits de succession aux organismes sans but lucratif ayant leur siège d'opération en Belgique ou « dans l'Etat membre dans lequel le *de cuius* résidait effectivement ou avait son lieu de travail, au moment de son décès, ou dans lequel il a antérieurement effectivement résidé ou eu son lieu de travail ». Ensuite, la Région wallonne devra également revoir les règles de prescription applicables à l'évaluation des actions nominatives des sociétés dont le défunt était actionnaire (articles 111 et 137 du Code des droits de succession), étant donné que ce délai était de deux ans si la société est établie en Belgique et de dix ans si elle est établie à l'étranger⁵¹.

Ces arrêts montrent que la régionalisation en matière fiscale entraîne une série d'inconvénients majeurs pour les Régions, dès lorsque, vu les contraintes européennes, celles-ci ne peuvent pas prévoir de traitement fiscal plus avantageux basé sur un critère territorial, et donc qu'elles ne peuvent pas – contrairement à ce qu'elles auraient peut-être pu penser – mener une politique fiscale à l'avantage exclusif de leurs résidents.

Fiscalité locale sur les télécommunications

L'Etat fédéral et les Régions ne sont pas les seules autorités publiques concernées par l'application de la jurisprudence fiscale européenne. Celle-ci affecte également l'autonomie fiscal des pouvoirs locaux (outre les additionnels communaux, v. *supra*). Ainsi, dans l'arrêt *De COSTER*, la Cour a déclaré incompatible avec le principe de la libre prestation de services une taxe communale portant sur les antennes paraboliques⁵². En revanche, dans l'affaire *Mobistar*, la Cour juge que les conditions d'application de la libre prestation de services ne sont pas réunies⁵³. En effet, contrairement aux taxes sur les antennes paraboliques, les taxes sur les antennes et pylônes GSM « affectent de la même manière la prestation de services entre Etats membres et celle interne à un Etat membre ». Elles engendrent certes des coûts supplémentaires pour les opérateurs de téléphonie mobile, et par répercussion sur les consommateurs. Mais ces coûts grèvent indistinctement tant les communications nationales que celles avec les autres Etats membres. Ces taxes communales ont donc pu être maintenues par les communes.

La Cour de justice intervient donc fréquemment en vue de sanctionner les législations fiscales des Etats membres, y compris de la Belgique et de ses régions, qui contreviennent aux règles générales prévues par le TFUE, et notamment l'interdiction des entraves aux libertés économiques (libre circulation des travailleurs, des capitaux, des services et des marchandises, auxquelles s'ajoute la liberté d'établissement).

Il convient de remarquer que de nombreuses procédures d'infraction lancées par la Commission ne font pas l'objet d'un arrêt de la Cour de justice, souvent parce que l'Etat membre décide d'adapter sa législation sans attendre la phase contentieuse.

Ainsi, le 16 septembre dernier, le Gouvernement a déposé un projet de loi portant des dispositions fiscales et diverses qui comprend notamment une adaptation de l'article 47 du Code des impôts sur les revenus, concernant la taxation établée des plus-values, suite à l'avis motivé qui lui avait été adressé par la Commission européenne⁵⁴.

C'est également le cas de nombreuses dispositions régionales, notamment la réduction instaurée par la Région flamande en matière de revenus du travail (*jobkorting*) supprimée à partir de 2011⁵⁵.

Néanmoins, il serait illusoire de croire que la jurisprudence de la Cour suffira seule à réaliser l'intégration des systèmes fiscaux des Etats membres. L'avenir est à l'harmonisation, et plus particulièrement après les avancées considérables engrangées en matière de fiscalité indirecte, à l'harmonisation de l'impôt sur le revenu, y compris dans sa dimension de coopération administrative.

Ainsi, après les succès liés à l'adoption de la directive en matière d'épargne⁵⁶ et de la nouvelle directive en matière d'échanges d'informations⁵⁷, la Commission s'est lancée dans le projet le plus ambitieux que l'on pouvait imaginer : la mise en place d'une assiette commune consolidée pour l'impôt sur les sociétés⁵⁸.

Si d'aucuns prétendent que ce projet restera lettre morte, il n'est pas à exclure que les turbulences des marchés financiers pourraient constituer une formidable opportunité de faire avancer la construction européenne en matière fiscale.

Après les succès liés à l'adoption de la directive en matière d'épargne et de la nouvelle directive en matière d'échanges d'informations, la Commission s'est lancée dans le projet le plus ambitieux que l'on pouvait imaginer : la mise en place d'une assiette commune consolidée pour l'impôt sur les sociétés.

*gêner davantage les activités du prestataire établi dans un autre Etat membre, où il fournit légalement des services analogues », voy. C.J.C.E., 8 septembre 2005, C-544/03 et C-545/03, *Mobistar*, point 29.*

⁵⁴ Projet de loi portant des dispositions fiscales et diverses, Exposé des motifs, Doc. parl., Ch. repr., 2010-2011, n° 1737/001, p. 4-5.

⁵⁵ Voir communiqué de presse de la Commission européenne du 28 octobre 2010, « Fiscalité directe : la Commission européenne demande officiellement à la Belgique de mettre fin au traitement discriminatoire des non-résidents travaillant en Région flamande », IP/10/1403.

⁵⁶ Directive 2003/48/CE du Conseil du 3 juin 2003 en matière de fiscalité des revenus de l'épargne sous forme de paiements d'intérêts, J.O., L. 157, du 26 juin 2003, pp. 38-48.

⁵⁷ Directive 2011/16/UE du Conseil du 15 février 2011 relative à la coopération administrative dans le domaine fiscal et abrogeant la directive 77/799/CEE, J.O., L. 64, 11 mars 2011.

⁵⁸ Proposition de directive du Conseil concernant une assiette commune consolidée pour l'impôt sur les sociétés, C.O.M. (2011) 121/4.

⁵¹ C.J., 15 septembre 2011, aff. C-132/10, *HALLEY C. Etat belge*.

⁵² C.J.C.E., 29 novembre 2001, C-17/00, Rec., p. I-9445. La Cour a jugé que cette taxe avait « pour effet de rendre la prestation de services entre Etats membres plus difficile que la prestation de services purement interne à un Etat membre », dès lors que la diffusion des chaînes nationales advenait principalement par câble, medium qui n'était pas soumis à une taxation analogue.

⁵³ Comme le rappelle la Cour, cet article « exige non seulement l'élimination de toute discrimination à l'encontre du prestataire de services établi dans un autre Etat membre en raison de sa nationalité, mais également la suppression de toute restriction même si cette restriction s'applique indistinctement aux prestataires nationaux et à ceux d'autres Etats membres, lorsqu'elle est de nature à prohiber ou à

Samenvatting

Ondanks het feit dat de materie van directe belastingen, in tegenstelling tot de BTW, op Europees vlak niet werd geharmoniseerd, dient te worden vastgesteld dat het Europees recht een aanzienlijke impact op de nationale wetgevingen betreffende de inkomstenbelasting heeft. Aldus bevat het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie een aantal algemene voorschriften, meer bepaald het verbod op belemmeringen van de economische vrijheden, het verbod op heffingen met gelijke werking als douanerechten en discriminerende binnenlandse belastingen of het verbod op staatssteun aan ondernemingen. Deze voorschriften moeten uiteraard door alle Lidstaten worden nageleefd op alle gebieden van hun soevereine bevoegdheden, met inbegrip van de bevoegdheden op fiscaal vlak.

Het Hof van Justitie van de Europese Unie sanctioneert trouwens regelmatig overtredingen van Europees recht door de Lidstaten. Sinds vele jaren heeft het Hof een overvloedige rechtspraak ontwikkeld. Deze bijdrage behandelt de belangrijkste arresten waarbij België betrokken is en die met betrekking tot directe belastingen werden gewezen.

Summary

Despite the absence of European harmonisation of direct taxation, as opposed to the VAT, one notes that European Law has a considerable impact on the national legislations with regard to income tax. Thus the Treaty on the Functioning of the European Union contains general rules, in particular the ban on obstacles to the exercise of the economic freedoms, the ban on charges having equivalent effect to custom duties and discriminatory internal taxation or the ban on State aid for undertakings. These rules must of course be respected by the Member States in all their operational fields within their sovereign authority, also with regard to tax matters.

For these matters, the Court of Justice of the European Union regularly condemns Member States that infringe on European Law. Since a number of years, the Court has developed copious case-law. The present contribution discusses the main judgments with reference to direct taxation in which Belgium is involved.

De gevolgen van de “Wet Aandeelhoudersrechten” op de rol van de commissaris

Inleiding

In omzetting van de Europese Richtlijn van 11 juli 2007 betreffende de uitoefening van bepaalde rechten van aandeelhouders in beursgenoteerde vennootschappen¹, werd op 18 april 2011 de zogenaamde “Wet Aandeelhoudersrechten” gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad*².

De richtlijn kadert in één van de vele initiatieven van de Europese Commissie tot modernisering van het vennootschapsrecht en de verbetering van corporate governance in de Europese Unie.

Zij beoogt om het voor de aandeelhouders van in hoofdzaak beursgenoteerde vennootschappen makkelijker te maken hun stemrechten uit te oefenen, ongeacht hun verblijfplaats: een aandeelhouder die geen ingezetene is van de lidstaat waaronder de vennootschap ressorteert, moet zijn stemrecht even makkelijk kunnen uitoefenen als een ingezetene van de betrokken lidstaat. Door de uitoefening van de stemrechten van een aandeelhouder te vergemakkelijken en aldus de inspraak van de aandeelhouders te vergroten, beoogt men tevens bij te dragen tot een betere corporate governance.

De Richtlijn werd aangenomen als minimale harmonisatierichtlijn hetgeen betekent dat de lidstaten vrij zijn om bijkomende of aanvullende maatregelen te nemen om de rechten van de aandeelhouders makkelijker uit te oefenen.

Deze bijdrage beoogt de belangrijkste bepalingen uit de “Wet Aandeelhoudersrechten”³ toe te lichten en waar relevant te wijzen op de bijkomende verplichtingen in hoofde van de commissaris.

Toepassingsgebied

De “Wet Aandeelhoudersrechten” heeft een ruimer toepassingsgebied dan de Richtlijn beoogt. De wet is in hoofdzaak van toepassing op vennootschappen waarvan de aandelen zijn toegelaten tot de verhandeling op een markt zoals bedoeld in artikel 4 van het Wetboek van vennootschappen, dit wil zeggen een geregelmenteerde markt in de zin van artikel 2, 3° van de wet van 2 augustus 2002 betreffende het toezicht op de financiële sector en de financiële diensten.

Een belangrijk deel van de door de wet voorziene maatregelen zijn ook “optioneel” van toepassing op niet-beursgenoteerde vennootschappen. Deze vennootschappen beschikken met andere woorden

over de mogelijkheid om statutair bepaalde in de “Wet Aandeelhoudersrechten” voorziene maatregelen op te nemen en uit te werken zonder hiertoe verplicht te zijn.

Naar aanleiding van de omzetting van de Richtlijn heeft de wetgever ervoor geopteerd het toepassingsgebied van artikel 524 van het Wetboek van vennootschappen betreffende intra-groepsverrichtingen te verfijnen, of beter, te beperken tot de vennootschappen waarvan de aandelen zijn toegelaten tot de verhandeling op een markt zoals bedoeld in artikel 4 van het Wetboek van vennootschappen.

De doelstelling van artikel 524 van het Wetboek van vennootschappen is immers te voorkomen dat dergelijke verrichtingen worden uitgevoerd onder voorwaarden die ongunstig zijn voor de aandeelhouders in het bijzonder en niet de houders van andere effecten dan aandelen in het algemeen⁴.

Dit heeft onder meer tot gevolg dat de controlerewerkzaamheden van commissarissen in vennootschappen, die niet voldoen aan de criteria van artikel 4 van het Wetboek van vennootschappen, niet langer de procedure als is voorzien in artikel 524 van het Wetboek van vennootschappen omvatten. Concreet zal de commissaris in dergelijke vennootschappen bijvoorbeeld niet langer de getrouwheid van de gegevens die vermeld staan in het advies van het comité van onafhankelijke experts en in de notulen van de raad van bestuur moeten controleren (art. 524, § 3, lid 3 W. Venn.).

Oproeping van de algemene vergadering

De “Wet Aandeelhoudersrechten” voorziet in een wijziging van het wettelijke kader tot bijeenroeping van de algemene vergadering. De oproepingstermijn voor een algemene vergadering van een genoteerde vennootschap bedroeg minimaal 24 dagen.

Deze termijn wordt opgetrokken tot dertig dagen (art. 533 W. Venn.). De verlenging van de termijn is onder meer ingegeven “door de talrijke juridische en praktische vereisten die in acht moeten worden genomen bij de vaststelling van de registratiedatum, bij de vaststelling van de termijn waarbinnen de aandeelhouders kunnen vorderen dat de te behandelen onderwerpen of voorstellen tot besluit op de agenda worden geplaatst en bij de vaststelling van de termijn waarbinnen de aldus herziene agenda bekend moet worden gemaakt en om een concrete invulling te geven aan dit nieuw recht om te vorderen dat bijko-

Dr. Ingrid DE POORTER
Advocaat
Docent en vrijwillig
wetenschappelijk medewerker
Financial Law Institute UGent

1 Richtlijn 2007/36/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 juli 2007 betreffende de uitoefening van bepaalde rechten van aandeelhouders in beursgenoteerde vennootschappen, *Pb. L. 184*, 14 juli 2007, p. 17-24.

2 Wet van 20 december 2010 betreffende de uitoefening van bepaalde rechten van aandeelhouders van genoteerde vennootschappen, *BS* 18 april 2011.

3 Over de Wet Aandeelhoudersrechten zie meer uitgebreid: F. HELLEMANS en M. WAUTERS, “Naar een virtuele algemene vergadering met meer rechten? Een besprekking van de Wet Aandeelhoudersrechten van 20 december 2010”, in *Overzicht wetgeving 2007-2010*, Jan Ronse Instituut, 2011, Kalmthout, Biblio, 174-258.

4 Dit ligt overigens in lijn met de *ratio legis* van die bepaling: “Overeenkomstig de keuze die de wetgever in 1995 heeft verricht, wordt ervoor geopteerd om de toepassing van de nieuwe regeling te beperken tot verrichtingen waarbij genoteerde vennootschappen zijn betrokken. Gelet op de aanwezigheid van minderheidsaandeelhouders bij deze vennootschappen bestaat een intensere behoefte aan bescherming tegen groepsinterne belangen” (Memorie van Toelichting bij het Wetsontwerp betreffende de uitoefening van bepaalde rechten van aandeelhouders van genoteerde vennootschappen (hierna: MvT Wetsontwerp Aandeelhoudersrechten), *Parl.St. Kamer* 2010-2011/53, nr. 0421, p. 11).

mende onderwerpen en voorstellen tot besluit op de agenda worden geplaatst.”⁵. Op die manier hebben ook de aandeelhouders meer tijd om de agenda door te nemen en zich voor te bereiden op de algemene vergadering.

Indien er een tweede oproeping nodig is ten gevolge van het niet behalen van het vereiste quorum voor de eerste oproeping is er een verkorte oproepingstermijn voorzien van 17 dagen. Dit geldt enkel indien aan de wettelijke termijn en vereisten van oproeping voor de eerste algemene vergadering is voldaan, de datum van de tweede oproeping in de eerste oproeping is vermeld en er geen nieuw punt op de agenda is geplaatst.

De wijze waarop de oproeping kan gebeuren, is gewijzigd in functie van de huidige tijdsgeest. Naast de publicatie van de oproeping in het *Belgisch Staatsblad* en één nationaal verspreid blad mag de oproeping worden gepubliceerd in media waarvan redelijkerwijze mag verwacht worden dat zij kunnen zorgen voor een doeltreffende verspreiding van de informatie bij het publiek in de Europese Economische Ruimte (EER) en die snel en op een niet-discriminerende wijze toegankelijk is. Gedacht kan worden aan persagentschappen, internationale dagbladen of elektronische informatieverschaffers zoals het internet.

De verplichting om de oproeping te publiceren ontslaat de vennootschap evenwel niet om de oproeping ook op een actieve wijze mee te delen aan onder meer de commissarissen van de vennootschap waarbij hogervermelde termijnen dienen te worden gerespecteerd. De commissaris kan evenwel van een oproeping per brief afwijken en voor een andere communicatiemiddel opteren mits zijn uitdrukkelijke en schriftelijke instemming.

Tevens hebben de genoteerde vennootschappen de verplichting vanaf het moment van oproeping tot op de dag van de algemene vergadering om bepaalde informatie ter beschikking te stellen op hun website. De informatie die ter beschikking wordt gesteld, dient gedurende vijf jaar na het houden van de algemene vergadering, toegankelijk te blijven.

De termijn om in toepassing van artikel 534 van het Wetboek van vennootschappen de algemene vergadering uit te stellen, wordt verlengd van drie weken tot vijf weken om rekening te houden met de verlengde termijnen van oproeping.

Wijziging van de termijn van het bestuursverslag

Gelet op de verlenging van de termijn waarbinnen de aandeelhouders kennis kunnen nemen van de door de vennootschap ter voorbereiding van de algemene vergadering overlegde documenten (art. 553 W. Venn.), achtte de wetgever het aangewezen ook de termijn waarbinnen de commissaris de vereiste stukken dient te ontvangen, in die zin aan te passen, “zonder dat voor de commissaris resulteert

in een verkorting van de termijn waarover hij de lege lata effectief beschikt om zijn verslag op te stellen.”⁶

In die zin wordt tevens artikel 143 van het Wetboek van vennootschappen aangepast: “De commissarissen stellen naar aanleiding van de jaarrekening een omstandig schriftelijk verslag op. Met het oog daarop overhandigt het bestuursorgaan van de vennootschap hen de nodige stukken, en dit ten minste één maand of, bij de vennootschappen waarvan de aandelen zijn toegelaten tot de verhandeling op een markt als bedoeld in artikel 4, vijfentwintig dagen vóór de geplande datum van de algemene vergadering.”

Tevens wordt verduidelijkt dat die termijn begint te lopen vanaf de datum van de algemene vergadering, en niet vanaf de datum waarop het verslag van de commissaris ter beschikking wordt gesteld krachtens artikel 553 van het Wetboek van vennootschappen.

Controle door de commissaris op de naleving van de termijnen

De vraag rijst of de commissaris gehouden is te waken over de naleving van de wettelijke termijnen en formaliteiten zoals opgenomen in de artikelen 533 en 533bis van het Wetboek van vennootschappen.

Dienaangaande kan verwezen worden naar de reeds bestaande aanbeveling van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR) betreffende de controle van de vormvereisten in verband met de vaststelling, de goedkeuring en de bekendmaking van de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening⁷.

Volledigheidshalve dient te worden opgemerkt dat, behoudens voor de termijnen van zijn eigen verslag, de commissaris of de bedrijfsrevisor die met de controle op de jaarrekening of geconsolideerde jaarrekening is belast, geenszins aansprakelijk is voor de naleving van deze termijnen. De commissaris heeft evenwel conform artikel 140 van het Wetboek van vennootschappen de verplichting toe te zien op de naleving van de bepalingen van het Wetboek van vennootschappen en de statuten. Mijns inziens zal hij er met andere woorden op moeten toezien dat de termijnen en formaliteiten zoals voorzien in het Wetboek van vennootschappen of zoals opgenomen in de statuten werden nageleefd.

Wanneer de te controleren documenten niet aan de commissaris worden overhandigd binnen de door de wet voorziene termijn, of wanneer hij vaststelt dat de algemene vergadering niet is bijeengeroepen, zal hij mijns inziens hetzij een verslag van niet-bevinding opstellen, hetzij in zijn controleverslag hiertoe een toelichtende paragraaf of onthoudende verklaring formuleren, teneinde de algemene vergadering behoorlijk in te lichten. Indien de jaarrekening niet voorhanden is na het verstrijken van zes maanden na afsluiting van het boekjaar, is de commissaris verplicht een verslag van niet-bevinding op te stellen⁸.

Wanneer de commissaris vaststelt dat de vereiste documenten niet conform de wettelijke termijnen

5 MvT, wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 12.

6 MvT wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 10.

7 IBR, Aanbeveling betreffende de controle van de vormvereisten in verband met de vaststelling, de goedkeuring en de bekendmaking van de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening, 6 september 1996.

8 Cass. 24 mei 2007, Pas., I, 2007, 988; J.L.M.B. 2008, 4, err. J.L.M.B. 2008, p. 129.

beschikbaar zijn gesteld, dan moet de commissaris een verslag van niet-bevinding opstellen dat hij richt aan de voorzitter van het bestuursorgaan, opdat deze laatste het verslag aan de algemene vergadering zou meedelen. In dit verslag van niet-bevinding zet de commissaris uiteen dat de documenten niet beschikbaar zijn en dat hij de aandacht van het bestuursorgaan gevestigd heeft op zijn wettelijke verplichtingen. In het bijzonder dient de commissaris te verwijzen naar de relevante bepalingen van het Wetboek van vennootschappen.

Voor zover de commissaris is ingelicht over het feit dat de documenten binnen een redelijke termijn ter beschikking van de vennoten zullen kunnen worden gesteld, hoewel de wettelijke termijnen niet werden nageleefd, kan hij beslissen om af te zien van het verslag van niet-bevinding. Wanneer evenwel de omvang van zijn controles door die vertraging werd beperkt, zal hij daarvan in het tweede deel van zijn controleverslag melding maken.

Indien de commissaris vaststelt dat de algemene vergadering niet binnen de voorziene wettelijke termijn is bijeengeroepen, zal hij daarenboven een brief richten aan het bestuursorgaan om op deze verplichting te wijzen. Indien geen enkel gepast antwoord wordt gegeven binnen een redelijke tijdspanne, zal hij overwegen om zelf de vennoten bijeen te roepen.

De commissaris zal evenwel rekening kunnen houden met uitzonderlijke omstandigheden en gepaste opmerkingen maken, hetzij in zijn verslag van niet-bevinding, hetzij in zijn controleverslag indien het verslag van niet-bevinding ongeschikt of zonder voorwerp zou geacht worden.

Agenderen van agendapunten op de algemene vergadering

Eén van de belangrijke nieuwigheden om de aandeelhouders meer en beter te betrekken in het vennootschapsgebeuren, betreft het recht om nieuwe onderwerpen op de agenda van de algemene vergadering te plaatsen en voorstellen van besluit in te dienen. Voorheen was het recht om punten op de agenda van een algemene vergadering te plaatsen voorbehouden aan de 20 % aandeelhouder die het recht had de algemene vergadering bijeen te roepen.

De wetgever verlaagt deze drempel aanzienlijk. Eén of meer aandeelhouders die samen 3 % bezitten van het maatschappelijk kapitaal van de vennootschap hebben het recht punten op de agenda te plaatsen en voorstellen van besluit in te dienen. De drempel van 20 % voor het biddenroepen van een algemene vergadering blijft onverkort gelden (art. 532 W. Venn.).

Blijkens de parlementaire voorbereiding is het recht om punten op de agenda van de algemene vergadering te plaatsen en voorstellen van besluit in te dienen niet beperkt in functie van het voorwerp van de betrokken algemene vergadering. Dit recht

kan uitgeoefend worden voor zowel de gewone, de bijzondere dan wel buitengewone algemene vergadering⁹.

Het nieuwe artikel 533bis van het Wetboek van vennootschappen bevat een opsomming van de verplichte gegevens in de oproepingsbrief. Behalve de gebruikelijke gegevens zoals plaats, datum, agenda, dient eveneens een heldere en nauwkeurige beschrijving te worden opgenomen van de formaliteiten die de aandeelhouders moeten vervullen om toegeheten te worden tot de algemene vergadering, alsook informatie over het recht om onderwerpen op de agenda te plaatsen, over de procedure om te stemmen per volmacht of de wijze waarop op afstand of elektronisch kan worden gestemd.

Andere verplichte vermeldingen blijven onverkort gelden. In dit kader kan onder meer worden verwezen naar artikel 533, § 1, vierde lid van het Wetboek van vennootschappen dat inhoudt dat genoteerde vennootschappen in hun agenda het voorstel van het auditcomité moeten opnemen over de benoeming of hernieuwing van de commissaris of de bedrijfsrevisor belast met de controle van de geconsolideerde jaarrekening.

Daarnaast is het dus mogelijk dat de aandeelhouders die minstens 3 % van het maatschappelijk kapitaal bezitten, punten op de agenda plaatsen alsook voorstellen van besluit. Er dient wel te worden opgemerkt dat de formaliteiten hiertoe eveneens strikt bepaald zijn.

De voorstellen dienen schriftelijk te worden geformuleerd, desgevallend per e-mail naar het e-mailadres dat is vermeld in de oproeping waarbij de vennootschap de ontvangst van het agendapunt dient te bevestigen.

De voorstellen dienen uiterlijk de 21ste dag vóór de datum van de algemene vergadering door de vennootschap ontvangen te worden. Het betreft in deze een kalenderdag en geen werkdag¹⁰. In het geval de oproeping op de dertigste dag voor de vergadering wordt gepubliceerd, beschikken de aandeelhouders met andere woorden slechts over zeven kalenderdagen om op grond van de informatie die hen ter beschikking wordt gesteld te beslissen nieuwe agendapunten op de agenda te plaatsen en dit uit te werken.

De herziene agenda moet uiterlijk op de 15de dag voor de algemene vergadering op dezelfde wijze als voor de oorspronkelijke agenda worden bekendgemaakt en ter beschikking worden gesteld op de website van de vennootschap (art. 533bis, § 2, eerste lid, a) W. Venn.).

Deelname aan de algemene vergadering

A. Registratiedatum

Een andere belangrijke nieuwheid van de "Wet Aandeelhoudersrechten" is het verplicht maken

⁹ MvT wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 17.

¹⁰ MvT wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 18.

van een registratiedatum voor genoteerde vennootschappen. In artikel 536 van het Wetboek van vennootschappen worden de formaliteiten die dienen vervuld te worden om te worden toegelaten tot de algemene vergadering beschreven.

Om te worden toegelaten tot de algemene vergadering en de uitoefening van zijn stemrecht, dient de aandeelhouder de aandelen die hij in zijn bezit heeft, op een datum voor de algemene vergadering (registratiedatum) te registreren.

De inschrijving op naam van de aandeelhouder in het register van aandelen op naam, de inschrijving op de rekeningen van de erkende rekeninghouder of van een vereffeningsinstelling of de voorlegging van de aandelen aan toonder aan een financiële tussenpersoon, dient uiterlijk om middernacht, op de veertiende dag voorafgaand aan de betrokken algemene vergadering te geschieden.

Ongeacht of de aandelen nog in het bezit zijn van de op de registratiedatum geregistreerde aandeelhouder, mag deze laatste deelnemen aan de algemene vergadering mits hij de vennootschap of de persoon die zij daartoe aanstelt, ten minste zes dagen voor de algemene vergadering laat weten dat hij aan de algemene vergadering wenst deel te nemen.

Deze bepaling beoogt de participatiegraad op de algemene vergadering te verhogen gezien onder het klassieke systeem van neerlegging van de effecten, de aandelen geïmmobiliseerd waren hetgeen bijvoorbeeld institutionele beleggers vaak weerhield deel te nemen aan de algemene vergadering.

B. Stemmen per volmacht

De wijze waarop per volmacht mag worden gestemd, wordt verder wettelijk verankerd in artikel 547, eerste lid van het Wetboek van vennootschappen. Een volmacht wordt gedefinieerd als de door de aandeelhouder aan een natuurlijke of rechts-persoon verleende machtiging om sommige of alle rechten van die aandeelhouder in de algemene vergadering in zijn naam uit te oefenen.

De volmachtdrager geniet met andere woorden dezelfde rechten als de aldus vertegenwoordigde aandeelhouder. Het betreft meer in het bijzonder het recht om punten op de agenda te plaatsen, om vragen te stellen tijdens de algemene vergadering en om er stemrecht uit te oefenen.

De volmacht kan voor één of meerdere specifieke vergaderingen worden gegeven, of zelfs gedurende een specifieke periode (art. 547, derde lid W. Venn.). Dit doet geen afbreuk aan de rechtspraak van het Hof van Cassatie inzake onherroepelijke lastgevingen die in algemene bewoordingen worden gegeven en die enkel mogen worden toegekend voor een beperkt aantal vergaderingen of voor een beperkte periode¹¹.

C. Stemmen op afstand

Om meer aandeelhouders te betrekken in het vennootschapsgebeuren is de mogelijkheid opgenomen voor alle vennootschappen, ongeacht de eventuele notering, tot deelname op afstand aan de algemene vergadering.

Overeenkomstig artikel 538bis van het Wetboek van vennootschappen dient statutair te worden vastgelegd op welke wijze aandeelhouders aan de algemene vergadering kunnen deelnemen via een door de vennootschap ter beschikking gesteld elektronisch communicatiemiddel.

In het algemeen zullen vennootschappen over een grote statutaire vrijheid beschikken bij de invulling van de wijze van deelname aan de vergadering (met inbegrip van de controle van de identiteitsgegevens) zodat zij een oplossing kunnen kiezen die het best past bij hun situatie en rekening kunnen houden met technologische evoluties¹².

De deelname op afstand staat evenwel gelijk aan de fysieke deelname aan een algemene vergadering. De vennootschap kan hierin geen onderscheid maken. Er dient evenwel te worden benadrukt dat de mogelijkheid tot een deelname op afstand, het houden van een fysieke algemene vergadering niet vervangt¹³. Het houden van een fysieke algemene vergadering blijft verplicht, ook al wordt voorzien in een vorm van deelname op afstand.

Eveneens dient te worden opgemerkt dat de leden van het bureau van de vergadering, de bestuurders en de commissaris(sen) de algemene vergadering fysiek moeten bijwonen. Zij kunnen aldus geen be-roep doen op de door de vennootschap voorziene communicatiemiddelen om van op afstand deel te nemen aan de algemene vergadering.

D. De rol van de commissaris

Wanneer de commissaris kort voor of tijdens de algemene vergadering vaststelt dat de wettelijke of statutaire bepalingen inzake het bijeenroepen van de algemene vergadering, inzake de registratiedatum, inzake stemmen per volmacht en dergelijk meer, werden overtreden, en hij niet in de mogelijkheid is zijn controlesverslag nog aan te passen, zal hij ter vergadering moeten vragen dat zijn bemerkingen betreffende de overtredingen, in de notulen van de algemene vergadering worden opgenomen en dat een uittreksel van deze notulen, met het oog op de bekendmaking, aan zijn verslag worden toegevoegd.

Indien hij meent dat derden misleid zouden kunnen worden door dergelijke bekendmaking, dan zou de bedrijfsrevisor, overeenkomstig paragraaf 3.16.3 van de Algemene controlenormen van het IBR, ook kunnen overwegen een nieuw verslag op te maken waarin hij uitdrukkelijk de omstandigheden zal moeten toelichten die zijn vorig verslag ongeldig maken.

11 Cass. 13 april 1989, *T.R.V.* 1989, p. 321, noot M. WYCKAERT en *R.C.J.B.* 1991, p. 214, noot J.-M. NELISSEN-GRADE.

12 MvT, wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 31.

13 MvT, wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 31.

Vraagrecht

Voorheen hadden de aandeelhouders al het recht om vragen te stellen aan de bestuurders of zaakvoerders met betrekking tot hun verslagen of agendapunten (art. 274 (BVBA), 412 (CVBA) en 540 (NV) W. Venn.). De bestuurders waren verplicht hierop te antwoorden voor zover de mededeling niet van die aard is dat zij een ernstig nadeel zou berokkenen aan de vennootschap, de aandeelhouders of het personeel van de vennootschap¹⁴.

Conform de richtlijn wordt de tekst van artikel 540 van het Wetboek van vennootschappen aangepast zodat de bestuurders enkel nog kunnen weigeren om vragen van aandeelhouders te beantwoorden “ter bescherming van de zakelijke belangen van de vennootschap of voor de vertrouwelijkheid waartoe de vennootschap, haar bestuurders of de commissaris zich hebben verbonden”. Gezien de doctrine¹⁵ reeds de term “ernstig nadeel” in diezelfde zin interpreerde, zal deze toevoeging in de praktijk weinig verandering met zich meebrengen.

Deze verplichting geldt eveneens voor de commissaris(sen) van de vennootschap, tenzij het beantwoorden van de vraag nadelig zou kunnen zijn voor de zakelijke belangen van de vennootschap of voor de vertrouwelijkheid waartoe de vennootschap, haar bestuurders of de commissaris(sen) zich hebben verbonden. Deze verplichting geldt voor vragen die de commissaris krijgt met betrekking tot zijn controleverslag.

Wettelijk is nu eveneens voorzien dat de aandeelhouders voorafgaandelijk aan de algemene vergadering schriftelijk hun vraag moeten overmaken. Bij beursgenoteerde vennootschappen moeten de vragen uiterlijk op de zesde kalenderdag voor de datum van de algemene vergadering worden ontvangen, eventueel per e-mail op het adres dat door de vennootschap in de oproeping tot de algemene vergadering ter beschikking is gesteld. Alleen de schriftelijke vragen die gesteld zijn door de aandeelhouders die voldoen aan de formaliteiten die vervuld moeten worden om tot de vergadering te worden toegelaten, en aldus hebben bewezen dat ze op de registratiedatum de hoedanigheid van aandeelhouder hebben, worden tijdens de vergadering beantwoord¹⁶. De verplichting om vragen schriftelijk te stellen, doet geen afbreuk aan het recht van de aandeelhouders om ook tijdens de vergadering vragen te stellen¹⁷.

Het vraagrecht is in feite beperkt, met name enkel met betrekking tot de agendapunten, en de inhoud van de verslagen van de bestuurders en commissarissen¹⁸. De commissaris(sen) en de bestuurders mogen één antwoord geven op verschillende schriftelijke vragen met dezelfde inhoud, onverminderd het recht van de aandeelhouders om verduidelijking te vragen bij dit antwoord. Het antwoord op de vragen dient niet verplicht in de notulen te worden opgenomen. De gewone regels van de beraadslagende vergaderingen zijn hierop van toepassing.

Notulen van de algemene vergadering

Artikel 546 van het Wetboek van vennootschappen bepaalt dat in de notulen van de algemene vergadering van beursgenoteerde vennootschappen voor elk besluit het aantal aandelen moet worden vermeld waarvoor geldige stemmen zijn uitgebracht, het percentage dat deze stemmen in het maatschappelijk kapitaal vertegenwoordigen, het totaal aantal geldig uitgebrachte stemmen en het aantal stemmen dat voor of tegen elk besluit is uitgebracht, alsmede het aantal onthoudingen.

Deze verplichting gold reeds op grond van de regels van de gewone beraadslagende vergaderingen die op de algemene vergadering van toepassing zijn (art. 63 W. Venn.). Nu wordt deze regel verder wettelijk verankerd voor beursgenoteerde vennootschappen. Deze informatie dient binnen de 15 dagen na de algemene vergadering openbaar te worden gemaakt op de website.

De vermelding van deze gegevens in de notulen van de algemene vergadering en de publicatie ervan op de website van de vennootschap doen geen afbreuk aan de verplichting voor de vennootschappen om de bepalingen van het Wetboek van vennootschappen na te leven met betrekking tot de regels inzake de meerderheid die vereist is voor de geldigheid van de besluiten van de algemene vergadering, en met betrekking tot de rechtsmiddelen waarover de aandeelhouders beschikken om, in voorkomend geval, de geldigheid van de genomen besluiten te betwisten.

Mijns inziens heeft de commissaris de plicht toe te zien op de naleving van deze wettelijke verplichting conform artikel 140 van het Wetboek van vennootschappen. Bij gebreke aan een tijdlige of accurate publicatie van de notulen op de website van de vennootschap zal de commissaris het bestuursoorgaan hierover aanschrijven om de bestuurders te wijzen op de niet-naleving van de wettelijke bepalingen ter zake (art. 140 W. Venn.). Eveneens zal de commissaris de rechttetting hiervan moeten opvolgen. Geeft de raad van bestuur aan zijn schrijven geen of onvoldoende gevolg, dan zal hij dit moeten melden in zijn volgende controleverslag.

Inwerkingtreding

Ten gevolge de voortijdige val van de regering, werd het oorspronkelijke wetsontwerp niet tijdig door het parlement geloodst en liep ook de publicatie ervan vertraging op. Hierdoor was de oorspronkelijke vastgelegde datum van inwerkingtreding van 1 juli 2011 niet langer haalbaar. Op 18 april 2011 werd de wet tot wijziging van de inwerkingtreding van de “Wet Aandeelhoudersrechten” gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* waarbij de inwerkingtreding wordt gewijzigd.

De wet treedt in werking op 1 januari 2012. De beursgenoteerde vennootschappen dienen hun statuten te wijzigen zodat deze voor 1 januari

14 Voor referenties ter zake zie: L. VAN DEN STEEN, De Richtlijn Aandeelhoudersrechten in genoteerde vennootschappen: toekomstperspectieven voor het Belgisch vennootschapsrecht, T.R.V. 2008/6, p. 458, vn. 199.

15 Zie onder meer H. BRAECKMANS, “Het vraagrecht van de aandeelhouder in de algemene vergadering”, in *Liber Amicorum Lucien Simont*, Brussel, Bruylants, 2002, p. 533, nr. 12.

16 MvT, wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 36.

17 MvT, wetsontwerp Aandeelhoudersrechten, p. 35.

18 L. VAN DEN STEEN, De Richtlijn Aandeelhoudersrechten in genoteerde vennootschappen: toekomstperspectieven voor het Belgisch vennootschapsrecht, T.R.V. 2008/6, p. 459, nr. 79.

2012 in werking treden. Indien de statuten niet tijdig worden gewijzigd, worden alle in strijd met de wet voorziene statutaire bepalingen voor niet geschreven gehouden en worden de dwingende bepalingen van de wet van toepassing vanaf 1 januari 2012.

Besluit

De "Wet Aandeelhoudersrechten" beoogt de betrokkenheid van aandeelhouders in hoofdzakelijk beursgenoteerde vennootschappen te verhogen. Zo wordt de oproepingstermijn voor een algemene

vergadering verlengd, is het makkelijker voor een aandeelhouder om punten op de agenda van een algemene vergadering te plaatsen, wordt er in een registratiedatum voorzien, het vraagrecht verder geformaliseerd enz.

Deze bijkomende verplichtingen voor beursgenoteerde vennootschappen, doen op hun beurt bijkomende verplichtingen ontstaan in hoofde van de toezichtstaken van commissarissen in dergelijke vennootschappen, in het bijzonder wat de termijnen voor het samenroepen en overleggen van de wettelijke vereiste documenten betreft en de formaliteiten die hiervoor moeten vervuld worden.

Résumé

La loi dite « droits des actionnaires » a été publiée au Moniteur belge le 18 avril 2011. Adoptée afin de transposer une directive européenne, cette loi vise à renforcer les droits des actionnaires de sociétés cotées et à éliminer les obstacles lors de votes transfrontaliers à l'intérieur de l'Espace économique européen.

Cette loi est essentiellement applicable aux sociétés cotées dont les statuts doivent être adaptés avant le 1er janvier 2012.

La loi « droits des actionnaires » comprend entre autres de nouvelles règles relatives au délai et aux moyens de convocation de l'assemblée générale, à la possibilité pour les actionnaires détenant ensemble 3 % du capital social de requérir l'inscription de sujets à traiter à l'ordre du jour de l'assemblée générale, à la date d'enregistrement et aux méthodes pouvant être utilisées afin de voter durant l'assemblée générale (par procuration, à distance). Le droit d'interpellation des actionnaires individuels, le délai dans lequel le procès-verbal de l'assemblée générale doit être élaboré de même que la façon d'établir ce dernier sont définis dans la loi.

Ces dispositions légales concernant principalement les sociétés cotées, reprises dans le Code des sociétés, entraînent incontestablement des obligations additionnelles pour le(s) commissaire(s) de telles sociétés, en particulier en ce qui concerne l'observation des délais prescrits par la loi et des formalités qui doivent être respectées en conformité aux dispositions légales et/ou statutaires.

Summary

The commonly named "*law on the rights of shareholders*" was published in the *Belgian Official Journal* on 18 April 2011. Adopted as transposition of a European Directive, this law aims to strengthen the rights of the shareholders of listed companies and eliminate the constraints to the international voting process within the European Economic Area.

This law is basically applicable to listed companies whose articles of association need to be adapted before 1st January 2012.

The "*law on the rights of shareholders*" contains, amongst others, new rules with respect to the delay and the manner of convocation of the general meeting, to the possibility for shareholders who own together 3 % of the share capital to put new items on the agenda, to the registration date and to the manners one can vote at the general meeting (proxy voting, distance voting). The right of the individual shareholders to ask questions along with the manner and deadline for preparing the minutes of the general meeting are laid down in the law.

These legal provisions, inserted in the Belgian Company Code and chiefly concerning listed companies, unmistakably entail additional obligations for the statutory auditor(s) of such companies, more specifically as to the compliance with the periods allowed by law and the formalities that must be followed in accordance with the legal and/or statutory provisions.

De toegevoegde waarde van de audit in de non-profitsector

Sandra
VERBRUGGEN
Professor HUB

Johan **CHRISTIAENS**
Professor Universiteit Gent
Bedrijfsrevisor

Jan **DIERICK**
Senior onderzoeker
HUB

Anne-Mie **REHEUL**
Professor HUB

Tom **VAN CANEGHEM**
Professor HUB

Christophe **VANHEE**
Senior onderzoeker
Universiteit Gent

Inleiding

Belgische verenigingen en stichtingen worden sinds de wijziging van de wet van 27 juni 1921¹ (middels de wet van 2 mei 2002²) geconfronteerd met ingrijpende wijzigingen op het vlak van het voeren van de boekhouding alsook het opstellen, laten controleren en openbaar maken van de jaarrekening. De wet van 2 mei 2002 voorziet immers drie categorieën van verenigingen en stichtingen: kleine, grote en zeer grote³.

Voor de laatste twee categorieën werd het voeren van een dubbele boekhouding en het publiceren van de daaruit voortvloeiende jaarrekening verplicht. Aan de zeer grote verenigingen en stichtingen werd bovendien de verplichting opgelegd om voor de controle van deze jaarrekening één of meerdere commissarissen te benoemen. Net als bij de vennootschappen dient deze commissaris lid te zijn van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren.

Om de verenigingen en stichtingen de kans te geven om de nieuwe regelgeving goed te implementeren, werd voorzien in een overgangsperiode. *In concreto* werden de meeste jaarrekeningen gebaseerd op de nieuwe wetgeving (en o.a. ook volgens de gestandaardiseerde schema's van de jaarrekening) voor de eerste keer neergelegd in 2007 met betrekking tot het boekjaar 2006. Nu deze nieuwe regelgeving dus ongeveer vijf jaar wordt toegepast, is het nodig om terug te blikken op de implementatie en na te gaan of het revisoratactie erin is geslaagd meerwaarde te creëren voor de financiële rapportering in de non-profitsector.

Het wetenschappelijk onderzoek⁴ van de Hogeschool-Universiteit Brussel en de Universiteit Gent op vraag van het Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat (ICCI) enerzijds en het doctorale

proefschrift⁵ van Sandra VERBRUGGEN (verbonden aan beide voornoemde universiteiten) anderzijds leveren informatie over de manier waarop de externe financiële audit wordt gepercipieerd door de non-profitcliënt en over de impact van deze audit op de gepresenteerde financiële informatie. De combinatie van beide studies levert nieuwe inzichten in de toegevoegde waarde van de audit in de non-profitsector.

De kwaliteit van de neergelegde jaarrekeningen⁶

In een eerste studie (2008/2009) werd de kwaliteit van de hervormde neergelegde jaarrekeningen van Belgische verenigingen en stichtingen onderzocht. Op basis van een lijst van 19 formele kenmerken van de jaarrekening werd getoetst in welke mate

- 1 Wet van 27 juni 1921 betreffende de verenigingen zonder winstoogmerk, de internationale verenigingen zonder winstoogmerk en de stichtingen, *BS* 1 juli 1921.
- 2 Wet van 2 mei 2002 betreffende de verenigingen zonder winstoogmerk, de internationale verenigingen zonder winstoogmerk en de stichtingen, *BS* 11 december 2002.
- 3 Onder zeer grote verenigingen en stichtingen dienen te worden verstaan (art. 17, § 5, 37, § 5 en 53, § 5 wet 27 juni 1921):
 - (1) de verenigingen en stichtingen waarvan het aantal tewerkgestelde werknemers, gemiddeld over het jaar, het equivalent van 100 voltijdse werknemers te boven gaat; of
 - (2) de verenigingen en stichtingen die, bij de afsluiting van het boekjaar, ten minste twee van de volgende criteria overschrijden:
 - a) het equivalent, gemiddeld over het jaar, van 50 voltijdse werknemers;
 - b) andere dan uitonderlijke ontvangsten (exclusief BTW) voor een bedrag van 6 250 000 euro;
 - c) een balanstotaal van 3 125 000 euro.
- 4 Voor een gedetailleerde beschrijving van de onderzoeks-methoden en -resultaten: S. VERBRUGGEN, A.-M. REHEUL,
- 5 T. VAN CANEGHEM, J. DIERICK, J. CHRISTIAENS en Ch. VANHEE, *Het bedrijfsrevisoraat in de verenigingssector / Le révisorat d'entreprises dans le secteur associatif*, ICCI 2011-1, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2011.
- 6 S. VERBRUGGEN, *Nonprofit organizations: financial reporting, auditing and earnings management* (doctoraal proefschrift), 2011.
- 7 Voor een volledige besprekking van de uitgevoerde controles en onderzoeksresultaten: S. VERBRUGGEN, J. CHRISTIAENS en K. MILIS, *Can resource dependence and coercive isomorphism explain nonprofit organizations' compliance with reporting standards?* *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(1), 2011, p. 5-32.

Uit het kwantitatief onderzoek bleek zeer duidelijk dat het aanstellen van een commissaris een gunstige invloed heeft op de kwaliteit van rapporteren.

deze financiële staten (volledig schema) voldeden aan de basisprincipes van dubbel boekhouden en financiële rapportering. Principes als tijdigheid, volledigheid, betrouwbaarheid, vergelijkbaarheid en relevantie werden geoperationaliseerd via zichtbare kenmerken van de jaarrekening.

Zo werd onder meer getest of de jaarrekening tijdig werd neergelegd bij de Balanscentrale van de Nationale Bank van België, of de balansgegevens van het vorige boekjaar werden ingevuld, of de waarderingsregels en het verslag van de commissaris (indien aangesteld) werden toegevoegd aan de jaarrekening en of er geen logische en rekenkundige fouten voorkwamen in de balans, de resultatenrekening en de toelichting.

Er werd een steekproef samengesteld van 943 jaarrekeningen volgens volledig vzw-schema. Het onderzoek wees uit dat de kwaliteit van de eerste jaarrekeningen (*in casu* boekjaar 2006, neergelegd in 2007) behoorlijk tot goed kon worden genoemd. De mediaanscore op de test bedroeg 14,75, maar de spreiding van de resultaten was groot. De laagst scorende jaarrekening behaalde slechts 8,75, de hoogste 18,5 op de maximale score van 19. De vraag kon dus worden gesteld waarom de ene vereniging een duidelijk beter opgestelde jaarrekening kon voorleggen dan de andere.

Een tweede doelstelling van dit onderzoek bestond dan ook in de identificatie van de determinanten van de kwaliteit van financiële rapportering. Aangezien er nog geen controles werden ingebouwd door de Balanscentrale, kon de kwaliteit van de jaarrekening immers worden gezien als een "vrijwillige" keuze van de rapporterende vereniging. De verenigingen zelf (eventueel bijgestaan door een extern accountant of bedrijfsrevisor) stonden volledig in voor de mate waarin de jaarrekeningen voldeden aan de kwaliteitskenmerken.

Vier mogelijke determinanten werden getest: de afhankelijkheid van subsidiëring, de afhankelijkheid van donaties, de schuldgraad en de aanwezigheid van een commissaris. Van alle determinanten, met uitzondering van donaties, werd vastgesteld dat er een verband bestond met de kwaliteitsscore. In onderstaande tabel zijn de gegevens terug te vinden met betrekking tot voornoemde deter-

minanten van de kwaliteit van de financiële rapportering. We zien dat Belgische verenigingen en stichtingen gemiddeld veel sterker afhankelijk zijn van subsidies dan van donaties. Voor wat de donaties betreft is het zo dat meer dan de helft van de verenigingen geen gewag maakt van donaties in de jaarrekening. De spreiding van dit kenmerk is bijzonder scheef, waarbij zeer veel verenigingen geen of nauwelijks donaties ontvangen terwijl enkele organisaties nagenoeg volledig afhankelijk zijn van giften. De verenigingen doen slechts in beperkte mate beroep op financiële schulden met een mediaan van 4,7 % in het totaal vermogen. In de steekproef deed meer dan 80 % van de organisaties beroep op een commissaris.

Een hogere afhankelijkheid van subsidies en een hogere schuldgraad correleerden met een beter opgestelde jaarrekening. De invloedrijkste determinant betrof echter het al dan niet een beroep doen op een commissaris. Voor verenigingen en stichtingen die een commissaris hadden aangesteld (*zij het vrijwillig of op basis van een (wettelijke) verplichting*) lag de score ongeveer 1,4 punten hoger dan wanneer dit niet het geval was.

Uit het kwantitatief onderzoek bleek met andere woorden zeer duidelijk dat het aanstellen van een commissaris een gunstige invloed heeft op de kwaliteit van rapporteren. Hoewel dit een bijna-evidentie lijkt, toonde een tweede studie toch aan dat de non-profitsector voor bedrijfsrevisoren geen "hapklare brok" is en dat inwerking in de specifieke kenmerken van de sector een *conditio sine qua non* is voor een goed uitgevoerde audit.

De perceptie van de externe financiële audit door de non-profitcliënt⁷

In een gezamenlijk onderzoek van de Hogeschool-Universiteit Brussel en de Universiteit Gent werd het bedrijfsrevisoraat in de non-profitsector onder de loep genomen⁸. Zo werd een screening verricht van de wetgeving met betrekking tot de rol van de bedrijfsrevisor in de verenigingen en stichtingen en werd, op basis van een grootschalige enquête, de mening gevraagd van de non-profit-clients over de keuze voor en de tevredenheid over de commissaris. Uit de analyse van de wetgeving bleek vooral dat,

Determinant	Berekening	Gemiddelde	Mediaan	Min/Max	Percentage dat commissaris aanstelt
Afhankelijkheid van subsidies	Subsidies/totale werkingsopbrengsten	40,6 %	23,0 %	0 %/100 %	
Afhankelijkheid van donaties	Donaties/totale werkingsopbrengsten	17,0 %	0,0 %	0 %/100 %	
Schuldgraad	Financiële schulden/totaal vermogen	15,5 %	4,7 %	0 %/130 %	
Commissaris	Commissaris aangesteld ja/neen				82,7 %

Tabel 1. Financiële kenmerken van de verenigingen

⁷ Voor een gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksmethoden en -resultaten: S. VERBRUGGEN, A.-M. REHEUL, T. VAN CANEGHEM, J. DIERICK, J. CHRISTIAENS en Ch. VANHEE, *Het bedrijfsrevisoraat in de verenigingssector / Le révisorat d'entreprises dans le secteur associatif*; ICCI 2011-1, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2011.

⁸ Meer informatie over dit onderzoek is terug te vinden via de link: www.icci.be/nl/publicaties/Pages/bedrijfsrevisoraat-in-de-verenigingssector.aspx.

hoewel de wet van 2 mei 2002 tot wijziging van de vzw-wet van 1921 aan de zeer grote verenigingen en stichtingen de verplichting oplegt om een commissaris aan te stellen (art. 17, § 5, 260cties, § 3, 37, § 5 en 53, § 5), het werk van de wetgever verre van af is.

Uit veldonderzoek voortbouwend op een studie-rapport⁹ bleek immers dat er een grote en onnodi-ge heterogeniteit bestaat op het vlak van controle, audit en toezicht. Heel concreet werd nagegaan voor welk type vereniging een sectorale controlere-gelgeving bestaat waarin wordt verwezen naar de bedrijfsrevisor.

Op die manier werden 59 verschillende sectorale re-glementeringen gedetecteerd waarin “een bepaalde vorm van controle” wordt toegewezen aan een bedrijfsrevisor, al dan niet in de functie van commis-saris. Slechts in 8 van de 59 sectorale bepalingen wordt een formulering gebruikt die in lijn is met de gemeenrechtelijke regelgeving uit de vzw-wet.

Zelfs in de “nieuwe” regelgeving, ontstaan na publicatie van de wet van 2 mei 2002, worden bepalingen opgenomen die niet conform deze wet zijn. Dit amalgaam van bepalingen zorgt ervoor dat de reikwijdte van de controleopdracht vaak onduidelijk is.

De diversiteit in opdrachtbeschrijvingen is dermate hoog dat het voor de bedrijfsrevisor een lastige taak is om duidelijk uit te maken wat zijn opdracht al dan niet behelst en wat de consequenties zijn van het uitvoeren van zijn opdracht.

Bovendien is deze heterogeniteit een wellicht on-nodige voedingsbodem voor onduidelijkheden, discussies en zelfs conflicten. En hoewel de revisor steeds gebonden is aan de controlenormen van zijn beroep, zal de mogelijke meerwaarde van de revisor voor zijn cliënt zeker niet bevorderd worden door deze onduidelijkheden.

Er is dus duidelijk nog werk aan de winkel voor de wetgever om deze 59 sectorale auditregelingen te harmoniseren rekening houdend met de gemeen-rechtelijke bepalingen in de vzw-wet van 2 mei 2002.

Een zeer uitgebreide enquête werd verstuurd naar 1.000 verenigingen en stichtingen die een beroep doen op een bedrijfsrevisor in zijn wettelijke rol als commissaris. Op basis van de 289 respondenten konden een aantal interessante conclusies worden getrokken over de relatie tussen de bedrijfsrevisor en zijn non-profitcliënt.

Ongeveer driekwart van de respondenten gaf aan dat de aanstelling van de bedrijfsrevisor gebeurde op basis van de wettelijke verplichting voorzien in de wet van 2 mei 2002, een sectorale verplichting of een eis van een toezichthoudende of subsidië-rende instantie. Daarnaast gaf echter bijna 23 % van de respondenten aan dat het gaat om een vrijwil-lige keuze van de vereniging/stichting.

Deze vzw's zijn met andere woorden overtuigd van

het nut of de meerwaarde van de bedrijfsrevisor voor hun beleid. Uit de open vraag naar de verant-woording van de vrijwillige keuze kwamen drie belangrijke argumenten terug:

- 1) het belang van de audit in de validatie van de financiële gegevens ten aanzien van externe stakeholders;
- 2) de impact op de professionalisering en de interne werking van de vereniging/stichting; en
- 3) bijkomende zekerheid voor de bestuurders.

De verenigingen werd ook gevraagd of ze akkoord kunnen gaan met de stelling dat een externe finan-ciële audit een positief effect heeft op de kwaliteit van de jaarrekening. Volledig in lijn met de resulta-ten van de eerste studie geeft meer dan 85 % van de respondenten aan hiermee akkoord te gaan.

Een kleine meerderheid (55 %) van de responden-ten geeft ook aan dat een externe financiële audit een positief effect heeft op het verantwoorden van subsidies. Dit is minder het geval voor het aantrek-ken van financiële middelen bij kredietinstellingen (43 %) en bijna niet het geval voor het aantrekken van donaties of schenkingen (20 %).

In de open vraag naar andere vormen van toege-voegde waarde kwamen de volgende elementen frequent naar voor:

- 1) controlemiddel en geloofwaardigheid naar interne en externe stakeholders;
- 2) het aanreiken van boekhoudkundig advies; en
- 3) het verbeteren van de interne controle.

Dit zijn soortgelijke elementen als bij de verant-woording van de vrijwillige aanstelling van een bedrijfsrevisor. Ook voor verenigingen die worden doorgelicht door een toezichthoudende of subsidië-rende overheid heeft de externe financiële audit door de bedrijfsrevisor toegevoegde waarde. Meer dan 72 % van de respondenten geeft immers aan dat ze beide audits als complementair beschou-wen.

Via een zeer uitgebreide *checklist* (44 stellingen) werd ook gepeild naar de tevredenheid van de non-profitcliënten over de relatie met de bedrijfsrevisor en de uitvoering van de audit. De resultaten zijn verbluffend hoog. De gemiddelde score (op een vijfpuntenschaal) op de stelling “ik ben tevreden over de auditprestaties van het bedrijfsrevisoren-kantoor” bedraagt 4,45.

Deze algemene score vertaalt zich bovendien ook naar de verschillende onderliggende kenmerken. De tevredenheid is het meest uitgesproken voor stellingen aangaande de deontologie en technische competenties van het revisorenkantoor. Ook via deze bevraging komen de signaalfunctie (reputatie van het kantoor) en het verlenen van boekhoud-kundig advies naar voor als belangrijke bronnen van toegevoegde waarde.

Er is dus duidelijk nog werk aan de winkel voor de wetgever om deze 59 sectorale auditregelingen te harmoniseren rekening houdend met de gemeenrechtelijke bepalingen in de vzw-wet van 2 mei 2002.

⁹ J. CHRISTIAENS, Ch. VANHEE, S. VER-BRUGGEN en K. MILIS, *Verenigingen en stichtingen – vergelijkend en empirisch onderzoek van de boekhoud-regelingen*, Brugge, die Keure, 2008.

De bedrijfsrevisor getuigt van een duidelijke meerwaarde in de non-profitsector en de cliënten zijn hiervan in het algemeen overtuigd.

Besluit

De conclusies op basis van beide onderzoeken kunnen als volgt worden samengevat: de bedrijfsrevisor getuigt van een duidelijke meerwaarde in de non-profitsector en de cliënten zijn hiervan in het algemeen overtuigd. Zowel uit objectieve maatstaven (de jaarrekeningen) als de mening van de cliënt blijkt dat de kwaliteit van de financiële rapportering hoger is wanneer een bedrijfsrevisor bij dit proces wordt betrokken.

Daarenboven is voor de bedrijfsrevisor een (belangrijke) rol weggelegd in de verdere professionalise-

ring van de non-profitsector. Daarbij is er echter een belangrijke hinderpaal: de grote heterogeniteit in de regelgeving kan resulteren in bijkomende werklast voor en onbegrip bij alle betrokken partijen (bedrijfsrevisor, cliënt, subsidiërende overheid).

Wanneer men erin slaagt om dit te harmoniseren kan de vrijgemaakte tijd wellicht gebruikt worden voor een verdere verdieping van de revisor in de specifieke kenmerken van de sector en dit kan de toegevoegde waarde van de bedrijfsrevisor in de non-profitsector alleen maar ten goede komen.

Résumé

La thèse doctorale de Sandra VERBRUGGEN et l'enquête à grande échelle menée par la Hogeschool-Universiteit Brussel et l'Université de Gand portent sur la valeur ajoutée du réviseur d'entreprises dans le secteur non marchand. Les deux études ont démontré que la qualité du reporting financier est meilleure lorsqu'il est fait appel à un réviseur d'entreprises.

Il apparaît également que la fonction de signal d'un audit financier vers les parties prenantes tant internes qu'externes à l'organisation représente une réelle valeur ajoutée pour le client du secteur non marchand.

Dans le cadre d'une professionnalisation accrue du secteur non marchand, un rôle important peut être réservé au réviseur d'entreprises. Hélas, la forte hétérogénéité de la réglementation (sectorielle) relative à ses devoirs et responsabilités peut constituer un frein à une prestation de services efficace et claire.

Summary

Both in Sandra VERBRUGGEN's Ph.D. dissertation and in a large-scale poll run by the Hogeschool-Universiteit Brussel and the University of Ghent, the added value of the registered auditor in the non-profit sector has been investigated. Both studies showed that the quality of the financial reporting is higher when one calls upon the skills of a registered auditor.

Besides, the studies indicate that the warning function of a financial audit towards both the internal and the external stakeholders of the organisation holds a real added value for the non-profit client.

As part of a further professionalization of the non-profit sector, the registered auditor can play an important role. Unfortunately the substantial heterogeneity in the regulation on his tasks and responsibilities possibly hinders an efficient and clear service.

Enhancing the Value of Auditor Reporting: response from the IBR/IRE to the IAASB

On May 16, 2011, the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) released a consultation paper "Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change", to obtain views on enhancing the quality, relevance and value of auditor reporting on an international basis.

The consultation paper was aimed at determining whether there were common views among users of audited financial statements and other stakeholders about the usefulness of auditor reporting and the possible options for change.

The IBR-IRE supports the initiative of the IAASB and has responded to the consultation paper. Below is a summary of the ideas developed in the consultation paper as well as the IBR-IRE responses.

The Gaps: Expectation and Information

The IAASB highlighted that a difference exists between what users expect from the auditor and the financial statement audit, and the reality of what an audit is, the so-called "expectation gap". A common view is that the use of generic language in the standard auditor's report prevents the users from having a full picture of the extent, and limitations, of the auditor's procedures. In addition, there is a perception that the use of generic language "distracts" the reader of the audit report from the substance of the report, *i.e.* the opinion.

The "information gap" is the gap between the information that the stakeholders believe is needed to make informed investment and fiduciary decisions, and what is available to them through the entity's audited financial statements or other publicly available information. The "information gap" is a direct consequence of the financial crisis of 2008. This crisis highlighted that the traditional historical financial information in all likelihood no longer meets the needs of the stakeholders who are instead looking for more qualitative information about continuity, governance, risks facing the entity, etc.

The IBR/IRE agrees that the auditor reporting must be aligned with the needs of stakeholders of all entities, and supports changes to the auditor's report that would improve the understanding of the scope and limitations of an audit and provides information that is relevant and useful to the stakeholders.

Bridging the gaps: the proposed way forward

A. The expectation gap

The IAASB made a critical analysis of the perception of the content of the standard auditor's report. In particular, they identified that readers perceive little informative value in any content of the auditor's report other than the opinion. In particular, there is a view that the generically-worded paragraphs describing the respective responsibilities of the auditor and management do little, if anything, to bridge the expectation gap relating to the financial statement audit.

The IBR-IRE is of the view that the audit report should be as short and concise as possible, and that it should give a more prominent place to the audit opinion for example by having the opinion at the beginning of the audit report. Additional information on responsibilities and the scope and limitations of an audit could be developed by the IAASB as a sort of "guide to understanding the auditor's report" and be publicly available on specific websites. The auditor's report could then refer to this guidance, thereby improving the readability of the audit report. However, this is unlikely to be sufficient as communication and education are also essential to enhance the users' understanding of the audit report. The IAASB could play a key role in these two aspects.

B. The information gap

The IAASB raised the question as to whether additional paragraphs could be used in the standard auditor's report to provide further information on the audit. For example, users have suggested that it would be helpful to provide information on areas of significant risk of material misstatement, areas of significant auditor judgment, the level of materiality applied by the auditor to perform the audit, the entity's internal controls, including significant internal control deficiencies identified by the auditor during the audit, and areas of significant difficulty encountered during the audit as well as their resolution.

Another suggestion of additional information described by the IAASB is the auditor's insights and perceptions about the entity or the quality of its financial reporting such as: the quality of the entity's internal controls and financial reporting processes, qualitative aspects of the entity's accounting policies, including the relative conservatism or aggressiveness reflected in management's selected

Patricia LELEU
Registered Belgian auditor
and partner of KPMG
Bedrijfsrevisoren
Member of IBR/IRE Council

Nathalie HOUYOUX
Legal counsel KPMG

policies, the auditor's assessment of management's critical accounting judgments and estimates, including where each critical judgment or estimate falls within a range of possible results, the quality and effectiveness of the entity's governance structure and risk management, and the quality and effectiveness of its management. This is in substance communicating to the public information that is required by the ISAs to be communicated to those charged with governance.

The IBR-IRE sees a risk that such a disclosure would negatively impact the open and transparent two-way communication between the auditor, those charged with governance, and, in certain instances, regulators. As a result, this would, in turn, have a negative impact on the quality of the audit. The Institute noted the challenge of explaining the more complex audit areas in a couple of sentences as well as the risk that such information becomes generic because of risk management considerations, thereby providing little additional benefit to the users.

Generally, management is best positioned to provide information and insights with respect to the above-mentioned issues because of their proximity to and familiarity with the issues. This is one of the reasons why the IBR-IRE also expressed concern with the auditor providing information directly to the users of the financial statements. On the contrary, it remains a proponent of a reporting model where the entity provides information deemed relevant by its management and its stakeholders, while the auditor enhances the credibility of this information by expressing assurance on it.

The Belgian legal framework includes various examples where such an approach has been deemed to enhance the credibility of the in-

formation as well as the quality of the dialogue between parties, such as the specific certification by the auditor of the completeness and accuracy of financial and economic information communicated by management to the workers' council and the specific private reporting by the independent auditor of financial institutions to their regulator, thereby contributing directly to the prudential control exercised by the regulator.

The IBR-IRE is of the view that any new reporting or certification requirement should be evaluated from a cost-benefit perspective. It believes that expanded and more transparent information on risks and management approach to monitoring and addressing these risks, critical accounting policies and their impact on the financial information, key judgments and assumptions, as well as management's view on processes essential to financial reporting would be relevant to the stakeholders.

The existence of an adequate framework for the preparers would harmonize this information while reducing the expectation gap of the users. The credibility of this expanded information could be enhanced by requiring the auditor to consider this information during the audit or by requiring specific assurance.

However, merely looking at the auditor reporting to address these challenges, is insufficient. A holistic approach to financial reporting that involves all actors in the financial reporting process from board members, to audit committees, to investors and other stakeholders as well as auditors should be followed in order to assess their respective role critically and identify how each can contribute to a more transparent, relevant and robust financial communication.

Résumé

Le 16 mai 2011, le Conseil des normes internationales d'audit et d'assurance (IAASB) a publié un document de consultation intitulé « *Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change* » en vue d'obtenir des commentaires sur l'optimisation de la qualité, de la pertinence et de la valeur des rapports d'audit à l'échelle internationale.

Ce document de consultation vise à déterminer si les utilisateurs des états financiers contrôlés et d'autres parties prenantes partagent des avis communs à propos de l'utilité du rapport d'audit et des possibilités de changement.

L'Institut des Réviseurs d'Entreprises soutient l'initiative de l'IAASB et a répondu à son appel à commentaires. Vous trouverez dans le présent article un condensé des idées développées dans le papier de consultation ainsi que dans la réponse de l'Institut.

Samenvatting

Op 16 mei 2011 heeft de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) een consultatiedocument gepubliceerd getiteld "Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change", teneinde te peilen naar de standpunten over het verhogen van de kwaliteit, de relevantie en de waarde van de controleverklaring op internationaal niveau.

Dit consultatiedocument heeft tot doel te bepalen of gebruikers van gecontroleerde financiële overzichten en andere belanghebbenden gezamenlijke standpunten delen over het nut van de controleverklaring en de mogelijkheden tot verandering.

Het Instituut van de Bedrijfsrevisoren ondersteunt het initiatief van de IAASB en is ingegaan op het commentaar. In het artikel wordt een samenvatting gegeven van de in het consultatiedocument uiteengezette ideeën en van het antwoord van het Instituut.

Informations périodiques IASB : juillet 2011 - décembre 2011¹/ Laatste berichtgeving IASB: juli 2011 - december 2011¹

La période sous revue a été marquée par la publication du nouvel exposé sondage sur la comptabilisation du chiffre d'affaires dont la norme définitive attendue pour 2012 pourrait engendrer des impacts significatifs dans certains secteurs d'activité. L'IASB a également publié une proposition visant à exempter les sociétés répondant à la définition stricte d'une « entité d'investissement » de l'obligation de consolider ses participations dans des filiales, coentreprises et entreprises associées qui seraient alors évaluées à la juste valeur avec prise en résultat des variations de juste valeur. Cette proposition pourrait constituer une évolution majeure pour les sociétés holding cotées en bourse. On notera également deux publications liées aux instruments financiers : l'amendement à IFRS 9 - *Instruments financiers* qui diffère la date d'entrée en vigueur de la norme IFRS 9 compte tenu du retard pris dans le projet d'amélioration et de simplification du traitement des instruments financiers ; et les amendements à IAS 32 qui clarifient les règles de compensation des actifs et passifs financiers.

Quant à l'IFRIC, il a finalisé l'interprétation IFRIC 20 sur le traitement des frais liés aux opérations de dé-couverture (*stripping costs*) dans le secteur minier.

On soulignera finalement l'étude de l'Autorité européenne des marchés financiers (ESMA) quant au traitement comptable des dettes souveraines européennes dans les états financiers IFRS au 30 juin 2011 et des recommandations qu'elle en déduit pour la clôture annuelle 2011.

Het voorbije halfjaar werd gekenmerkt door de publicatie van het herziene voorstel van standaard met betrekking tot de opname van opbrengsten waarvan de finale standaard in 2012 verwacht wordt. Deze standaard zou belangrijke wijzigingen kunnen teweegbrengen in bepaalde sectoren. Verder heeft het IASB een voorstel van standaard gepubliceerd om investeringsentiteiten vrij te stellen van de verplichting om hun deelnemingen in dochterondernemingen, joint ventures en geassocieerde ondernemingen te consolideren. Deze deelnemingen zouden volgens het voorstel dan worden opgenomen tegen reële waarde met wijzigingen in reële waarde opgenomen in de resultatenrekening. Dit voorstel zou een belangrijke evolutie teweegbrengen voor de beursgenoteerde holdings. Naast deze belangrijke voorstellen van standaarden heeft het IASB eveneens de volgende publicaties gepubliceerd met betrekking tot financiële instrumenten: de aanpassingen aan IFRS 9 dat de ingangsdatum van IFRS 9 – *Financiële instrumenten* uitstelt als gevolg van de vertraging opgelopen in het verbeterings- en vereenvoudigingsproject met betrekking tot de verwerking van financiële instrumenten, en de aanpassingen van IAS 32 die de salderingsregels voor financiële activa en verplichtingen verduidelijken.

Wat betreft het IFRIC, het interpretatiecomité heeft IFRIC 20 met betrekking tot de verwerking van de afschrapingskosten (*stripping costs*) in de mijnsector.

We vestigen ten slotte de aandacht op de studie van de Europese autoriteit voor de financiële markten (ESMA) betreffende de verwerking van de Europese overheidsobligaties in de IFRS financiële staten per 30 juni 2011 en de aanbevelingen hieromtrent voor de afsluiting 2011.

IASB

25/08/2011 : Exposé-sondage sur les entités d'investissement

L'IASB a publié un exposé-sondage dans lequel il est proposé de définir les « entités d'investissement » comme une catégorie distincte d'entité qui serait exemptée de l'obligation de consolidation selon IFRS 10 – *Etats financiers consolidés*. Ainsi, l'exposé-sondage propose qu'une entité d'investissement comptabilise les entités qu'elle contrôle à la juste valeur par le biais du compte de résultats, conformément à IFRS 9 – *Instruments financiers* (ou IAS 39 – *Instruments financiers : Comptabilisation et évaluation*). Ce traitement serait également applicable aux participations dans des coentreprises et entre-

Veronique WEETS
Gérante Cethys
IFRS Training & Consulting
Professeur à la VUB et à l'Université d'Anvers
Zaakvoerder Cethys
IFRS Training & Consulting
Docent aan de VUB en de Universiteit Antwerpen

Thomas CARLIER
Director IFRS Advice & Assurance Deloitte Réviseurs d'Entreprises
Director IFRS Advice & Assurance
Deloitte Bedrijfsrevisoren

IASB

25/08/2011: Voorstel van standaard over investeringsentiteiten

Het IASB heeft een voorstel van standaard gepubliceerd waarin het voorstelt om een investeringsentiteit te definiëren als een afzonderlijke categorie van entiteiten die vrijgesteld zouden zijn van de consolidatievereisten in IFRS 10 – *Geconsolideerde jaарrekening*. Zo stelt het IASB voor dat een investeringsentiteit de entiteiten waarover het zeggenschap heeft, opeemt tegen reële waarde met wijzigingen in reële waarde opgenomen in de resultatenrekening in overeenstemming met IFRS 9 (of IAS 39 – *Financiële instrumenten: opname en waardering*). Deze verwerking zou eveneens van

1 Pour de plus amples informations, vous pouvez également consulter le site www.monKEY.be de Kluwer.
Voor meer informatie kunt u ook terecht op taxTODAY van Kluwer via www.monKEY.be

prises associées détenues par une entité d'investissement.

Pour être considérée comme une entité d'investissement, une entité doit répondre à chacun des critères suivants :

- **La nature des activités** : Les seules activités importantes de l'entité consistent en des investissements dans des participations multiples dans le but de générer des plus-values sur capital, des revenus de placement (tels que des dividendes ou des intérêts), ou les deux à la fois.
- **Objet de l'entité** : L'entité s'engage explicitement vis-à-vis de ses investisseurs quant à son objet qui consiste à générer des plus-values sur capital, des revenus de placement (tels que des dividendes ou des intérêts), ou les deux à la fois.
- **Unité de propriété** : La propriété de l'entité est représentée par des unités de placement, telles que des actions, auxquelles est attribuée une quote-part proportionnelle de l'actif net.
- **Fonds communs** : Les fonds investis dans l'entité sont mis en commun de sorte que les investisseurs puissent profiter de services de gestion professionnels des placements. L'entité a des investisseurs qui ne sont pas liés à l'entité mère (le cas échéant) et qui, collectivement, détiennent une participation notable (*significant ownership*) dans l'entité.
- **Evaluation à la juste valeur** : La gestion de la quasi-totalité des placements de l'entité et l'appréciation de leur performance sont effectuées sur la base de la juste valeur.
- **Informations à fournir** : L'entité fournit des informations financières sur ses activités d'investissement à ses investisseurs. Elle peut avoir la personnalité juridique sans que cela soit requis.

Par ailleurs, l'entité mère d'une entité d'investissement devra consolider toutes les entités qu'elle contrôle (y compris par l'intermédiaire d'une entité d'investissement), sauf lorsqu'elle est une entité d'investissement elle-même. En d'autres termes, l'entité mère d'une entité d'investissement ne sera pas autorisée à maintenir l'exemption de consolidation appliquée par l'entité d'investissement.

L'exposé-sondage propose que les entités d'investissement fournissent des informations spécifiques permettant aux utilisateurs d'évaluer la nature et les effets financiers de ses activités d'investissement.

Les commentaires étaient attendus pour le 5 janvier 2012.

20/10/2011 : Amendements proposées à IFRS 1

L'IASB a publié un exposé-sondage proposant de modifier la norme IFRS 1 – *Première application des IFRS*, afin d'accorder une exemption aux nouveaux adoptants des IFRS en leur permettant d'appliquer à titre prospectif les dispositions liées à la comptabilisation des subventions publiques sous la forme d'emprunt à taux réduit ou nul.

toepassing zijn op de joint ventures en de geassocieerde deelnemingen aangehouden door de investeringsentiteit.

Om als een investeringsentiteit te worden beschouwd, dient een entiteit aan alle volgende criteria voldoen:

- **Aard van de investeringsactiviteit.** De entiteit houdt zich voornamelijk bezig met het investeren in verschillende entiteiten met als doel het genereren van meerwaarden op kapitaal, investeringsopbrengsten (zoals dividenden en interesses) of beide.
- **Bedrijfsdoelstellingen.** De entiteit heeft zich ten opzichte van haar investeerders explicet verbonden tot het investeren met de bedoeling om meerwaarden op het kapitaal te genereren, investeringsopbrengsten (zoals dividenden of interesses) te verwerven of beide.
- **Enheden van eigendom.** Het eigendom van de investeringsentiteit wordt uitgedrukt in investeringseenheden, zoals aandelen waaraan een proportioneel deel van de netto activa van de investeringsentiteit wordt toegewezen.
- **Verzameling van fondsen.** De fondsen van de investeerders in de investeringsentiteit worden samengebracht om de investeerders te laten genieten van professioneel beheer van hun investeringen. De investeerders zijn onafhankelijk van een eventuele moedermaatschappij van de investeringsentiteit en bezitten samen een significant deel van de investeringsentiteit.
- **Waardering tegen reële waarde.** Ongeveer alle investeringen van de investeringsmaatschappij worden beheerd en geëvalueerd op basis van hun reële waarde.
- **Informatievergunning.** De entiteit verschafft informatie over haar investeringsactiviteiten aan haar investeerders. De entiteit kan een legale entiteit zijn, maar dit is geen vereiste.

De moedermaatschappij van de investeringsentiteit zal echter alle entiteiten waarover ze zeggenschap heeft (inclusief de zeggenschap via een investeringsentiteit), moeten consolideren, tenzij ze zelf een investeringsentiteit vormt. Met andere woorden mag de moedermaatschappij van de investeringsentiteit de vrijstelling op consolidatie weerhouden door de investeringsentiteit niet behouden.

Bijkomende informatieverschaffing om de gebruikers toe te laten de aard en de financiële gevolgen van de investeringsactiviteiten te beoordelen, worden door het voorstel van standaard gedetailleerd.

Commentaren werden verwacht tegen 5 januari 2012.

20/10/2011: Voorgestelde aanpassingen van IFRS 1

Het IASB heeft een voorstel van standaard gepubliceerd tot wijziging van IFRS 1 – *Eerste toepassing van IFRS* om een vrijstelling toe te laten aan de eerste toepassers van IFRS om hun de mogelijkheid te bieden de vereisten met betrekking tot de verwerking van overheidssubsidies onder de vorm van leningen aan een verlaagde rente prospectief toe te passen.

IAS 20 – Comptabilisation des subventions publiques et informations à fournir sur l'aide publique prévoit que l'avantage tiré d'un emprunt public sans intérêt ou à un taux d'intérêt inférieur à celui du marché soit traité comme une subvention publique et que sa valeur soit égale à la différence entre la valeur comptable initiale de l'emprunt (calculée conformément aux dispositions de la norme IAS 39 ou IFRS 9) et la contrepartie reçue. L'amendement propose de permettre d'appliquer cette disposition de la norme IAS 20 de façon prospective dans le contexte d'une première adoption.

Les commentaires étaient attendus pour le 5 janvier 2012.

14/11/2011 : Nouvel exposé-sondage sur les produits des contrats avec la clientèle

L'IASB, conjointement avec le normalisateur américain (FASB), a publié un nouvel exposé-sondage concernant les produits provenant de contrats avec la clientèle. L'objectif de cet exposé-sondage est (1) d'améliorer l'information financière en créant une norme unique sur la comptabilisation des produits des activités ordinaires ; (2) de clarifier les principes de comptabilisation de ces produits ; et (3) de créer des principes cohérents qui peuvent être appliqués à différents types de transactions, d'industries et de marchés.

Les principes de base de l'exposé-sondage initial publié en 2010 sont largement maintenus. Néanmoins, les normalisateurs ont clarifié et simplifié les propositions dans les domaines suivants :

- Modification des principes appliqués pour l'identification des obligations de prestation distinctes dans un contrat
- Ajout de critères pour la détermination du moment auquel l'obligation de prestation est remplie et, par conséquent, du moment auquel le produit doit être comptabilisé
- Simplification de l'évaluation du prix de transaction
- Rapprochement du traitement comptable des garanties sur produits par rapport aux dispositions existantes
- Limitation du champ d'application du test de déficit (*onerous test*)
- Ajout de dispositions pratiques pour l'application rétrospective des propositions
- Spécification des informations à fournir dans les rapports intermédiaires.

Les commentaires sont attendus pour le 13 mars 2012.

16/12/2011 : Modification de la date d'entrée en vigueur de la norme IFRS 9

L'IASB a apporté des amendements à IFRS 9 afin de reporter la date d'entrée en vigueur obligatoire de la norme aux périodes annuelles ouvertes à compter du 1er janvier 2015 (au lieu du 1er janvier 2013), avec la possibilité d'une application anticipée.

IAS 20 – Administratieve verwerking van overheids-subsidies en informatieverschaffing over overheids-steun vereist dat het voordeel verkregen uit zulke leningen als een overheidssubsidie moet verwerkt worden en dient gewaardeerd te worden als het verschil tussen de initiële boekwaarde van de lening (berekend in overeenstemming met IAS 39 of IFRS 9) en het verkregen bedrag. Het IASB stelt voor om dit vereiste van IAS 20 prospectief toe te passen in het kader van een eerste toepassing.

Commentaren werden verwacht tegen 5 januari 2012.

14/11/2011: Nieuw Voorstel van standaard over opbrengsten

Het IASB, samen met het Amerikaanse FASB, heeft een herziene voorstel van standaard gepubliceerd met betrekking tot de opname van opbrengsten uit overeenkomsten met klanten. Het is de bedoeling om (1) de financiële verslaggeving te verbeteren door het opstellen van een unieke standaard voor de opname van opbrengsten, (2) de principes voor de opname van opbrengsten te verduidelijken, en (3) het bepalen van consistente principes die kunnen toegepast worden op verschillende types van transacties, sectoren en kapitaalmarkten.

De basisprincipes van het voorstel van standaard uit 2010 werden grotendeels behouden. Desalniettemin werden er een aantal verduidelijkingen en vereenvoudigingen aangebracht op volgende domeinen:

- Aanpassing van de principes voor de identificatie van afzonderlijke performantieverplichtingen in een contract
- Bijkomende voorwaarden voor het bepalen of aan een performantieverplichting wordt voldaan over een periode, en bijgevolg het bedrag waartegen de opbrengst moet worden opgenomen
- Vereenvoudiging van het bepalen van de transactieprijs
- Aansluiten van de verwerking van productgaranties ten opzichte van de huidige vereisten
- Beperken van het toepassingsgebied van de test op verlieslatende contracten (*onerous test*)
- Bijkomende praktische richtlijnen voor de re-trospectieve toepassing van het voorstel van standaard
- Vastleggen van de informatieverschaffing in tussentijdse rapporten

Commentaren worden verwacht tegen 13 maart 2012.

16/12/2011: Uitstel van ingangsdatum van IFRS 9

Het IASB heeft wijzigingen aangebracht aan IFRS 9 om de verplichte toepassing van de standaard uit te stellen tot boekjaren vanaf 1 januari 2015 (in plaats van 1 januari 2013), met mogelijkheid tot vervroegde toepassing.

Au lieu d'imposer un retraitement des états financiers comparatifs, les entités ont la possibilité ou l'obligation de fournir des informations modifiées sur la transition d'IAS 39 à IFRS 9 dépendant de la date d'adoption de la norme IFRS 9 et du choix de l'entité à retraiter les périodes comparatives.

Une entité adoptant IFRS 9 pour les périodes annuelles ouvertes :

- avant le 1er janvier 2012 ne devra ni retraitrer les périodes comparatives ni fournir des informations modifiées ;
- à compter du 1er janvier 2012, mais avant le 1er janvier 2013 pourra choisir entre retraitrer les périodes comparatives ou fournir des informations modifiées ;
- à compter du 1er janvier 2013 ou plus tard ne devra pas retraitrer les périodes comparatives, mais devra fournir des informations modifiées.

La plupart des informations modifiées est cohérente avec les informations existantes dans IAS 8 – *Méthodes comptables, changement d'estimations comptables et erreurs* et IFRS 7 – *Instruments financiers : Informations à fournir*. Néanmoins, les amendements imposent également des informations sur les reclassifications dans IFRS 7 (tel que modifié par IFRS 9²⁰⁰⁹) à la date de transition d'IAS 39 à IFRS 9. Les informations sur les reclassifications et autres informations imposées à la suite de l'application initiale d'IFRS 9 permettraient de réconcilier tant les catégories d'évaluation selon IAS 39 à celles selon IFRS 9, que les éléments des états financiers ou les classes d'instruments financiers.

16/12/2011 : Amendements à IAS 32 concernant la compensation d'instruments financiers

L'IASB a publié des amendements à IAS 32 – *Instrument financiers : présentation* qui fournissent des clarifications concernant l'application des règles de compensation (c.-à-d. la présentation sur une ligne d'un montant net dans l'état de la situation financière) d'actifs et passifs financiers. Les amendements se concentrent sur trois domaines :

- La portée de la notion « un droit juridiquement exécutoire de compenser » ;
- L'application de la réalisation ou le règlement simultané ;
- La compensation des montants garantis ;
- L'unité de comptabilisation pour l'application des obligations de compensation.

Les amendements liés à IFRS 7 prévoient la présentation d'informations additionnelles à fournir sur les accords de compensation et contrats liés (tels que des accords de nantissement) afin de permettre aux utilisateurs des états financiers de comprendre l'impact de ces accords sur la situation financière.

Les amendements à IAS 32 entrent en vigueur pour les périodes annuelles ouvertes à compter du 1er janvier 2014. Néanmoins, les informations à fournir sur les nouvelles règles de compensation entrent en vigueur plus tôt, pour les périodes an-

In plaats van het verplichten van de aanpassing van de vergelijkende gegevens hebben de entiteiten de mogelijkheid of de verplichting bijkomende aangepaste toelichtingen te geven met betrekking tot de overgang van IAS 39 naar IFRS 9 afhankelijk van de eerste toepassing van IFRS 9 en de keuze van de entiteit om de vergelijkende boekjaren aan te passen.

Een entiteit die IFRS 9 voor het eerst toepast voor boekjaren die beginnen:

- voor 1 januari 2012, dient de vergelijkende boekjaren niet aan te passen en geen bijkomende toelichtingen te geven;
- vanaf 1 januari 2012, maar voor 1 januari 2013, zal de keuze hebben tussen de aanpassing van de vergelijkende boekjaren en de bijkomende aangepaste toelichtingen;
- vanaf 1 januari 2013, dient de vergelijkende boekjaren niet aan te passen, maar dient de bijkomende aangepaste toelichtingen te geven.

De meeste aangepaste toelichtingen zijn consistent met de bestaande vereisten in IAS 8 – *Grondslagen voor financiële verslaggeving, schattingwijzigingen en fouten* en IFRS 7 – *Financiële instrumenten: informatieverschaffing*. De wijzigingen aan IFRS 9 vereisen echter dat er toelichtingen worden gegeven met betrekking tot de herclassificaties in IFRS 7 (zoals aangepast door IFRS 9²⁰⁰⁹) op overgangsdatum van IAS 39 naar IFRS 9. De toelichtingen over de herclassificaties en de andere toelichtingen vereist door de eerste toepassing van IFRS 9 zouden de mogelijkheid geven om zowel de waarderingscategorieën volgens IAS 39 aan die volgens IFRS 9 als de elementen van de jaarrekening of de klassen van financiële instrumenten aan te sluiten.

16/12/2011: Wijzigingen aan IAS 32 over de saldering van financiële instrumenten

Het IASB heeft aanpassingen aan IAS 32 – *Financiële instrumenten: presentatie* gepubliceerd die de regels met betrekking tot de saldering (m.a.w. op één lijn presenteren van een nettobedrag op de balans) van financiële activa en verplichtingen. De wijzigingen concentreren zich op drie domeinen:

- De draagwijdte van het concept “een in rechte afdwingbaar recht tot saldering”;
- De toepassing van de simultane realisatie of afwikkeling;
- De saldering van gegarandeerde bedragen;
- De eenheid van verwerking voor de toepassing van de salderingsvereisten.

De aanpassingen verbonden aan IFRS 7 voorzien in het verschaffen van bijkomende informatie over salderings- en gerelateerde overeenkomsten om de gevolgen van deze overeenkomsten op de financiële positie te verduidelijken.

De aanpassingen aan IAS 32 zijn van toepassing op boekjaren die beginnen vanaf 1 januari 2014. De toelichtingen met betrekking tot de nieuwe salderingsvereisten zijn echten vroeger van toepassing, namelijk op boekjaren die beginnen vanaf

nuelles ouvertes à compter du 1er janvier 2013 (y compris les périodes intermédiaires). Les amendements doivent être appliqués de façon rétrospective.

20/12/2011 : Proposition de clarification des dispositions transitoires d'IFRS 10

L'IASB a publié un exposé-sondage proposant de clarifier les dispositions transitoires d'IFRS 10 – *Etats financiers consolidés*. L'objectif de cet exposé-sondage est d'expliquer quand l'application rétrospective de la norme IFRS 10 est imposée. Les propositions devraient répondre aux soucis de certains qui croyaient que les dispositions transitoires étaient plus lourdes qu'attendu.

La date d'entrée en vigueur de ces amendements proposés serait la même que celle d'IFRS 10 (c.-à-d. 1er janvier 2013). Les commentaires sont attendus pour le 21 mars 2012.

IFRIC

19/10/2011 : Nouvelle interprétation concernant les mines à ciel ouvert

L'IFRIC a publié l'interprétation IFRIC 20 – *Frais de découverte engagés pendant la phase de production d'une mine à ciel ouvert*. IFRIC 20 s'applique aux ressources naturelles de tout type extraites d'une mine à ciel ouvert.

Les questions traitées par IFRIC 20 sont les suivantes :

- La comptabilisation des frais de découverte liés à l'enlèvement de déchets de mines à ciel ouvert;
- L'évaluation initiale de l'actif lié à l'opération de découverte;
- L'évaluation ultérieure de l'actif lié à l'opération de découverte.

Un aperçu de l'interprétation est présenté ci-dessous :

- Si l'avantage qu'une entité retire de l'opération de découverte est un accès accru aux gisements de minéraux, elle doit comptabiliser les frais de découverte sous la forme d'un actif non courant (appelé « actif lié à l'opération de découverte ») si certains critères sont satisfaits. Ceci signifie qu'une entité ne peut ni comptabiliser ces frais immédiatement en charges, ni appliquer une méthode du coût standard fondée sur le montant total des frais prévus sur la durée de vie de la mine.
- Les activités courantes opérationnelles de découverte sont comptabilisées conformément à IAS 2 – Stocks.
- Si les coûts engagés pour constituer l'actif lié à l'opération de découverte et ceux associés à la production de stocks ne peuvent être distingués, une entité doit répartir ces coûts au moyen d'une méthode d'attribution fondée sur une mesure pertinente de production.

1 januari 2013 (met inbegrip van de tussentijdse verslaggeving). De aanpassingen dienen retroactief toegepast te worden.

20/12/2011: Voorstel tot verduidelijking van de overgangsbepalingen van IFRS 10

Het IASB heeft een voorstel van standaard gepubliceerd om de overgangsbepalingen van IFRS 10 – *Geconsolideerde jaarrekening* te verduidelijken. Het doel van dit voorstel van standaard is het uitleggen van wanneer de retroactieve toepassing van IFRS 10 vereist wordt. De voorstellen zouden de zorgen moeten beantwoorden van sommigen die dachten dat de retroactieve toepassing veel zwaarder waren dan verwacht.

De ingangsdatum van deze voorgestelde aanpassingen zou dezelfde zijn als voor IFRS 10 (met name 1 januari 2013). Commentaren worden verwacht tegen 21 maart 2012.

IFRIC

19/10/2011: Nieuwe interpretatie over oppervlaktemijnen

Het IFRIC heeft IFRIC 20 – *Afschrapingskosten opgelopen tijdens de productiefase van oppervlaktemijnen*. De interpretatie is toepasbaar op elk type van natuurlijke bronnen gewonnen uit oppervlaktemijnen.

De volgende kwesties worden in IFRIC 20 behandeld:

- De verwerking van de afschrapingskosten als gevolg van het verwijderen van afval bij oppervlaktemijnen;
- De initiële waardering van het actief verbonden aan de afschrapingskosten;
- De waardering na initiële opname van het actief verbonden aan de afschrapingskosten.

De belangrijkste bepalingen van IFRIC 20 zijn de volgende:

- Kosten van afschrapingsactiviteiten die leiden tot een verbeterde toegang tot de grondstoffen worden opgenomen als “vaste afschrapingsactiva” indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Het is niet toegelaten om deze kosten onmiddellijk in de winst- en verliesrekening op te nemen, noch om standaardkostprijzen, gebaseerd op de totale verwachte kosten gedurende de levensduur van de mijn, te gebruiken.
- Courante operationele afschrapingskosten, worden niet opgenomen als deel van een afschrapingsactief, maar worden verwerkt in overeenstemming met IAS 2 – Voorraden.
- Indien de kosten van het afschrapingsactief en de geproduceerde voorraad niet afzonderlijk identificeerbaar zijn, worden de afschrapingskosten toegewezen aan de voorraad en het afschrapingsactief op basis van een relevante productiemaatstaf.

- L'actif lié à l'opération de découverte doit être comptabilisé en augmentation ou en amélioration d'un actif existant classé parmi les immobilisations corporelles ou incorporelles selon la nature de l'actif existant auquel il se rattache.
- L'actif lié à l'opération de découverte doit être initialement évalué au coût. Il est ensuite comptabilisé au coût ou à un montant réévalué après déduction des amortissements et des pertes de valeur.
- L'actif doit être amorti de façon systématique sur la durée d'utilité attendue du gisement de minerais identifié dont l'accès est amélioré par l'opération de découverte. À moins qu'une autre méthode ne soit plus appropriée, il convient d'utiliser le mode d'amortissement des unités de production.

L'interprétation entre en vigueur pour les périodes annuelles ouvertes à compter du 1er janvier 2013, et son application anticipée est autorisée.

- Het afschrapingsactief wordt behandeld als een toename van een bestaand actief en zal geclasseerd worden als immaterieel of materieel actief in functie van dit onderliggend actief.
- Het afschrapingsactief wordt initieel opgenomen tegen kostprijs en nadien verwerkt op basis van het kostmodel of het herwaarderingsmodel.
- Een afschrapingsactief wordt systematisch afgeschreven over de verwachte gebruiksduur van de component van de mijn waarvoor toegang tot de grondstof werd verschaft of verbeterd als gevolg van de afschrapingsactiviteit. Er wordt afgeschreven op basis van de productie-eenheden, tenzij een andere methode meer relevant is.

IFRIC 20 is van toepassing vanaf 1 januari 2013. Vervroegde toepassing is toegelaten.

Europe

NORMES ET INTERPRÉTATIONS RÉCEMMENT ADOPTÉES

Amendements à IFRS 7 – *Instruments financiers : informations à fournir – Transferts d'actifs financiers* (Journal officiel de l'Union européenne du 23 novembre 2011)

25/10/2011 : Déclaration de l'ESMA sur la comptabilisation d'obligations souveraines dans les états financiers IFRS

L'ESMA (*European Securities and Markets Authority*) a publié sur son site web une déclaration sur le traitement comptable lié à l'exposition aux dettes souveraines, avec une attention particulière sur les obligations grecques.

En juillet 2011, l'ESMA avait déjà publié une déclaration sur les informations à fournir dans les états financiers IFRS concernant les dettes souveraines. Cette déclaration soulignait la nécessité d'une plus grande transparence dans les états financiers intermédiaires et annuels des sociétés cotées européennes.

La déclaration publiée en novembre est divisée en deux parties:

- La première partie traite des questions comptables liées à la dette souveraine dans les états financiers annuels au 31 décembre 2011 établis selon le référentiel IFRS. Elle comporte des éléments que les émetteurs et leurs auditeurs doivent considérer concernant l'exposition aux dettes souveraines lors de la préparation des états financiers. Les recommandations visent à garantir une application cohérente des dispositions IFRS à travers l'Europe.
- La deuxième partie détaille les conclusions de l'étude menée par l'ESMA sur le traitement comptable de l'exposition à la dette souveraine grecque dans les états financiers intermédiaires

Europa

NORMEN EN INTERPRETATIES DIE RECENT WERDEN GOEDGEKEURD

Aanpassingen aan IFRS 7 – *Financiële instrumenten: informatieverschaffing – Overdrachten van financiële activa* (gepubliceerd op 23/11/2011)

25/11/2011: Verklaring van het ESMA over de verwerking van overheidsobligaties in de IFRS jaarrekeningen

Het ESMA (*European Securities and Markets Authority*) heeft op zijn website een verklaring gepubliceerd met betrekking tot de verwerking van de blootstelling aan overheidsobligaties, met specifieke aandacht aan de Griekse overheidsobligaties.

In juli 2011 had het ESMA reeds een verklaring gepubliceerd met betrekking tot de informatieverschaffing over de overheidsobligaties in de IFRS jaarrekeningen. Deze verklaring benadrukte de noodzaak voor een grotere transparantie in de tussentijdse en jaarlijkse rapporteringen van de Europese beursgenoteerde entiteiten.

De verklaring gepubliceerd in november wordt opgesplitst in twee delen:

- Het eerste deel behandelt de boekhoudkundige verwerking van de overheidsobligaties in de jaarrekeningen afgesloten per 31 december 2011 in overeenstemming met IFRS. Het omvat elementen die de uitgevers van instrumenten en auditoren in overweging moeten nemen met betrekking tot de blootstelling aan overheidsobligaties bij het opstellen van de jaarrekening. De aanbevelingen hebben tot doel om een consistente behandeling te garanderen van de IFRS vereisten doorheen Europa.
- Het tweede deel detailert de conclusies van de studie geleid door het ESMA over de verwerking van de blootstelling aan de Griekse

IFRS. Cette partie fournit une synthèse des résultats de l'étude ainsi que les éléments qui auraient dû être pris en compte par les émetteurs et leurs auditeurs dans les états financiers intermédiaires. Ces éléments devront être considérés lors de la préparation et de l'audit des états financiers clôturé au 31 décembre 2011.

overheidsobligaties in de tussentijdse financiële staten. Dit gedeelte geeft zowel een overzicht van de resultaten van de studie, als een overzicht van de elementen die hadden beschouwd moeten worden door de uitgevers van instrumenten en de auditoren in de tussentijds financiële staten. Deze elementen dienen te worden beschouwd tijdens het opstellen en de audit van de jaarrekening afgesloten per 31 december 2011.

Autres informations

Monnaies d'une économie hyperinflationniste pour la clôture 2011

La norme IAS 29 – *Information financière dans les économies hyperinflationnistes* s'applique aux états financiers individuels, y compris les états financiers consolidés, de toute entité dont la monnaie fonctionnelle est la monnaie d'une économie hyperinflationniste. Pour la clôture 2011, les devises suivantes devront être considérées comme étant des monnaies d'une économie hyperinflationniste conformément à IFRS :

- le rouble biélorusse
- le franc congolais
- le bolívar fuerte vénézolien.

Outre ces devises, les devises suivantes ont été libellées comme étant à risque :

- le nakfa érythréen
- le kyat myanmarais.

(Source : Deloitte, *IFRS on point, IFRS Accounting Development and Information* : December 2011, p. 4)

Andere inlichtingen

Valuta van een economie met hyperinflatie voor de afsluiting 2011

IAS 29 – Financiële verslaggeving in economieën met hyperinflatie is toepasbaar op de jaarrekening, met inbegrip van de geconsolideerde jaarrekening, van elke entiteit waarvan de functionele valuta de valuta is van een economie met hyperinflatie. Voor de afsluiting 2011 moeten de volgende valuta beschouwd worden als valuta van een economie met hyperinflatie in overeenstemming met IFRS:

- de Wit-Russische roebel
- de Congolese frank
- de Venezolaanse bolívar fuerte.

Naast deze valuta werden de volgende valuta aangeduid als risicovol:

- de Eritrese nakfa
- de Myanmarese kyat.

(Bron: Deloitte, *IFRS on point, IFRS Accounting Development and Information*: December 2011, p. 4)

IBR-Berichten

Werkzaamheden van de Raad

Vergaderingen van 3, 7 en 28 oktober 2011

Gezamenlijke vergadering met de Raad van het IAB - De Raden van het IBR en het IAB hebben hun gezamenlijke halfjaarlijkse vergadering gehouden. Deze was hoofdzakelijk gewijd aan de coördinatie van de internationale vertegenwoordiging van België, meer bepaald binnen de IFAC en de FEE. Los van de vergadering werd beslist om de algemene vergaderingen van de twee Instituten op dezelfde datum in 2012 (zaterdag 21 april) te laten plaatsvinden, met een gezamenlijke academische zitting.

Voorstellen tot hervorming van de audit ingediend door commissaris BARNIER - De Raad heeft kennis genomen van de voorontwerpen van wijziging van Richtlijn 2006/43/EG en van de Verordening, voorbereid door commissaris BARNIER. De Raad stelt vast dat deze teksten afwijken van de resultaten van de openbare raadpleging over het Groenboek en van het Besluit van het Europees Parlement van 13 september 2011. Hij stelt ook vast dat hierbij wordt uitgegaan van een verkeerd begrip van de functie zelf van de externe auditors. In deze context beslist hij om binnen het beroep een werkgroep van hoog niveau op te richten met het oog op de voorbereiding van de beleidsonderhandelingen die zullen plaatsvinden. Uit doeltreffendheidsoverwegingen verzoekt hij de bedrijfsrevisoren om de bekendmaking van de standpunten van het Belgisch beroep hieromtrent aan de overheden en de pers aan het IBR over te laten. Hij beslist ook om op 10 februari 2012 een studiedag te organiseren met het oog op een dialoog tussen de academici en de vertegenwoordigers van de belanghebbenden.

Voorstel tot vervanging van de Europese boekhoudrichtlijnen - De Raad heeft kennis genomen van het voorstel van nieuwe richtlijn ter vervanging van de huidige Vierde en Zevende Richtlijnen inzake het vennootschapsrecht. Dit voorstel voorziet meer bepaald in een verplicht geharmoniseerd stelsel voor de kleine ondernemingen (d.w.z. deze die niet meer dan één van de volgende drempels overschrijden: 50 werknemers, jaaromzet van 10.000.000,- EUR en balanstotaal van 5.000.000,- EUR): behoudens voor de micro-entiteiten, zouden de boekhoudkundige verplichtingen van de Lidstaten voortaan geens-zins strenger mogen zijn dan deze die door de nieuwe richtlijn zullen worden vastgelegd. Dit zou meer bepaald inhouden dat het thans in België geldend verkort schema wordt versoepeld en beschikbaar zou zijn voor ondernemingen die hier thans geen gebruik van mogen maken. Voor wat de audit betreft, zou de Richtlijn daarentegen aan de Lidstaten de keuze laten om te voorzien in een onafhankelijke controle van de jaarrekening van alle of een deel van de kleine ondernemingen, dit wil zeggen van deze die voormalde drempels niet overschrijden.

REDACTIE / REDACTION

M. De Wolf, C. D'hondt,
J. Laprasse, D. Smets,
D. Smida

Info IRE

Travaux du Conseil

Réunion des 3, 7 et 28 octobre 2011

Session conjointe avec le conseil de l'IEC - Les conseils de l'IRE et de l'IEC ont tenu leur session semestrielle conjointe. Celle-ci a été essentiellement consacrée à la coordination de la représentation internationale de la Belgique, notamment au sein de l'IFAC et de la FEE. En marge de la réunion, il a été décidé de tenir les assemblées générales des deux Instituts le même jour en 2012 (le samedi 21 avril), avec une séance académique commune.

Proposition de réforme de l'audit du Commissaire BARNIER - Le Conseil a pris connaissance des avant-propositions de modification de la directive 2006/43 et de règlement, préparées par le commissaire BARNIER. Le Conseil constate que ces textes ne sont pas en ligne avec les résultats de la consultation publique sur le livre vert, ni avec la résolution du Parlement européen du 13 septembre 2011. Il constate également qu'ils partent d'une mauvaise compréhension de la fonction même des auditeurs externes. Dans ce contexte, il décide de constituer un groupe de haut niveau au sein de la profession visant à préparer les négociations politiques qui auront lieu. Pour des raisons d'efficacité, il demande aux réviseurs d'entreprises de laisser à l'IRE le soin d'exposer les positions de la profession belge auprès des autorités et de la presse. Il décide aussi d'organiser une journée d'études le 10 février 2012, permettant aux académiques et aux représentants des parties prenantes de dialoguer.

Proposition de remplacement des directives comptables européennes - Le Conseil a pris connaissance de la proposition de nouvelle directive remplaçant les actuelles quatrième et septième directives de droit des sociétés. Cette proposition prévoit notamment un régime harmonisé obligatoire pour les petites entreprises (c.-à-d. celles qui ne franchissent pas plus d'un des seuils suivants : 50 travailleurs, 10.000.000 de chiffre d'affaires, 5.000.000 de total de bilan) : à moins qu'il ne s'agisse de micro-entités, les Etats membres ne pourraient désormais aucunement alourdir leurs obligations comptables au-delà de ce que prévoira la directive. Ceci impliquerait notamment que le schéma abrégé actuellement en vigueur en Belgique soit allégé, et rendu disponible pour des entreprises qui ne peuvent actuellement pas l'utiliser. En matière d'audit, la directive laisserait par contre aux Etats membres l'option de prévoir un contrôle indépendant des comptes de tout ou partie des petites entreprises, c'est-à-dire de celles qui ne franchissent pas les seuils ci-dessus.

Controle van de verklaringen inzake deugdelijk bestuur van genoteerde vennootschappen - De Raad heeft een onderhoud gehad met de heer Thierry LHOEST, Adjunct-directeur bij de FSMA, die een uiteenzetting heeft gegeven over de resultaten van een door zijn diensten voerd onderzoek betreffende de naleving van de wettelijke verplichtingen omtrent de verklaringen inzake deugdelijk bestuur. Dergelijke verklaringen van genoteerde vennootschappen, die integraal deel uitmaken van het jaarverslag, zijn niet altijd volledig in overeenstemming met de wettelijke verplichtingen opgesteld (met inbegrip van de mogelijkheid tot toelichting van de redenen voor bepaalde afwijkingen ten aanzien van de Belgische Corporate Governance Code). Er zal een omzendbrief worden opgesteld om de bedrijfsrevisoren te herinneren aan hun controleverplichtingen hieromtrent, en meer bepaald aan de noodzaak van een eventuele specifieke rapportering in het tweede deel van het commissarisverslag. Wij brengen in herinnering dat in 2012 het jaarverslag ook een remuneratieverslag zal moeten bevatten waarvan het formaat in het Wetboek van vennootschappen is vastgelegd en dat aan een bijzondere stemming van de algemene vergadering zal worden voorgelegd.

Bemiddeling - De Raad moedigt aan dat bij het bemiddelen in burgerlijke en handelszaken een beroep wordt gedaan op een bedrijfsrevisor. Hij spoort de leden derhalve aan om de gepaste vormingen te volgen. Het gebruik van standaardclausules voor de aanstelling van bemiddelaars zal worden gestimuleerd.

Splitsing van de deontologische Orden - De Raad heeft kennis genomen van de plannen van de acht partijen die een institutionele overeenkomst hebben afgesloten op initiatief van formateur Di Rupo. Hij heeft zijn volkomen bezwaar tegen elke splitsing bevestigd en stelt vast dat de overeenkomst voorziet in de mogelijkheid om een federale structuur te behouden.

Financiële crisis - De Raad heeft kennis genomen van het feit dat de in de pers aangekaarte vragen ten aanzien van bedrijfsrevisoren worden behandeld in de schoot van de Commissie van Toezicht gewoonlijk aan deze voedingsbron voorbehoudt voor zijn werkzaamheden.

Netwerk of internationale vereniging - De Raad is van mening dat het gebruik van het begrip "netwerk" ter aanduiding van een internationale groepering waartoe een bedrijfsrevisorenkantoor behoort, veronderstelt dat het wel degelijk gaat om een netwerk in de zin van de wet en dat derhalve wordt geacht dat de Belgische leden van deze groepering ook zelf tot het netwerk behoren. Een internationale groepering wordt evenwel niet als een netwerk beschouwd ingeval zij niet beantwoordt aan de criteria zoals vermeld in het eerder door de Raad gepubliceerd advies over het begrip "netwerk".

Advies van de Raad - De Raad is het eens geworden over twee adviezen betreffende enerzijds de veronderstelling van een benoeming van een commissaris zonder dat hij hiervan vooraf op de hoogte werd gebracht, en anderzijds het begrip "feitelijk bestuurder".

Onmiddellijke aangifte van mandaten - De Raad heeft zijn principes beslist bevestigd tot de herinvoering, vanaf 1 januari 2012, van de onmiddellijke aangifte van mandaten, met inbegrip van hun verlenging.

Contrôle des déclarations de gouvernement d'entreprise des sociétés cotées - Le Conseil a reçu M. Thierry LHOEST, directeur adjoint à la FSMA, qui a exposé les résultats d'une enquête menée par ses services quant au respect des obligations légales en matière de déclarations de gouvernement d'entreprise. Les déclarations à cet égard des sociétés cotées, qui font partie intégrante du rapport de gestion, ne respectent pas toujours entièrement les dispositions légales (en ce compris quant à la possibilité d'expliquer les raisons de certains écarts par rapport au code belge de gouvernement d'entreprise). Une circulaire rappellera aux réviseurs d'entreprises leurs obligations de contrôle en la matière, et notamment la nécessité d'une éventuelle dénonciation en partie deux du rapport du commissaire. Rappelons qu'en 2012, le rapport de gestion devra également comporter un rapport de rémunération dont le format est fixé par le Code des sociétés, et qui sera soumis à un vote particulier de l'assemblée générale.

Médiation - Le Conseil souhaite favoriser le recours à des réviseurs d'entreprises pour des médiations en matière civile et commerciale. Il incite dès lors les membres à suivre les formations appropriées. Des clauses types de désignation de médiateurs seront popularisées.

Scission des ordres déontologiques - Le Conseil a pris connaissance des intentions des huit partis ayant conclu un accord institutionnel sous l'égide du formateur Di Rupo. Il a confirmé sa totale opposition à une quelconque scission. Il constate que l'accord prévoit la possibilité de maintenir une structure fédérale.

Crise financière - Le Conseil a pris note que les interrogations formulées dans la presse à l'égard de membres de la profession font l'objet du traitement au sein de la commission de surveillance qui utilise d'ailleurs habituellement à cette source d'alimentation de ses travaux.

Réseau ou association internationale - Le Conseil considère que l'utilisation du mot « réseau » pour qualifier un groupement international auquel appartient un cabinet de révision fait présumer qu'il s'agit bien d'un réseau au sens de la loi, et que dès lors les membres belges de ce groupement sont à considérer comme étant eux-mêmes en réseau. Néanmoins, un groupement international qui ne remplit pas les critères de l'avis antérieurement publié par le Conseil sur la notion de réseau ne constitue pas un réseau.

Avis du Conseil - Le Conseil s'est mis d'accord sur deux avis, concernant respectivement l'hypothèse d'une nomination d'un commissaire sans qu'il n'en ait été préalablement informé, et la notion d'administrateur de fait.

Déclaration immédiate des mandats - Le Conseil a confirmé sa décision de principe de réinstaurer, à partir du 1er janvier 2012, la déclaration immédiate des mandats, en ce compris leur renouvellement.

Kwaliteitscontrole - De Raad heeft herhaaldelijk gedebatteerd over de conclusies die dienen te worden getrokken uit kwaliteitscontroles die niet volledig toereikend zijn, meer bepaald in het licht van de verharding van het standpunt van de Kamer van verwijzing en instaatstelling. Hij heeft beslist om een mededeling te publiceren waarin de aandacht wordt gevestigd op bepaalde tekortkomingen op het vlak van het onderzoek met betrekking tot de interne controle en van de bevestigingsprocedures uitgevoerd bij derden – die in het bijzonder de KVI verontrusten.

Openbaarheid van tuchtbeslissingen - De Raad heeft beslist om in cassatie te gaan tegen een tuchtbeslissing van de Franstalige Kamer van het Hof van Beroep op grond van het feit dat de uitspraak van deze tuchtbeslissing niet in het openbaar plaatsvond.

Dit bericht vormt niet de notulen van de beslissingen van de Raad. Enkel de notulen, zoals die worden goedgekeurd door de Raad, gelden als dusdanig.

Mededelingen, omzendbrieven en adviezen gericht aan de bedrijfsrevisoren

In oktober en november 2011 werden aan de bedrijfsrevisoren, in voorkomend geval per e-mail, hiernavolgende **mededelingen, omzendbrieven en adviezen** gericht die ook op de website van het Instituut kunnen worden geconsulteerd onder het hoofdstuk "Documentatie" en eveneens kunnen worden gedownload:

Mededelingen

Mededeling 2011/16 betreffende het Jaarverslag 2010 van de Kamer van verwijzing en instaatstelling (KVI).

Adviezen

Advies 2011/8 betreffende de activiteiten die een bedrijfsrevisor in een situatie van feitelijk bestuurder zouden brengen overeenkomstig artikel 13, § 2, b) van de gecoördineerde wet van 1953.

Advies 2011/9 betreffende de te nemen maatregelen ingeval een bedrijfsrevisor als commissaris werd benoemd zonder daarvan op de hoogte te zijn gebracht.

Contrôle de qualité - Le Conseil a tenu plusieurs débats sur les conclusions à tirer de contrôles de qualité non entièrement satisfaisants, notamment à la lumière du durcissement de la position de la Chambre de renvoi et de mise en état. Il a décidé de publier une communication attirant l'attention sur certaines lacunes en matière d'analyse du contrôle interne et de procédures de confirmation auprès de tiers – lacunes qui inquiètent tout particulièrement la CRME.

Publicité des décisions disciplinaires - Le Conseil a décidé de se pourvoir en cassation contre une décision disciplinaire de la commission d'appel francophone en ce qu'elle a été prononcée à huis clos.

Ce communiqué ne vaut pas procès-verbal des décisions du Conseil. Seul le procès-verbal, lorsqu'il sera approuvé par le Conseil, fait foi.

Communications, circulaires et avis adressées aux réviseurs d'entreprises

Les **communications, circulaires et avis** suivants, qui peuvent également être consultés et téléchargés sous la rubrique « Documentation » du site internet de l'Institut, ont été adressés aux réviseurs d'entreprises durant les mois d'octobre et novembre 2011, le cas échéant par courriel :

Communications

Communication 2011/16 concernant le Rapport annuel 2010 de la Chambre de renvoi et de mise en état (CRME).

Avis

Avis 2011/8 concernant les activités qui, conformément à l'article 13, § 2, b) de la loi coordonnée de 1953, mettraient un réviseur d'entreprises dans une position d'administrateur de fait.

Avis 2011/9 concernant les mesures à prendre dans le cas où un réviseur d'entreprises serait nommé commissaire sans en avoir été informé.

Wijzigingen in het register: september - oktober 2011

Modifications apportées au registre : septembre - octobre 2011

Bedrijfsrevisoren natuurlijke personen / Réviseurs d'entreprises personnes physiques

Overlijden erebedrijfsrevisor:
Décès réviseur honoraire :

GATZ Michel (A00708)

Inschrijving in het register op voorlegging van het uittreksel van het proces-verbaal van de eedaflegging - art. 5 van de wet van 22 juli 1953 en art. 2 van het erkenningsreglement:

Inscription au registre sur présentation de l'extrait du procès-verbal de la prestation de serment - art. 5 de la loi du 22 juillet 1953 et art. 2 du règlement d'agrément :

DEKETELE Brecht (A02343), HAMBURSIN Hugo (A02344), ORIS Christoph (A02341), SANTENS Annelies (A02342)

Ontslagnemingen - art. 17 van het erkenningsreglement:
Démissions - art. 17 du règlement d'agrément :

DAERDEN Frédéric (A01562), DELBROUCK Michel (A00738), VAN MONTFORT Ludo (A00717)

Titel van erebedrijfsrevisor - art. 11, § 2 van de wet van 22 juli 1953 en art. 4, § 1 huishoudelijk reglement:
Titre honorifique - art. 11, § 2 de la loi du 22 juillet 1953 et art. 4, § 1er du règlement d'ordre intérieur :

FULTON James (A01486), HERREWYN Gust (A00747), JANSSENS Gilbert (A00779), VAN CAMPENHOUT Charles (A01018), VANDER STICHELE Raf (A01064), VAN MONTFORT Ludo (A00717)

Intrekking van de titel van erebedrijfsrevisor - art. 11, § 2 van de wet van 22 juli 1953 en art. 4, § 3 huishoudelijk reglement:
Retrait du titre honorifique - art. 11, § 2 de la loi du 22 juillet 1953 et art. 4, § 3 du règlement d'ordre intérieur :

VRIGHEM Willy (A01053)

Bedrijfsrevisoren die zich tijdelijk verklaarden om revisorale opdrachten uit te voeren overeenkomstig art. 13, § 2 van de wet van 22 juli 1953:
Réviseurs d'entreprises qui ont déclaré être momentanément empêchés d'exercer des missions de révision conformément à l'art. 13, § 2 de la loi du 22 juillet 1953 :

BONTE Hein (A02285), THYRION Vincent (A02280)

Bedrijfsrevisoren die verklaarden niet langer verhinderd te zijn om revisorale opdrachten uit te voeren:

Réviseurs d'entreprises qui ont déclaré ne plus être empêchés d'exercer des missions de révision :

SCHOLLIERS Kathy (A02283)

Bedrijfsrevisoren die geen revisorale opdrachten wensen uit te voeren of kunnen uitvoeren omwille van andere wettelijke redenen overeenkomstig art. 13, § 2 van de wet van 22 juli 1953:

Réviseurs d'entreprises qui ne souhaitent pas ou ne peuvent pas exercer des missions révisorales pour d'autres raisons que celles visées à l'art. 13, § 2 de la loi du 22 juillet 1953 :

DUBOIS Bruno (A01379)

Bedrijfsrevisorenkantoren Cabinets de révision

Inschrijvingen - art. 6 van de wet van 22 juli 1953 en art. 3 van het erkenningsreglement:

Inscriptions - art. 6 de la loi du 22 juillet 1953 et art. 3 du règlement d'agrément :

B00803 - BVBA H.WEVERS
B00804 - BVBA Turna Ömer
B00805 - BVBA N. Verheyen
B00806 - BVBA TOKUS BEDRIJFSREVISOR
B00807 - Comm. V R. Cox
B00808 - Comm. V Mike Boonen
B00809 - Comm. V H Carmans
B00810 - BVBA Alexis Van Bavel
B00811 - CVBA KPMG Entreprises
B00812 - BVBA Thomas Vets
B00813 - BVBA Marie-Laure MOREAU Reviseur d'Entreprises
B00814 - BVBA NK Audit & Accountancy

Ontslagnemingen - art. 17 van het erkenningsreglement:
Démissions - art. 17 du règlement d'agrément :

B00152 - SPRL Paul LURKIN & C°
B00208 - SPRL DELBROUCK, CAMMARATA, GILLES et Associés - Réviseurs d'entreprises
B00310 - BVBA R. VOS & PARTNERS, Bedrijfsrevisor
B00457 - BVBA TOM VAN CLEEF, Bedrijfsrevisor

IBR-Evenementen

21 oktober 2011 - Informatiesessie IBR-IAVA-Rekenhof

Op vrijdagmiddag 21 oktober 2011 vond een gezamenlijke informatiesessie van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR), de Interne Audit van de Vlaamse Administratie (IAVA) en het Rekenhof plaats in de lokalen van het IBR omtrent het thema “*Single audit*: efficiënte samenwerking tussen de controleactoren in de entiteiten van de Vlaamse administratie”.

Deze informatiesessie had als doel de efficiënte auditplanning en de informatie-uitwisseling tussen de betrokken controleactoren in entiteiten van de Vlaamse administratie te bespreken. Het accent werd gelegd op de financiële audit en de risicobenadering.

De heer Daniel KROES, Ondervoorzitter van het IBR, richtte het welkomstwoord tot de hoge vertegenwoordigers van IAVA, het Rekenhof en de Vlaamse administratie, de auditors van IAVA, de financiële auditors van het Rekenhof, de interne auditeurs van de decentrale auditdiensten en tot de bedrijfsrevisoren die betrokken zijn in dossiers van de entiteiten van de Vlaamse administratie.

De heer Daniel KROES, Ondervoorzitter van het IBR

In het eerste deel van de informatiesessie werd de methodologie en risicoanalyse van elke controleactor uiteengezet.

De heer Lieven ACKE, Raadslid van het IBR, gaf een uiteenzetting over de ISA *Risk Based Audit Approach* waarbij hij wees op de sterke gelijkenissen met het begrippenarsenal uit de handleiding financiële interne controle waarvan de fiches gebaseerd zijn op de COSO-methodiek. Verder stipte hij een aantal overlegmomenten tussen alle controleactoren aan, in het bijzonder het bepalen van de materialiteit bij de planning en de uitvoering van de controle.

De heer Mark VANDERSMISSSEN, manager-auditeur van IAVA, lichtte de auditstrategie en -aanpak van IAVA toe. De methodologie bestaat in een *top-down* benadering waarbij de focus eerst ligt op beleidsdoelstellingen en strategische organisatiiedoelstellingen waarna er wordt afgedaald naar procesniveau. De risicoanalyse gebeurt getrapt en omvat een macro-, meso- en micro-risicoanalyse, waarbij de twee laatste risicoanalyses samen met het Rekenhof worden uitgevoerd.

De financiële audit van het Rekenhof werd besproken door de heer Marc DE WOLF, eerste auditeur-directeur van het Rekenhof. Hij startte met een overzicht van de controleopdrachten van het Rekenhof. Daarna werden uitvoerig de door het Rekenhof gehanteerde

Evénements IRE

21 octobre 2011 – Session d’information IRE-IAVA-Cour des comptes

Le vendredi 21 octobre 2011, l’Institut des Réviseurs d’Entreprises (IRE), l’« *Interne Audit van de Vlaamse Administratie* » (Audit interne de l’Administration flamande - IAVA) et la Cour des comptes ont organisé conjointement, dans les locaux de l’IRE, une session d’information sur le thème « *Single audit* : collaboration efficace entre les acteurs de contrôle dans les entités de l’administration flamande ».

Cette session d’information avait pour but de discuter d’une planification efficace de l’audit et de l’échange d’informations entre les acteurs de contrôle concernés dans les entités de l’administration flamande. L’accent a été mis sur l’audit financier et l’approche des risques.

Monsieur Daniel KROES, Vice-Président de l’IRE, a souhaité la bienvenue aux hauts représentants de l’IAVA, de la Cour des comptes et de l’administration flamande, ainsi qu’aux auditeurs de l’IAVA, aux auditeurs financiers de la Cour des comptes, aux auditeurs internes des services d’audit décentralisés et aux réviseurs d’entreprises concernés par des dossiers des entités de l’administration flamande.

Lors de la première partie de la session d’information ont été exposées la méthodologie et l’analyse de risques de chaque acteur de contrôle.

Monsieur Lieven ACKE, membre du Conseil de l’IRE, a commenté les normes ISA *Risk Based Audit Approach* et souligné les fortes similitudes avec l’ensemble des notions du guide sur le contrôle financier interne, dont les fiches sont basées sur la méthode COSO. Ensuite, il a mentionné quelques concertations menées par l’ensemble des acteurs de contrôle, en particulier la détermination des points importants lors de la planification et de l’exécution du contrôle.

Monsieur Lieven ACKE

Monsieur Mark VANDERSMISSSEN, manager-auditeur de l’IAVA, a exposé la stratégie et l’approche en matière d’audit de l’IAVA. Leur méthodologie consiste en une approche *top-down* qui se concentre en premier lieu sur les objectifs de politique et d’organisation stratégique et ensuite sur le processus. L’analyse de risques s’effectue par paliers, et ce aux niveaux micro, meso et macro. Les deux dernières analyses de risques sont exécutées en collaboration avec la Cour des comptes.

Monsieur Mark VANDERSMISSSEN,
manager-auditeur IAVA

controle-instrumenten besproken: begrotingsonderzoek, monitoring en risicoanalyse, thematische onderzoek en rekeningcontroles inclusief controles op ontvangst en uitgaven. Vervolgens werden de gelijkenissen en specifiteiten van het Rekenhof en de bedrijfsrevisor in kaart gebracht.

De heer Marc DE WOLF, eerste auditeur-directeur van het Rekenhof

De Voorzitter van het Rekenhof, de heer Ignace DESOMER, verzorgde de inleiding op het tweede deel van de informatiesessie: een praktische casestudy – De Vlaamse Radio- en Televisieomroep (VRT) en vermeld-de dat ook andere entiteiten hun interesse laten blijken om mee te stappen in het proces van single audit zoals vastgelegd in het Vlaams decreet van 8 juli 2011 houdende regeling van de begroting, de boekhouding, de toeënning van subsidies en de controle op de aanwending ervan, en de controle door het Rekenhof (het zogenaamde Rekendecreet).

De heer Ignace DESOMER, Voorzitter van het Rekenhof

Mevrouw Hilde FRANCOIS, eerste auditeur-revisor van het Rekenhof, de heer Koen De HAUW, interne auditor VRT en de heer Han WEVERS, bedrijfsrevisor brachten een zeer overtuigende getuigenis van een efficiënte samenwerking bij de VRT. De VRT is immers onderworpen aan 14 toezichtsorganen. De controleactoren creëerden *Shared folders* met uitwisseling van zo veel mogelijk informatie. Wat de uitvoering van de werkzaamheden betreft, gebeurt er een gecombineerde rapportering van het Rekenhof en de bedrijfsrevisor naar de gedeleerde bestuurder en het auditcomité. Deze goede samenwerking laten een grotere afdekking toe van de te auditeren punten, van gezamenlijke aanbevelingen en van minder belasting van het VRT-personeel.

Mevrouw Martine VERLUYTEN, Voorzitter van het Auditcomité van de Vlaamse Administratie, sloot de informatiesessie af met de vaststelling dat er heel wat controleactoren zijn en dat de doelstelling van een adequate controleafdekking nog niet werd bereikt. Niettemin vond ze het positief dat, ondanks het feit dat er nog geen uitvoeringsbesluiten van het Rekendecreet werden genomen, de praktijk bij de VRT aantoont dat een efficiënte samenwerking tussen controleactoren reeds mogelijk is. Ze deed dan ook een oproep aan alle deelnemers mee te denken om het VRT-initiatief snel ingang te doen vinden bij andere entiteiten.

Links vooraan: mevrouw Martine VERLUYTEN, Voorzitter van het Auditcomité van de Vlaamse Administratie

L'audit financier de la Cour des comptes a été présenté par Monsieur Marc DE WOLF, premier auditeur-directeur à la Cour des comptes. Il a été d'abord donné un aperçu des missions de contrôle de la Cour des comptes. Ensuite, ont été détaillés les instruments de contrôle employés par la Cour des comptes : l'examen budgétaire, le contrôle et l'analyse des risques, l'étude thématique et le contrôle des comptes, y compris le contrôle des recettes et dépenses. Puis, les similitudes et spécificités de la Cour des comptes et du réviseur d'entreprises ont été relevées.

Le Président de la Cour des comptes, Monsieur Ignace DESOMER, s'est chargé de l'introduction de la deuxième partie de la session d'information, à savoir une étude de cas pratique – la VRT (Vlaamse Radio- en Televisieomroep), et a annoncé que d'autres entités ont également manifesté leur intérêt pour participer au processus de single audit tel que fixé par le décret flamand du 8 juillet 2011 réglant le budget, la comptabilité, l'attribution de subventions et le contrôle de leur utilisation, et le contrôle par la Cour des comptes (appelé « Rekendecreet »).

Madame Hilde FRANCOIS, première auditrice-directrice à la Cour des comptes, Monsieur Koen De HAUW, auditeur interne à la VRT et Monsieur Han WEVERS, réviseur d'entreprises, ont témoigné de manière très convaincante de la collaboration efficace au sein de la VRT. La VRT est d'ailleurs soumise à 14 organes de supervision. Les acteurs de contrôle ont créé des *shared folders* pour l'échange du plus grand nombre d'informations possible. En ce qui concerne l'exécution des activités, un *reporting conjoint* est effectué par la Cour des comptes et le réviseur d'entreprises à l'administrateur délégué et au comité d'audit. Cette bonne collaboration permet une meilleure couverture des points à auditer, des recommandations communes et une charge moins lourde pour le personnel de la VRT.

De gauche à droite: messieurs KOEN DE HAUW et Han WEVERS et madame Hilde FRANCOIS

Madame Martine VERLUYTEN, Présidente du comité d'audit de l'administration flamande, a clôturé la session d'information en constatant qu'il existe de nombreux acteurs de contrôle et que l'objectif d'une couverture adéquate des contrôles n'a pas encore été atteint. Elle a néanmoins qualifié de positif le fait que, malgré qu'aucun arrêté d'exécution n'ait été adopté par rapport au *Rekendecreet*, la pratique de la VRT prouve qu'une collaboration efficace entre des acteurs de contrôle est d'ores et déjà possible. Elle a ensuite invité tous les participants à unir leurs efforts pour faire en sorte que les autres entités prennent rapidement exemple sur l'initiative de la VRT.

Regionale ontmoetingsavonden
24 oktober 2011 - Sint-Martens-Latem
14 november 2011 - Jambes
28 november 2011 - Lier

Op 24 oktober, 14 en 28 november 2011 vonden respectievelijk in Sint-Martens-Latem, Jambes en Lier drie van de vier jaarlijkse regionale ontmoetingsavonden plaats telkens in een hartelijke en gemoedelijke sfeer. Tijdens deze ontmoetingsavonden hebben de deelnemers hun standpunten omtrent een waaier van onderwerpen aangaande het beroep van bedrijfsrevisor kunnen uitwisselen met name de abnormaal lage erelonen en de maatregelen van de Raad van het IBR hieromtrent, de organisatie van de bedrijfsrevisorenkantoren binnen de nieuwe normatieve context (anti-witwas, ISA's enz.) en ten slotte de Europese en internationale debatten, in het bijzonder de hervormingen voorgesteld door Europees Commissaris Michel BARNIER.

Regionale ontmoetingsavond te Sint-Martens-Latem

Soirées de rencontres régionales
24 octobre 2011 - Sint-Martens-Latem
14 novembre 2011 - Jambes
28 novembre 2011 - Lier

Trois des quatre rencontres régionales annuelles se sont tenues le 24 octobre, 14 et 28 novembre 2011, respectivement à Sint-Martens-Latem, à Jambes et à Lier. Le cadre fut à chaque fois chaleureux et convivial. Lors de ces rencontres, les participants ont pu échanger leurs points de vue sur divers sujets touchant à la profession de réviseur d'entreprises tels que les honoraires anormalement bas et l'action du Conseil de l'IRE à cet égard, l'organisation des cabinets de révision dans le nouveau contexte normatif (anti-blanchiment, ISA etc.) et enfin les débats internationaux et européens, notamment les réformes proposées par le Commissaire européen Michel BARNIER.

Soirée de rencontre régionale à Jambes

Regionale ontmoetingsavond te Lier
Soirée de rencontre régionale à Lier

25 oktober 2011 – Jaarlijks diner van de commissies en werkgroepen van het IBR - Brussel

Eén jaar na de installatie van de nieuwe commissies en werkgroepen heeft het IBR het genoegen gehad een eerste jaarlijks openingsdiner te organiseren dat toegankelijk is voor alle leden van de commissies en werkgroepen. Tijdens het diner heeft Voorzitter Michel De WOLF zijn dank en de erkentelijkheid van het IBR betuigd aan alle leden voor hun inzet, tijdsbesteding en bijdrage aan het beroep in zijn geheel. Hij heeft eveneens de nadruk gelegd op de belangrijkheid van de bijdragen van de commissies en werkgroepen vroeger voor de voorbereiding van de antwoorden op het groenboek van de Europese commissie met betrekking tot de toekomst van de audit en deze in de toekomst voor het onderzoek van de voorstellen van de verordening en de richtlijn.

25 octobre 2011 – Dîner annuel des commissions et groupes de travail de l'IRE - Bruxelles

Un an après l'installation des nouvelles commissions et nouveaux groupes de travail, l'IRE a eu le plaisir d'organiser un premier dîner annuel de rentrée ouvert à tous les membres des commissions et groupes de travail. Lors de ce dîner, le Président Michel DE WOLF a adressé ses remerciements et la reconnaissance de l'IRE à tous les membres pour leur investissement, le temps et l'énergie qu'ils consacrent au service de la profession de manière générale. Il a également insisté sur l'importance des contributions des commissions et groupes de travail hier pour la préparation des réponses au livre vert de la Commission européenne relativement à l'avenir de l'audit, et demain pour l'examen des propositions de règlement et de directive.

7 - 11 november 2011 – Samenwerking van het IBR met de Democratische Republiek Congo - Kinshasa

Een vertegenwoordiging van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren, onder leiding van de heer M. DE WOLF, Voorzitter van het IBR, en samengesteld uit de heer D. VAN CUTSEM, Erevoorzitter van de Stagecommissie van het IBR, de heer P. VAN IMPE, Voorzitter van de Stagecommissie van het IBR, mevrouw A. VAN DROOGENBROECK en de heer V. YANGANDI, Adjunct-adviseurs bij het IBR, is begin november 2011 naar de Democratische Republiek Congo gereisd.

Deze missie had als doelstelling om deel te nemen en zelfs de jury voor te zitten van het bekwaamheidsexamen van de Congolese stagiairs en anderzijds aan de selectie van de kandidaten die hun stage in België zullen doen. Van de zestien Congolese stagiairs, die zich opgegeven hebben voor het bekwaamheidsexamen, zijn er negen geschikt bevonden om het beroep van bedrijfsrevisor uit te oefenen in de Democratische Republiek Congo.

De drie stagiairs die eerder een stage hadden gedaan in België (2008-2010) stonden bij de negen laureaten. Zij hebben trouwens de nadruk gelegd op het feit dat zij nog meer de noodzaak van nauwkeurigheid en kwaliteit hebben ingezien die gepaard gaat met het beroep van revisor-boekhouder in het kader van hun stage in België. Zij menen dus dat deze tweearige stage een aanzienlijke meerwaarde geeft.

Les lauréats entourés des membres du jury et des officiels invités à l'occasion de la proclamation/
De laureaten samen met juryleden en officiële genodigden tijdens de proclamatatie

De gauche à droite : Messieurs Michel DE WOLF, Patrick VAN IMPE et André FOKO TOMENA (session du jury) / Van links naar rechts: de heren Michel DE WOLF, Patrick VAN IMPE en André FOKO TOMENA (zitting van de jury)

7 - 11 novembre 2011 – Partenariat de l'IRE avec la RDC - Kinshasa

Une délégation de l'Institut des Réviseurs d'Entreprises conduite par Monsieur M. De WOLF, Président de l'IRE, et composée de Monsieur D. VAN CUTSEM, Président honoraire de la Commission du stage de l'IRE, Monsieur P. VAN IMPE, Président de la Commission du stage de l'IRE, Madame A. VANDROOGENBROECK et Monsieur V. YANGANDI, Conseillers-adjoints à l'IRE s'est rendue en République Démocratique du Congo au début du mois de novembre 2011.

Cette mission avait pour objectif de participer, et même de présider le jury d'examen d'aptitude des stagiaires congolais ainsi qu'à la sélection des candidats pour le stage en Belgique. Sur les seize stagiaires congolais qui se sont présentés à l'examen d'aptitude, neuf d'entre eux ont été déclarés aptes à exercer la profession de réviseur comptable en République Démocratique du Congo.

Notons que parmi ces neuf lauréats figuraient également les trois stagiaires qui ont précédemment effectué un stage en Belgique (2008-2010). Ceux-ci ont par ailleurs insisté sur le fait qu'ils ont davantage encore pris conscience de l'exigence de rigueur et de qualité du travail du réviseur comptable à l'occasion de ce stage en Belgique. Ils estiment donc que la plus-value de ce stage de deux ans est considérable.

De gauche à droite : messieurs Victor YANGANDI, Daniël VAN CUTSEM, Patrick VAN IMPE et mesdames Astrid VAN DROOGENBROECK et Chantal BOLLEN / Van links naar rechts: de heren Victor YANGANDI, Daniël VAN CUTSEM, Patrick VAN IMPE en de dames Astrid VAN DROOGENBROECK en CHANTAL BOLLEN

De gauche à droite : messieurs Victor YANGANDI, Daniël VAN CUTSEM, Patrick VAN IMPE et mesdames Astrid VAN DROOGENBROECK et Chantal BOLLEN / Van links naar rechts: de heren Victor YANGANDI, Daniël VAN CUTSEM, Patrick VAN IMPE en de dames Astrid VAN DROOGENBROECK en CHANTAL BOLLEN

18 november 2011 – Belgisch-Luxemburgse studiedag – De bedrijfsrevisoren strijden tegen het witwassen van geld en de financiering van het terrorisme – Luxembourg

Tijdens deze studiedag, mede-georganiseerd door het IRE van Luxemburg, werden verschillende aspecten van de strijd tegen het witwassen van geld en de financiering van het terrorisme besproken: wettelijke verplichtingen, antwoord op de FATF-verplichtingen, typologie van het witwassen van geld, de organisatie van de bedrijfsrevisorenkantoren, het beroepsgeheim enz.

De heer Jean-Claude DELEPIÈRE, Voorzitter van de Cel voor Financiële Informatieverwerking (CFI), de heer Jean-François BOULOT, Hoofdsubstituut van de Staatsprocureur bij de arrondissements-rechtbank van Luxemburg (Luxemburgse Cel voor Financiële Inlichtingen, *Cellule de Renseignement Financier* (CRF)), alsook talrijke sprekers uit de Belgische en Luxemburgse Instituten hebben bij deze gelegenheid het woord genomen.

Monsieur Jean-François BOULOT, Président de la CRF /
De heer Jean-François BOULOT, Voorzitter van de CRF

18 novembre 2011 – Journée d'études belgo-luxembourgeoise – Les réviseurs d'entreprises luttent contre le blanchiment d'argent et le financement du terrorisme – Luxembourg

La journée d'études, co-organisée avec l'IRE Luxembourg a abordé la lutte contre le blanchiment d'argent et le financement du terrorisme sous différents aspects : obligations légales, réponse aux obligations du GAFI, typologie du blanchiment d'argent, organisation des cabinets de révision, secret professionnel etc.

Monsieur Jean-Claude DELEPIÈRE, Président de la Cellule de Traitement des Informations Financières (CTIF), Monsieur Jean-François BOULOT, Substitut principal du Procureur d'État auprès du Tribunal d'Arrondissement de Luxembourg (Cellule de Renseignement Financier, CRF) ainsi que de nombreux orateurs issus des instituts belge et luxembourgeois ont pris la parole à cette occasion.

Monsieur Jean-Claude DELEPIÈRE, Président de la CTIF /
De heer Jean-Claude DELEPIÈRE, Voorzitter van de CFI

24 november 2011 – Award for Best Belgian Sustainability Report

De door het Instituut van de Bedrijfsrevisoren, KAURI en *Business & Society Belgium* georganiseerde uitreiking van de Award for Best Belgian Sustainability Report 2010 – édition 2011 heeft op 24 november 2011 met ruim 230 aanwezigen plaatsgevonden. De lokalen in de Financietoren te Brussel, werden ter beschikking gesteld door de

24 novembre 2011 – Award for Best Belgian Sustainability Report

La remise de l'Award for Best Belgian Sustainability Report 2010 – édition 2011, organisée par l'Institut des Réviseurs d'Entreprises, KAURI et *Business & Society Belgium*, a eu lieu le 24 novembre 2011 en présence de plus de 230 personnes. Les locaux de la Tour des Finances de Bruxelles, mis à la disposition par le Service Public fédéral de

Programmatorische Federale Overheidsdienst Duurzame Ontwikkeling (PODDO), vormden een geschikt decor voor dit evenement.

Sinds vele jaren promoten het IBR, KAURI en *Business & Society Belgium* maatschappelijk verantwoord ondernemen en het rapporteren hierover. De Award die dit jaar voor de dertiende keer werd georganiseerd, beoogde oorspronkelijk het beste milieuverslag te bekronen. Echter het gegeven evolueerde snel en sinds enkele jaren worden ook de andere pijlers van duurzame ontwikkeling in aanmerking genomen, namelijk de economische en sociaal-maatschappelijke aspecten.

De laureaten

Voor de eerste keer werd dit jaar de Award uitgereikt aan drie categorieën van organisaties: de grote en middelgrote ondernemingen (> 50 werknemers), de kleine ondernemingen en de "andere organisaties", zijnde verenigingen, socialeconomische instellingen en openbare overheden.

Delhaize Groep, laureaat in de categorie “grote en middelgrote ondernemingen”

In de categorie grote en middelgrote ondernemingen, werd **Delhaize Groep** als winnaar bekroond. De jury heeft in het bijzonder zijn waardering uitgesproken voor de oefening van deze onderneming inzake materialiteit. Een selectie van de key performance indicators (KPI's) werd ook onderworpen aan een extern nazicht uitgevoerd door een bedrijfsrevisor.

Drukkerij Wils, laureaat in de categorie “kleine vennootschappen”

Programmation Développement Durable (SPPPD), constituaient un décor approprié pour cet événement.

Depuis plusieurs années, l'IRE, KAURI et *Business & Society Belgium* font la promotion de la responsabilité sociétale des entreprises (RSE) et de la publication d'information sur ce sujet. L'Award, organisé cette année pour la treizième fois, entendait à l'origine récompenser le meilleur rapport environnemental. Il a cependant évolué très rapidement et depuis quelques années, il prend en considération les autres piliers du développement durable, à savoir les aspects économiques et sociaux.

Les lauréats

Pour la première fois cette année, l'Award a été remis dans trois catégories d'organisations : les moyennes et grandes entreprises (plus de 50 employés), les petites entreprises ainsi que les « autres organisations », à savoir les associations, les organisations socio-économiques et les institutions gouvernementales.

Dans la catégorie « moyennes et grandes entreprises », **Delhaize Group** a raflé les grands honneurs. Le jury a été particulièrement impressionné par l'exercice de matérialité mis en place par l'entreprise. Une sélection des indicateurs de performance (KPI) a également été soumise à une vérification externe par un réviseur d'entreprises.

Dans la catégorie « petites entreprises », le gagnant est **Drukkerij Wils**, mieux connu sous le pseudonyme De Duurzame Drukker. Dans le rapport, l'impact des activités de l'entreprise est bien illustré à l'aide d'explications complètes très pratiques du processus de production principal et de son impact sur l'environnement.

Opnieuw & Co, lauréat dans la catégorie « autres organisations »

Dans la catégorie « autres organisations », l'heureux élu fut **Opnieuw & Co**. L'organisation guide les parties prenantes à travers le rapport, du premier point (diminution des déchets) au dernier (établissement d'une saine politique financière), en expliquant les diverses initiatives et obligations de l'entreprise.

In de categorie overige organisaties werd als winnaar **Opnieuw & Co** verkozen. Gaande van het verminderen van afval tot het invoeren van een gezond financieel beleid. De organisatie begeleidt de stakeholder doorheen het verslag, waarbij de diverse initiatieven en verplichtingen worden toegelicht.

Les organisateurs et les lauréats

1 december 2011 – Forum for the Future

In een context van onzekerheden maar ook met een waaier van opportuniteiten, was het de wens van het IBR om, in het kader van het *Forum for the Future*, aan te tonen dat het beroep van bedrijfsrevisor niet afkerig staat ten aanzien van uitdagingen.

Het IBR heeft aan de deelnemers een parcours aangeboden van conferenties onder de leiding van erkende confraters of van externe prominenten die in dit kader de mogelijkheid boden om een andere blik te werpen op de ontwikkelingen op Europees, internationaal of Belgisch vlak, of het nu gaat om de organisatie van bedrijfsrevisorenkantoren of de inhoud van onze opdrachten. Tijdens dit forum werden talrijke onderwerpen besproken zoals de voorstellen van commissaris BARNIER, de recente standaarden van de IASB, alsook de nieuwe adviezen van de CBN, de versterking van de anti-witwasbeperkingen, het informatierecht van de comités voor preventie en bescherming op het werk, of nog de invoering van de ISA's en ISQC1.

Dit evenement heeft verschillende beroepen en generaties de mogelijkheid geboden om samen gedachten uit te wisselen en te debatteren.

Het openingsdebat bracht M. WAHELET, toenmalig Staatssecretaris voor begroting, R. THOMAES, afgevaardigd bestuurder van het VBO, A. KILESSE, eerste ondervoorzitter van de *Fédération européenne des experts-comptables* en Michel DE WOLF, voorzitter van het IBR samen. In zijn toespraak heeft deze nadruk gelegd op een uitdaging voor de toekomst: het opstellen door alle openbare besturen van rekeningen die voldoen aan de beste internationale standaarden en die geauditeerd worden op een onafhankelijke manier.

1er décembre 2011 – Forum for the Future

Dans un contexte teinté d'incertitudes mais surtout rempli d'opportunités, l'IRE a souhaité présenter, à l'occasion du *Forum for the Future*, une profession de réviseur d'entreprises prête à relever les défis.

L'IRE proposait aux participants, un parcours de conférences données par des confrères reconnus ou des personnalités extérieures, et proposait, par ce biais, de jeter un autre regard sur les évolutions européennes, mondiales ou belges, qu'il s'agisse de l'organisation des cabinets ou du contenu de nos missions. De nombreux sujets ont été abordés lors de ce forum, par exemple, les propositions du commissaire BARNIER, les dernières normes de l'IASB ainsi que les nouveaux avis de la CNC, les renforcements des dispositions anti-blanchiment, le droit à l'information des Comités pour la prévention et la protection au travail, ainsi que l'introduction des normes ISA et ISQC1.

L'événement fut l'occasion d'échanger, de débattre, et ce dans un espace interprofessionnel et intergénérationnel.

Le débat inaugural réunissait M. WATHELET, alors secrétaire d'Etat au budget, R. THOMAES, administrateur délégué de la FEB, A. KILESSE, premier vice-président de la Fédération européenne des experts-comptables, et Michel DE WOLF, président de l'IRE. Dans son allocution, celui-ci a insisté sur un défi du futur : l'établissement par tous les pouvoirs publics de comptes répondant aux meilleurs standards internationaux, et audités de manière indépendante.

Nieuws in het kort

België

Een nieuw KB actualiseert het jaarrekeningrecht

Het Belgisch Staatsblad van 21 november 2011 publiceerde het Koninklijk Besluit van 7 november 2011 tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van vennootschappen. Ze brengt een reeks wijzigingen aan die al-lemaal verband houden met de jaarrekening. Het KB is hoofdzakelijk bedoeld als omzetting van de Europese Richtlijn 2009/49/EG van 18 juni 2009, die de informatieverplichtingen voor middelgrote ondernemingen heeft willen vereenvoudigen.

De Commissie voor Boekhoudkundige Normen publiceerde volgende adviezen:

Advies 2011/14 van 6 juli 2011:

“Herwaarderingsmeerwaarden”. Dit advies vervangt de adviezen 109, 112/4, 112/6, 112/7, 113/1, 113/3, 113/3bis, 113/4 en 2009/5. Opmerkelijk is dat de Commissie in haar nieuw advies, in tegenstelling tot wat eerder in haar advies 113/3 “Aanwending van herwaarderingsmeerwaarden” werd geponeerd, uitdrukkelijk vermeldt dat het principieel uitgesloten is dat na de incorporatie van herwaarderingsmeerwaarden in het kapitaal, deze meerwaarde via een kapitaalsvermindering op onrechtstreekse wijze zou worden aangewend om haar verliezen aan te zuiveren.

Advies 2011/15 van 6 juli 2011:

“Waardeverminderingen op handelsvorderingen, gedekt door een kredietverzekering”.

Advies 2011/16 van 6 juli 2011:

“De boekhoudkundige verwerking van derdenrekeningen”.

Advies 2011/17 van 6 juli 2011:

“De boekhoudkundige verwerking van onderzoeksfondsen in de jaarrekening van grote en zeer grote verenigingen en stichtingen”.

Advies 2011/18 van 5 oktober 2011:

“De boekhoudkundige verwerking van de renteswap (*Interest Rate Swap*)”.

Advies 2011/19 van 5 oktober 2011:

“De boekhoudkundige verwerking van intrestopbrengsten en -kosten door erkende kredietmaatschappijen in Vlaanderen”. Dit advies vervangt advies 108/5.

Advies 2011/20 van 5 oktober 2011:

“Verbonden ondernemingen”.

Advies 2011/21 van 5 oktober 2011:

“Bewaring van de boeken en verantwoordingsstukken”. Dit advies vervangt advies 6/1.

Actualités en bref

Belgique

Un nouvel arrêté royal met à jour le droit des comptes annuels

L'arrêté royal du 7 novembre 2011 modifiant l'arrêté royal du 30 janvier 2001 portant exécution du Code des sociétés a été publié au Moniteur Belge du 21 novembre 2011. Il entraîne une série de modifications en rapport avec les comptes annuels. L'arrêté royal vise principalement à transposer la directive européenne 2009/49/CE du 18 juin 2009 qui avait pour objectif de simplifier les obligations de publicité pour les sociétés de taille moyenne.

La Commission des normes comptables a publié les avis suivants :

Avis 2011/14 du 6 juillet 2011 :

« Plus-values de réévaluation ». Cet avis remplace les avis 109, 112/4, 112/6, 112/7, 113/1, 113/3, 113/3bis, 113/4 et 2009/5. Il y a lieu de souligner que, contrairement à ce que disposait l'avis 113/3 « Affectation des plus-values de réévaluation », la Commission prévoit expressément dans son nouvel avis qu'il est en principe exclu qu'après leur incorporation dans le capital, les plus-values de réévaluation soient indirectement affectées, par le biais d'une réduction de capital, à l'apurement de pertes.

Avis 2011/15 du 6 juillet 2011 :

« Réductions de valeur sur créances assurées, couvertes par une assurance-crédit ».

Avis 2011/16 du 6 juillet 2011 :

« Le traitement comptable des comptes de tiers ».

Avis 2011/17 du 6 juillet 2011 :

« Le traitement comptable de fonds de recherche dans les comptes annuels de grandes et très grandes associations et fondations ».

Avis 2011/18 du 5 octobre 2011 :

« Le traitement comptable du swap des taux d'intérêt (*Interest Rate Swap*) ».

Avis 2011/19 du 5 octobre 2011 :

« Le traitement comptable des intérêts constitutifs de produits ou de charges pour les sociétés de crédit agréées en Flandre ». Cet avis remplace l'avis 108/5.

Avis 2011/20 du 5 octobre 2011 :

« Entreprises liées ».

Avis 2011/21 du 5 octobre 2011 :

« La conservation des livres et des pièces justificatives ». Cet avis remplace l'avis 6/1.

Europa

De Europese commissie stelt voor om de jaarrekeningrichtlijnen en de transparantierichtlijn te herzien

Op 25 oktober 2011 presenteerde de Europese commissie een pakket maatregelen om ondernemerschap en verantwoord ondernemen te ondersteunen. Binnen dit pakket zitten enkele voorstellen om de administratieve rompslomp voor KMO's te verminderen. Met haar voorstel om de Jaarrekeningrichtlijnen (78/660/EEG) en 83/349/EEG) te herzien, wil de Commissie de administratieve rompslomp voor kleine bedrijven verminderen.

De potentiële kostenbesparing voor KMO's wordt geraamd op 1,7 miljard EUR per jaar. Voorts zouden beursgenoteerde bedrijven onder de voorgestelde herziening van de Transparantierichtlijn (2004/109/EG), met inbegrip van kleine en middelgrote ondernemingen, niet langer worden verplicht financiële kwartaalcijfers te publiceren. Dit zou kortetermijndenken op de financiële markten ontmoedigen. De voorstellen om de Jaarrekeningrichtlijn en de Transparantierichtlijn te herzien zullen ter goedkeuring aan het Europees Parlement en de Raad van de EU worden voorgelegd.

Internationaal

Amerikaanse en Israëlische toezichthouders tekenen samenwerkingsakkoord

De Amerikaanse Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) en de Israel Securities Authority (ISA) hebben een samenwerkingsovereenkomst gesloten. Dit akkoord regelt uitwisseling van vertrouwelijke informatie geregeld tussen de toezichtsorganen van de twee landen.

Voorzitter James Doty van PCAOB over de samenwerking: "With the significant presence of Israeli companies on U.S. exchanges, this agreement with the Israel Securities Authority will better protect U.S. investors. It is an important achievement in expanding our cooperative agreements into the Middle East, and I hope that other regulators elsewhere will soon follow."

IASB en IFAC zullen nauwer samenwerken bij de ontwikkeling van accountingstandaarden

De International Accounting Standards Board (IASB) en de International Federation of Accountants (IFAC) hebben een overeenkomst gesloten over een betere samenwerking bij het ontwikkelen van accountingstandaarden voor de private en publieke sector. In het verleden werkten de IASB en de IFAC ook wel samen. Zo zijn veel International Public Sector Accounting Standards (IPSAS) van IFAC gebaseerd op de IFRS-verslaggevingsregels van de IASB.

Meer actualiteit vindt U op onze website www.ibr-ire.be onder "Nieuws - Korte berichtgeving" en dit, hetzij op het publiek gedeelte, hetzij op het extranet voorbehouden aan de bedrijfsrevisoren.

Europe

La Commission européenne propose de modifier les directives comptables et la directive sur la transparence

Le 25 octobre 2011, la Commission européenne a présenté un train de mesures de soutien à l'entrepreneuriat et à l'entreprise responsable. Dans ce paquet figurent quelques propositions pour réduire les charges administratives des PME. En proposant de modifier les directives comptables (78/660/CEE et 83/349/CEE), la Commission vise à réduire la charge administrative des petites entreprises.

L'économie potentielle pour les PME est estimée à 1,7 milliard EUR par an. En outre, la révision de la directive sur la transparence (2004/109/CE) devrait permettre aux entreprises cotées, notamment les PME, de ne plus devoir publier des informations financières tous les trimestres. Ceci devrait contribuer à décourager les marchés de penser à court terme. Les propositions de révision des directives comptables et de la directive sur la transparence ont été transmises au Parlement européen et au Conseil de l'UE en vue de leur adoption.

International

Les régulateurs américain et israélien signent un accord de coopération

Le Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) américain et l'Israel Securities Authority (ISA) ont conclu un accord de coopération. Cet accord règle l'échange d'informations confidentielles, entre les autorités de surveillance des deux pays.

A propos de cet accord, le président du PCAOB James Doty a mentionné : « With the significant presence of Israeli companies on U.S. exchanges, this agreement with the Israel Securities Authority will better protect U.S. investors. It is an important achievement in expanding our cooperative agreements into the Middle East, and I hope that other regulators elsewhere will soon follow. ».

L'IASB et l'IFAC collaboreront plus étroitement au développement de normes comptables

L'International Accounting Standards Board (IASB) et l'International Federation of Accountants (IFAC) ont conclu un accord sur une meilleure collaboration dans le cadre du développement de normes comptables pour les secteurs privé et public. L'IASB et l'IFAC ont déjà travaillé ensemble dans le passé. En effet, plusieurs International Public Sector Accounting Standards (IPSAS) de l'IFAC sont basés sur les référentiels comptables IFRS de l'IASB.

Notre site web www.ibr-ire.be reprend plus d'actualités sous la rubrique « Nouveautés – En bref », soit dans la partie publique, soit sur l'extranet réservé aux réviseurs d'entreprises.

Audit hervorming

30 november 2011 – Officiële voorstellen van verordening en richtlijn van de Europese Commissie

De Europese Commissie heeft op 30 november 2011 zijn voorstellen van verordening en richtlijn 2011/0359 (COD) en 2011/0389 (COD) bekendgemaakt met het oog op een grondige hervorming van de auditmarkt.

Hierna wordt een overzicht gegeven van deze voorstellen met, in voorkomend geval, een vergelijking met de voorstellen van 27 september 2011.

Voorstel van verordening

Het voorstel van verordening heeft als toepassingsgebied de controle van jaarrekeningen van organisaties van openbaar belang (*Public Interest Entities* (PIE's)).

Er zou een beperking komen van 10 % van de audithonoraria op de honoraria ontvangen voor auditdiensten die niet voortkomen uit de uitoefening van het commissarismandaat.

Indien de audithonoraria 15 % van de totale jaaromzet van een auditkantoor overschrijden gedurende twee opeenvolgende jaren, zou de bevoegde overheid daarover worden geïnformeerd die zou beslissen om het mandaat al dan niet voor een periode van maximum twee jaar voort te zetten.

De diensten andere dan auditdiensten in de gecontroleerde PIE zijn verboden. Uitzonderingen op het verbod zijn evenwel mogelijk voor bepaalde diensten middels het akkoord van het auditcomité, hetzij het akkoord van de bevoegde autoriteit. In bepaalde gevallen wordt de vraag overgelaten aan het oordeel van de wettelijk auditor.

Er zouden zuivere auditkantoren komen voor de auditkantoren waarvan meer dan een derde van de jaarlijkse audithonoraria voortkomen uit de grote PIE's en waarvan het netwerk een in Europa gecombineerde auditjaaromzet van meer dan 1,5 miljard euro overschrijdt.

De externe rotatie van auditkantoren zou verplicht zijn bij het verstrijken van een periode van zes jaar. In geval van een college van commissarissen die op vrijwillig basis zou zijn opgericht – het college wordt immers niet meer opgelegd – zou de externe rotatie slechts na negen jaar verplicht worden.

De rol van het auditcomité bij de benoeming van de wettelijke auditor, die enkel zou moeten tussenkomst na de procedure inzake oproep tot indiening van offertes, zou worden versterkt.

Het voorstel van verordening bepaalt precies de inhoud van het auditverslag. Een bijkomend langer en gedetailleerder verslag zou aan het auditcomité worden overgemaakt.

Réforme de l'audit

30 novembre 2011 – Propositions officielles de règlement et de directive de la Commission européenne

La Commission européenne a publié ce 30 novembre 2011 ses propositions de règlement et de directive 2011/0359 (COD) et 2011/0389 (COD) visant à réformer le marché de l'audit.

Ci-après un aperçu des grandes lignes de ces propositions, avec le cas échéant une comparaison avec les propositions du 27 septembre 2011.

Proposition de règlement

La proposition de règlement a pour champ d'application l'audit des comptes annuels des entités d'intérêt public (EIP).

Il y aurait une limitation des honoraires perçus pour des services d'audit ne découlant pas de l'exercice du mandat de commissaire à 10 % des honoraires d'audit.

Si les honoraires d'audit dépassent 15 % du chiffre d'affaires annuel total d'un cabinet pendant deux ans consécutifs, une information serait donnée auprès de l'autorité compétente qui déciderait de la poursuite ou non du mandat pour une période de deux ans au maximum.

Les services autres que les services d'audit à l'EIP contrôlée seraient interdits. Des exceptions à l'interdiction seraient toutefois possibles pour certains services moyennant, soit l'accord du comité d'audit, soit l'accord de l'autorité compétente, ou dans certains cas, laissée à l'appréciation du contrôleur légal.

Il y aurait des cabinets d'audit pur pour les cabinets d'audit dont plus d'un tiers des honoraires annuels d'audit proviennent de grandes EIP et dont le réseau a un chiffre d'affaires audit annuel combiné en Europe supérieur à 1,5 milliards d'euro.

La rotation externe des cabinets d'audit serait obligatoire à l'issue d'une période de six ans. En cas de collège des commissaires constitué volontairement – car le collège n'est plus imposé – la rotation externe ne serait obligatoire qu'après neuf ans.

Le rôle du comité d'audit dans la désignation du contrôleur légal, qui ne devrait intervenir qu'à la suite de procédures d'appels d'offre, serait renforcé.

La proposition de règlement détermine précisément le contenu du rapport d'audit. Un rapport additionnel plus long et détaillé devrait être communiqué au comité d'audit.

Een systeem van kwaliteitscontrole onafhankelijk van het beroep zou worden opgezet.

De wettelijke auditor en de bevoegde autoriteit dienen op regelmatige basis informatie uit te wisselen, in het bijzonder over ieder gebrek, onregelmatigheid of fraude. De Europese autoriteit voor de financiële markten zou de verschillende nationale autoriteiten overkoepelen.

Voorstel van richtlijn

Alle bepalingen inzake de PIE's zouden uit de Auditrichtlijn worden gehaald en in het voorstel van verordening gezet. Een nieuwe definitie van de PIE's zou worden ingevoerd.

De regel, volgens dewelke de meerderheid van de stemrechten in een auditkantoor in het bezit moet zijn van beroepsbeoefenaars, zou niet langer worden behouden.

De erkenningsregels betreffende de hoedanigheid van de wettelijke auditor van de rekeningen, zullen worden versoepeld. Voor auditkantoren zou een Europees paspoort worden ingevoerd. Het verstrekken van grensoverschrijdende auditdiensten, meer bepaald voor de bijzondere opdrachten, zou op een tijdelijke, occasionele of permanente basis mogelijk zijn.

Beroepsorganisaties zouden niet langer verantwoordelijk kunnen zijn voor kwaliteitscontrole, onderzoek en tucht. De erkenning en het bijhouden van het register door de beroepsorganisaties zouden wel nog mogelijk zijn.

De toepassing van de internationale standaarden zouden onder de beslissingsbevoegdheid van de Lidstaten vallen. De contractuele clausules met derden, die de keuze van de wettelijke auditors beperkt, zouden verboden worden.

Er wordt voorgesteld om de wettelijke controle aan te passen aan kleine (waarvan de wettelijke controle zou kunnen worden vereist op het niveau van elke Lidstaat) en middelgrote ondernemingen (waarvan de wettelijke controle van de rekeningen zou verplicht blijven overeenkomstig het Europees recht).

Beknopte info

30ste verjaardag van de *Fédération Internationale Des Experts-comptables et commissaires aux comptes Francophones (FIDEF)*

Op 11 november 2011 heeft de Voorzitter van de FIDEF en van het IBR het congres van de FIDEF voorgezeten, gehouden ter gelegenheid van de dertigste verjaardag van de organisatie. In zijn openingstoespraak heeft Michel De WOLF met name de aandacht gevestigd op de opdrachten van dienstverlening aan de leden en van samenwerking en eraan herinnerd dat de FIDEF geen normaliserende rol speelt.

Un système de contrôle de qualité indépendant de la profession serait mis en place.

Le contrôleur légal et l'autorité compétente devraient s'échanger des informations de manière régulière, notamment sur tout manquement, irrégularité ou fraude. Les différentes autorités nationales seraient chapeautées par l'Autorité européenne des marchés financiers.

Proposition de directive

Toutes les dispositions concernant les EIP seraient extraites de la directive audit et insérées dans la proposition de règlement. Une nouvelle définition des EIP serait insérée.

La règle selon laquelle la majorité des droits de vote dans un cabinet d'audit doit être détenue par des professionnels ne serait pas maintenue.

Les règles de reconnaissance de la qualité de contrôleur légal des comptes seraient assouplies. Pour les cabinets d'audits un passeport européen serait instauré. La réalisation de services d'audit transfrontaliers, notamment pour les missions spéciales, serait possible sur base temporaire, occasionnelle ou permanente.

Les organisations professionnelles ne pourraient plus être responsables du contrôle de qualité, des enquêtes et de la discipline. L'agrément et la tenue à jour du registre par les organisations professionnelles demeureraient possibles.

L'application des normes internationales d'audit relèverait de la décision des Etats membres. Les clauses contractuelles avec des tiers restreignant le choix des contrôleurs légaux seraient interdites.

Il est proposé d'adapter la mission du contrôle légal pour les petites (dont le contrôle légal pourrait être exigé au niveau de chaque Etat membre) et moyennes entreprises (dont le contrôle légal des comptes demeurait obligatoire conformément au droit européen).

Autres nouvelles

30ème anniversaire de la *Fédération Internationale Des Experts-comptables et commissaires aux comptes Francophones (FIDEF)*

Le 11 novembre 2011 le Président de la FIDEF et Président de l'IRE a présidé le Congrès de la FIDEF tenu à l'occasion du trentenaire de l'organisation. Dans son allocution inaugurale, Michel De WOLF a notamment mis en avant les missions de service aux membres et de coopération et rappelé que la FIDEF n'est pas un normalisateur.

Voor België namen eveneens deel aan dit congres, de Ondervoorzitter, de voorgedragen Voorzitter van de FEE, die het rondetafelgesprek tijdens de voormiddag heeft geleid, de Voorzitter van de Commissie Boekhoudkundige aangelegenheden van het IBR, de Secretaris-generaal, het Afdelingshoofd Internationale Betrekkingen en een tiental leden van de Commissie Normen en van de Commissie Boekhoudkundige aangelegenheden van het IBR.

Congres van de *Ordre des Experts-Comptables* van Frankrijk (OEC)

De Ondervoorzitter en de Secretaris-generaal van het IBR hebben deelgenomen aan het congres van de OEC georganiseerd te Marseille op 13 en 14 oktober 2011. Het congres richtte zich tot de zeer kleine ondernemingen (anti-witwasnorm, toegang tot krediet enz.) en werd bijgewoond door ongeveer 4.500 deelnemers, onder wie een IAB-delegatie.

Participaient également à ce congrès, pour la Belgique, le Vice-président de l'IRE, le Président désigné de la FEE, qui a animé la table ronde de la matinée, le Président de la Commission des questions comptables de l'IRE, le Secrétaire général, la Chef d'unité des relations internationales, et une dizaine de membres de la Commission des normes et de la Commission des questions comptables de l'IRE.

Congrès de l'*Ordre des Experts-Comptables* de France (OEC)

Le Vice-président et le Secrétaire général de l'IRE ont participé au congrès de l'OEC organisé à Marseille les 13 et 14 octobre 2011, consacré aux très petites entreprises (norme anti-blanchiment, accès au crédit etc.). Ce congrès, auquel participait également une délégation de l'IEC, a réuni quelque 4.500 participants.

